בית יעקב

ליטעראַרישע שריפט פאַר שול און היים

דינט די ענינים פון בית יעקב שולן און ארגאַניזאַציעס בנות אגודת ישראל אין פוילן

רעדאַקטירט דורך א. ג. פרידנזאָן

אונדזער ודוי. די קהלה אין ליבלין און דער ועד הישיבה גיט ארויס אין אַ ליטעראַרישער פאָרים דעם דערשיטערנדיקן הספד פון הרב הגאון רמ"ח לויא נ"י, פרעשאווער רב, וואָס ער האָט געהאַלטן אין ליבלין מיטן נאָמען „אונדזער ודוי". אַ קליינער טייל איז גידרוקט גיוועזן אין „טאָגבלאַט". ס'איז אייך אַ שטאַרק פראַפּאַגאַנדע-מאַטעריאַל פאַר דער „כופר נפשי" אַקציע. קאָסט 25 גראָשן לטובת הישיבה. מיט באַשטעלונגען זיך ווענדן צו דער ישיבה „פאַר בראשית". ביים איינצאָלן אין פ. ק. אָ. פון דער ישיבה, באַמערקן „פאַר הערץ".

ב"ה, לאָדזש-קראָקע-וואַרשע	חשון, תרצ"ד	נומער 109	עלפטער יאָרגאַנג

דער שטומער צַער / הרב משה חיים לויא

אב"ד ור"מ פרעשאוו

שווער, זייער שווער צו'זאַמען צונעמען די מחשבות אין עפיס אויפ־ צייכינין.

די וואונד איז נאָך אָפן, זי ציפּט נאָך אַזוי אַכזריותדיק און דאָס האַרץ-בלוט טריפט...

גיין, די ווייטיק קאָן מין נישט אויס־ פאָרמין אין ווערטער, די אבידה איז צו פּלוצימדיק גישעען, צו שרעקלעך, פּשוט ווי אַ דונער וואָלט אונדז דער־ שלאָגן.

ווען אלישע זעט אליהון אַרויפשטייגן פּלוצים אין הימל – ויעל אלי' בסערה השמימה – האָט אלישע נישט גיוויינט, נישט דערקלערט אין ווערטער די אבידה, וייל — „ואלישע ראה", ער האָט עס גיזעען מיט די אויגן, וואָס ס'האָט אים און דעם גאַנצן פאָלק פּאַסירט.

ער איז פאַרשטיינערט, פאַרהאַרטיוויט, ער קען נישט אַרויסרעדן זיין ווייטיק, זי פאַרשטעלן, זי אין ווערטער אויס־ גיסן.

אַפילו שרייען קאָן ער נישט, אַזוי פּלוצימדיק איז עס גישעען, אַזוי מורא־ דיק האָט עס אים גיטראָפן.

„והוא מצעק" נישט ער שרייט, נישט „צועק" נאָר „מצעק" ער ווערט דורך אַנדערע, דורך דער וועלט שריי־ ענדיק. די וועלט שטייענדיק אַ ביסל ווייטער פון נעדר, זי שרייט און דער־ קלערט איר אבידה, און ער דער נאָ־ ענטער, דער האַרץ-פריינט ווערט אַריינ־ גיריסן. אויך ער ווערט שרייענדיק, אבער דאָס איז אַ שרייען אָן ווערטער.

די דריקנדיקע יסורים האָבן נאָך קיין ציגנגין... – ווי אַמאָל אלישע אַזוי שרייען מיר אויף מיט די תלמידים — קינדער!

„אבי, אבי, רכב ישראל ופרשיו".

פאָטער, פאָטער ווי האָסטו אונדז פאַרלאָזט! אונדזער דור, וואָס איז באַשאַנקען געווען מיט דער חשובער מתנה די רכב ישראל, דו האָסט אַרומגיריסן אין דער וועלט און טאַפּט אַ גיטרייער פאָטער ביסטו גיוועזן מיט גייסטיקע און מאַטעריעלע שפייז האָסטו מחיה גיוועזן דיינע תלמידים.

די וועלט, וואו ביסטו?

האָסט אַרומגיגלותט אויף גאָר דער וועלט.
און האָסט אָנגיטון אַ קרוין דער תורה
און מיר זענין פאַריתומט גיבליבן;

* *

אויך די גרויסע וועלט קאָן דערוויילן נישט רעדן, אויך איר שמערץ איז שטום ווען דער מאַטיוו איז אַן-אַנדערער ווי ביי מיר, אבער אויך זי, די גרויסע וועלט, איז נישט רעדיוודיק אינים שווערן צער. זי דערלויבט זיך נישט צו רעדן. זי מוז שווייגן, איר גיוויסן איז נישט גאַנץ ריין, עס לאָסטיט עפּיס אויף איר.

דערציילן פון אַן-אבידה קאָן דער, וואָס האָט גאָרנישט קיין חלק אין איר העדר. דאָ קאָן מין זיך פאַרלייכטערן מיטן אַרויסרעדן פונים גרויסן שאָדן, אַז מ'האָט אין אַ גיוויסער מאָס אבער צו־ גיטריבן דערצו, ווען אויך בשוגג, איז מין נאָר נאָך מער גיקרענקט, פאַר־ ווייטיקט. אבער נאָר אינערלעך, רעדן דערפון קאָן מין נישט, טרויט מין זיך נישט.

ווי דער נביא ירמי' קלאָגט אויף אַזאַ מין מצב אין איכה:

„נפלה עטרת ראשנו, אוי נא לנו כי חטאנו". די קרוין פון קאָפּ איז אונדז אַראָפּגיפאַלן. דער „אוי" איז אונדזער, מיר פילן זיך שולדיק אין דעם אַנט־ שטאַנינים אוי.

על זה דוה לבנו —

דערפאַר ווייטיקט נאָר דאָס האַרץ, אבער אויסדריקן דעם שמערץ, דערצו פעלט אונדז מוט.

די לעצטע פאָטיגראַפישע אויפנאַמע פון ליבלינער רב זצ"ל.

הודפס מתוך הארכיון היהודי

האט נישט דערפילט זיין מאראלישן חוב צו רעאליזירן און דורכפירן זיינע גראנדיעזע פלענער, וואס האבין גיגאלטן צו דערהייבן דעם כבוד פון תורתנו הקדושה, און פארשטארקן די הייליקע אמונה.

און שטום איז יעצט אונדזער ווייטיק, ער וויל זיך דערלייכטערן, אויסרעדן, אויסוויינין אים. ס׳זאל זיין „מבליגותי עלי יגון״, כ׳זאל מיך שטארקן אויף מיין ווייטיק, אבער כ׳קאן עס נישט.

„עלי לבי דוי״.

אויף מיר, אויף מיין שטומין צער וויינט אין דער שטיל מיין פארוויי-טיקט הארץ.

גיזעגינין? אפשיד נעמין?

ווי אזוי? ווי אזוי גיזעגנט מין זיך מיט א ברודער אויף אייביק?

א ברודער וואס האט אזוי דערפרייט, אזוי מחי׳ גיוועזן א וועלט.

א מנהיג פון אזויפיל יידן.

א ליכט אין גלות.

דער אור המאיר.

ווי קאן מין עס פאסן, ווי דערטראגט מין דעם צער.

וועלן מיר דיך שוין קיינמאל נישט זעען?

קיינמאל נישט?

ווי די אויערן: דעם לובלינער רב וועלן מיר שוין נישט זעען, קיינמאל נישט?

א, דו גרויסער פירער, ווי פארוואונדיט האסטו אונדזער הארץ.

דו ביסט דיר אוועקגיגאנגין אין דער היכער וועלט. און אונדז אזא שטומין ווייטיק איבערגילאזט.

מיט וואס קאנין מיר דיך באגלייטן, ברודער טייערער מרן י ה ו ד א מאיר שפירא זצ״ל?

וואס מיטגעבן דיר אויף דעם וויטן וועג? מיר, דיינע ברידער יששכר און זבולן שטייען גיבוקט און גיבראכן פאר דיין פרישן קבר.

י ש ש כ ר ס זענין מאטעריעליש ארים, מיר האבן נישט מער ווי א ביסל טרערן.

דאס זענין די נסכים מיט וועלכע מיר באגיסן דעם גרויסן קרבן עולה, וואס דו האסט גיברענגט פאר אונדזער הייליקער תורה.

און דיין ברודער ז ב ו ל ו ן, ער וועט א מנחה, אלס כופר נפש געבן. וסמך י ד ו על ראש העולה.

מיט כוח און קראפט וועט ער דערהאלטן דאס הייליקע בנין, וואס דו האסט מיט דיין יונג פארגייסטיקט בלוט אנגיטרונקין.

אלע, אלע, יונג און אלט, וועלן זיך שטעלן צו דער עבודת הקודש דורכ-צופירן די כופר נפש אקציע מיטן גרעסטן דערפאלג.

די בנות ישראל, וועלכע זענין דערוועקט גיווארן פארן שטרעבן פון כבוד התורה, אויך זיי וועלן זייער האנט צולייגן צו שטיצן און דערהאלטן דאס הייליקע בנין, עס זאל ווייטער דערהערט ווערן אין איר דאס לעבידיקע קול תורה.

אזוי ווי אונדזערע חכמים ז״ל האבן גיפסקנט אז „נשים סומכות״ (גמרא חגיגה פ״א).

ארכיון אסופות

אז אויך די פרויען זאל מין מכבד זיין מיט דער מצווה פון סמיכה כדי „לעשות נחת רוח לנשים״, בכדי צוצוטיילן אויך די פרויען א נחת רוח. אזוי וועט די רעליגיעזע פרויען-יוגנט צוטיילן א נחת רוח דער הייליקער נשמה פון גרויסן נפטר זצ״ל און צוהעלפן די כופר-נפש אקציע זאל וואס שטארקער פארשפרייט ווערן און מקיים זיין „וסמך ידו על ראש העולה״, וועט זיין פאר אלע יידן „ונרצה לו״ און דער „כפר לעמך ישראל״, וועט דערהערט ווערן.

מיט הארץ-בלוט אויפגיצייכנט אין לאדזש יום ב׳ חיי שרה צ״ד.

אונדזער נשמה יתירה / הלל זיידמאן

וואס מיר האבן פארלוירן, ווער קען עס אפשאצן? בלויז עפיס דערפון, אפשר וועט עס זיך לאזן אנצייכינין.

דא אין לאדזש, אין דער שטאט פון מאשינען-גירויש קען מין גוט דאס דאזיקע גיפיל: ס׳זשומין און רעשין מעכטיקע 100 פערד-קראפט מאטארן. באוועגן זיך רעדער, שרייפלעך, לעדער-פאסן. דרייען זיך טריבן, טראנס-מיסיעס, וואלצן. האסטיקייט גישווינדקייט, טעמפא גירויש, גירודער און גיקלאפעריי, צוברויזטע און צוכוואליעטע באוועגונג. און פלוצים... סטאפ שטיל. אלץ ווערט איינגיהאלטן, אלץ ווערט פארשטומט, פארשטארט.

איך גידענק גיט דאס דאזיקע גיפיל. נאך א קינד גיוועזן, גישלאפן אין א הויז נעבן אונדזער מיל. דער ריטמישער טיק-טאק האט מיך איינגישלעפט. פלוצים, שטיל... כאפט מין זיך אויף אין שרעק: וואס איז גישעען?!

ער, דער לובלינער רב רבי מאיר שפירא זצ״ל, איז גיוועזן בלויז לעבן, בלויז דינאמיק, בלויז באוועגונג. (אין די פאטאגראפיעס קומט ער נישט גוט ארויס, ווייל נישט מעגלעך אים אפצובילדן אומבאוועגלעך. דאס בילד דא איז שוין דאס בעסטע). און מיט זיין אומגיהויערן שוואונג מיטגיריסן אנדערע. גיזעצט אין באטריב טויזנטער, באלעבט און באוועגט מאסן.

א לעבידיקע ראטנבערג-סטאציע, האט גישטראמט אבער גיניאל ווען ברויזנ-דיקע מיט כוח-אנגישפאנטע כוואליעס ערגיץ כ׳הייס פון ווי ווייטע מרחקים... און זיינע אור-עלטערן די קדושים פון שפייר, שפירא ביים ריין; פון די מערטירער, וועלכע האבן בעת די קרייץ-צוגן אין יאר תתנ״ו די ערשטע זיך מוסר נפש גיוועזן פארן יידישן דת. ערגיץ פון דער פייערדיקער אהבת-ישראל פונים זיידן רבי פ נ ח ס ק א ר י צ ע ר. ערגיץ פון די פארבארגנ-סטע ווינקעלעך פון גרויסע נשמות פון צדיקים און גאונים, האבן זיך גיטראגן איבער רער לעבידיקער און מעכטיקער טורבינע ר ב י מ א י ר ש פ י ר א. די מעכטיקע כוואליעס פון אהבת-התורה און אהבת-ישראל, פון מסירת נפש און קידוש-השם.

און נישט גיגאנגין חלילה לאיבוד איז די דאזיקע קראפט. מיט אומצאליקע אנזעבארע פעדים פארבונדין גיוועזן מיט כל תפוצות ישראל פארקניפט אין פיל גיביטן פונים יידישן לאבן. פאראנקערט אין הונדערטער יידישע קיבוצים, אין צענער טויזנטער יידישע נשמות.

אומיטום אריינגישטראלט ליכט. אומיטום אריינגיבלאזן לעבן. מיט אומגיהויערע דינאמישע ענערגיע מיטגיריסן טויזנטער מענטשן. אויפגישטורימט מאסן. גיווימלט מיט גיגאנטישער אור-קראפט. אין גאנצן שוואונג און באוועגונג. מיט לעבידיקן שאפנדיקן גייסט גירוישט און גיברויזט און פלוצים... האלט! מיט איין מאל — שטיל, שטום, טויט...

ווי שרעקלעך! ווי שוידערלעך!

דאס לעבן אליין — און טויט פארשטארט!...

וואו איז די סיבה פון דער אויסערגיוויינטלעכער צוגיבינדקייט צו אים? פארוואס האבן מיר אין אים אזוי גיקלעבט? פארוואס איז דער שמערץ נאך אים אזוי גרויס?

מענטשן-מעכאניזמין, מענטשן אן גייסט און רגש, לעבן מיט בלויז וואכי-דיקייט, מיט בלויז אלטעגלעכקייט און גראקייט. מענטשן מיט הארץ און גי-פיל מוזן האבן שבתדיקייט, יום טובדיקייט. פונקט ווי לופט צום אטימין. דער שבת איז דאך מחיה די ששת ימי המעשה — נשמה אליין איז ווייניק, מיר מוזן אויך האבן נשמה יתירה, ווארן נשמה יתירה איז כלל נישט איבריק. נאר פארקערט אזוי בייטיק ווי נשמה. גישט א האר וויניקער.

דער לובלינער רב איז גיוועזן נישט בלויז ששת ימי המעשה. פון אים האט ארויסגישטראלט מיט שבתדיקייט און יום-טובדיקייט. איז ער וואו גיקומין איז גיוועזן א יומא-דפגרא, א יום-טוב אין דער וואכן, ער איז גיוועזן דער שבת פון אונדזער פארחושכטער און פאראומערטער וואכידיקייט גייסטיקע אפפרישונג האבן מיר אין אים, ביי אים גיפונין, ער איז גיוועזן די פראכט און גלאנץ פון דעם ארגאניזירטן רעליגיעזן כלל. זיין שטאלץ און צירונג.

דער ש ב ת פון אונדזערע שווערע גראע ששת ימי המעשה, די נשמה יתירה פון אגודת ישראל.

ווי איז אונדז, וואס מיר האבן פארלוירן.

לאדזש, ט״ז חשון, תרצ״ד

הודפס מתוך הארכיון היהודי

דער מייסטער און זיין וועלט-ווערק

צו דער כאראקטעריסטיק פונים לובלינער רב זצ״ל אין זיין ישיבה

פון ב. פרייד

נישט נאר אפבילדער פונים מייסטער, גישט-נאר אויסשטראליפגין פון זיין זוניקער גישטאלט שפיגלין זיך אינים גלאנץ-ווערק, וואס פלאקערט ווי א פייער-זאל אין איצטיקן צייט חשכות עס איז דער מייסטער זעלבסט, זיין מאטעריע, זיין שטאף, זיין גייסט.

די ריזיקע סטאטוע פונים באנייטן תורה טורים „ישיבת חכמי לובלין” איז פון זיין פלייש און קנאכן אויסגיהעמערט, איר אינערלעך-גייסטיק וועזן — זיין נשמה, זיין זשעניע, זיין וועלט.

ער האט דעם דאזיקן ווערק זיין שיינע און פארביקע וועלט גיאפפערט און דעריבער, נאר דעריבער האט ער גיקאנט אויך א גאנצע וועלט מענטשן מיטרייסן און מיטצויבערן. „נאר ווען דער געגנשטאנד איז פאר דעם קינסטלער גופא זיין וועלט קען עס אויך פאר דעם באשויער א וועלט זיין” — זאגט א באקאנטער דיכטער. דעם דאזיקן שפרוך האבן מיר גיקענט ביי אונדזער גרויסן קינסטלער אין א גישטייגערטער פארם איבערהזרן. פאר אים איז די דאזיקע אידעע גיווען נישט בלויז זיין איינע וועלט, נאר זיינע צוויי וועלטן, זיינעביידע עולמות, זיין קערפער און זיין נשמה האט ער פאר דעם ציל מפקיר גיוועזן, כמה נפשות שקע בבנין הזה,

* * *

אין זיינע בליענדסטע יארן, אין סאמע אויפשוואונג פון זיין קאריערע איז ער צו אונדז גיקומין. פון דער קליינער שטאט גלינע. ער האט גילויכטן ווי אן-אויפשייניגדע זון, וואס שיילט זיך ארויס פונים בלאען יוגנטלעכן הימל. אלץ און אלעס האט אים באויבעלט און באקרענצט, אים שירה גיזונגין. זיין ווארט האט ארקאנין מיט בייפאל ארויסגירופן, זיין עפנטלעכער ארויסטריט איז א טריאומף-צוג גיוועזן. מענטשן-ימין האבן צו זיינע רעדיס גישטראמט.

און ס-איז גארנישט צום שטוינן גיוועזן: פעלן דאך ביי אונדז יידישע גדולים מיט סינטעטישן גיהאלט, כמעט נישט בנמצא. אין דא האט מיט אמאל אויפגיבליצט אזא פערזענלעכקייט מיט א זעלטזאמער מזיגה פון מעלות און מדות פון זשעניע און כאראקטער. א וואונדערבארע פאראייני-קונג פון פארשידינע דיסאנאנסן וואס לויפן אויס אין איין הארמאנישער ליניע.

צווישן גרויסע און גרעסטע דערלאנגט מין אים גלייך די קאטעדרע, ער ווערט אלס גיקרוינטער מנהיג אויסגירופן.

מ-האט נאך זיינע שווערע פונקטן נישט גיקאנט, זיינע קרבנות-פאדערונגין נישט באגריפן. זיין טאן האט גיקלונגין ניי, דערפרישנד. ס-איז גיוועזן די פעריאד פונים מילדן, פאסיוון פרילינג.

אים האט זיך אבער, זאגאר אין מיטן פון זיין וואקסן, כלל נישט פרי-לינגדיקס גיזעען, גיכער האט ער א מדבר-באדן, א סדר-לאזן תהו ובהו באמערקט. פאר א פארום פון גייסטיקע מנהיגים און ארטאדאקסישער פראמינענץ וואגט ער צו ענטהילן דאס שוידערלעכע חורבה-בילד פונים יידישן חינוך און זיין פירכטערלעכער נאקעטקייט: ער, דער צארטער און פיינפילנדער רייסט אראפ מיט קאלטער הארטהארציקייט דעם ביליקן פלאסטער פון דער אייטערנדער וואונד. אויפדונערנד פארטיידיקט ער דעם שוצלאזן חינוך, וואס מ-האט אומזיסט אוועקגיזעצט אויף דער באשולדיקונגס-באנק, ווען די שולד איז אין די אייגינע רייען, ביי דער פירערשאפט זעלבסט צו זוכן, ואשימם בראשיהם ... מ איז נישט גישטאנין אין קאנטאקט מיט דער יוגנט, מ-האט איר וועלט נישט פארשטאנין, אירע נויטן נישט עמפפינדן:

ער האט וואס אן-אמת, פאר די אפינע ווארהייטן קיין לארבערן נישט גיקליבן. דא אין דארט האבן זיך קעגן-שטימין גילאזט הערן. ער האט אבער אויף אלע לויבן פארציכטעט, זיין כבוד ממעט גיוועזן, ווייל ס-האט זיך וועגן כבוד שמים גיהאנדלט.

א קעגנער-מחנה האט זיך ערשט אויפגיטורימט ווען מ-האט אים אלס מארי דעובדא דערזען, אלס מאן פון טאט-קראפט און אייזערנים ווילן.

עס ליגט שוין אזוי אינים וועזן פון פילע אינדעפירענטן, וואס גראד ווען עמיצער הייבט אן עפיס צו שאפן און ווירקן, ווערן זיי אקטיוו דורך ברעכן און שטערן...

פון נאטור אויס דעליקאט אין איידל—מוטיק, האט ער אויף די אנגריפן נישט רעאגירט. אינים שטילן אינערן האט אים אבער די זאך גישמערצט: וואס שטערט איר נאך, נישט-בויערס?...

ער האט צו מעשים גירופן, ראש און זיכער איז ער זיין ציל אקעגנגיגאנגין. ראש און זיכער, ווייל ער האט קיינמאל נישט אויף פערזענלעכן נוצן קאלקולירט, ווייל ער איז גיוועזן לויטער, זויבער און ריין פון אלע נגיעותן. די בריי[illegible] יידישע גיזעלשאפט האט דערפון גיוואוסט און האט פארשטאנין ווי אזוי צו ווירדיקן אים זצ״ל, דעם גרויסן מייסטער.

* * *

זיין ווערק, זיין גייסטיקע און מאטעריעלע ירושה.

ער האט זיך ביי זיין דיאגנאזע שטעלן גיהאלטן: מיר מנהיגים, מיר רבנים — מיר זענין שולדיק! וויל מין מתקן זיין, מוז עס בכן פונדאנין אנפאנגין, ממקום שנעשה חלל. פירער מוזן גיפירט ווערן, דערציערס מוזן דערצויגן ווערן, אלע פונקין מוזן אין איין צענטראלע ליכט-שטעלע גיזאמלט ווערן און אן-אור גדול זאל אלע טונקעלע פלעקן מיט ליכט באגריסן. ווי עס איז גיוועזן מיט הונדערט יארן צוריק. תורה צענטרום אין לובלין! אבער ולא תהי' כהנת כפונדקית? פארוואס זאל ישיבה מיט עלנט, ישיבה-בחור מיט א בלייך פנים אידענטיפיצירט ווערן? בעת ווען אלע אנדערע שטודירנדע זענין רובא דרובא שרויים בתענוג?

הונדערטער יארן האט די דאזיקע לאסט אונדז גידרוקט, וארון אלקים בתוך היריעה?!

א תורת-פאליץ מוז גישאפן ווערן, א הערלעכע און באקוועמע נעסט פאר אונדזער יונגע תורה-סטארין, ישיבת חכמי לובלין—דאס גראנדיעזע מייסטער-ווערק. א גימיינזאמער גורל מיט דעם מייסטער, דאס זעלבע דורכגילעבט און דורכגיפיבערט.

פון אנפאנג, ווען דער פונדאמענט איז נאך איינגיגראבן גיוועזן, מ-האט נאך פון דרויסן גארנישט אנגיזעען, איז אלעס אויפגיפלאמט גיווארן פון דער גרויסער אידעע ערשט ווען שפראצונגין האבן זיך באוויזן, זענין שטערונגין אין וועג גיקומין. מאטעריעלער קריזיס, מתנגדים אן א פארוואס און א פארוועזן זענין פון פארשידינע ערטער ארויס. — — —

אין דער צווישן-צייט פון שאטן און טונקלקייט, האט דער גרויסער מייסטער ז״ל זיין ליבלינג נישט פארלאזט. ער האט עס באוואכט און גיקרעפטיקט. ער האט אלע פלעטער דורכגיבראכן, די שווערסטע דערנער פונים וועג באזייטיקט און קיינמאל זיך נישט גילאזט פון דער צייט מיטרייסן; ווייל ער איז גיוועזן זשעניע און זשעניע הייסט פלייס, פלייס און אויסדויער, זשעניע הייסט: אוממעגלעכס דורך איבערמעגלעכס דורכצוזעצן.

א לעבן קרבנות, א לעבן מי און מאטערנישן האט אים דאס ווערק גיקאסט. ער האט דערין זיין וועלט איינגיקנעטן און דאדורך עס צו א וועלט-ווערק גישטאלטיט. וועלט-ישיבה אין לובלין.

באגייסטערט האט זיך אויך דאס וועלטל אונדזערס, עקסטאטיש גיפלאטערט. אבער אלץ פון דערווייטנס, אויף דער פעריפעריע, וירא העם וינועו — ויעמדו מרחוק... אינים ברען-פונקט, אין הר-עשן פארוואלקנט מיט דריקנדיקע טרדות און דאגות איז גיבליבן נאר ער אליין זצ״ל.

און אז דאס ווערק האט אלס פולסירנד לעב-וועזן, אלס רוח ממללא נארונג און אטים גימאנט, האט ער עס מיט זיין בלוט און מארך גינערט, און גי-נערט ביז ער האט די ריזיקאלישע טראנספוזיע דורכגיפירט: זיין גאנץ קאכידיק יונג בלוט אינים ליבלינג-ווערק איבערגיגאסן.

דער קערפער איז בלוטלאז, די שטאפן זענין פארצערט גיווארן. נישטא מער זיין ווערק, זיין וועלט, ווערק און וועלט האבן זיך ארגאניש און זעעליש באהעפט. ס-איז די אומשטערבלעכע וועלט, די וועלט פון אייביקייט, דער עולם שכולו טוב. אומשטערבלעכער מייסטער אינים אומשטערבלעכן ווערק.

הודפס מתוך הארכיון היהודי

אַ פירער איז אַוועק פון אונדז... / י. ל. געשט

ווילנדיק צי ניט גיהעריק אָפּשאַצן די גרויסע אבידה, וואָס ס׳האָט גיליטן דער יידישער רעליגיעזער כלל מיט דער פּטירה פון הרה״ג ר׳ מאיר שפירא זצ״ל, איז דאַכט זיך, אַמטרעפֿלעכסטן צו זאָגן, אַז: אַ פירער איז פון אונדז אַוועק.

הרב שפירא זצ״ל האָט אוודאי באַזיצן אַ שיין ביסל מעלות, פון אַ גישט דורכשניטליכער גרויס. ער איז אָן שום ספק גיוועזן אַן ערשט-קלאַסיקער תלמיד חכם. אַן התלהבותדיק חסידישע נאַטור, אַ טיפער בעל-מוח און צוגלייך אויך אַ גרויסער בעל מידות טובות וכדומה, אַנדערע טייערע אייגנשאַפטן, מיט וועלכע ער האָט זיך אַזוי רייך אויסגיצייכנט, אָבער נישט אין דעם אַלים באַשטייט דער עיקר. די גרויסע טראַגישקייט פון הרב שפּיראס פּטירה, אין טיפע תלמודי חכמים און גרויסע צדיקים יראי השם. איז דאָך נאָך, ב״ה, דער יידישע חרדישער כלל פאַרהעלטניסמעסיק נישט אַזוי אָרים, אפילו אין דער אומגיוויינטלעכער ירידה צייט, וואָס מיר לעבן יעצט איבער.

וואָס אָבער דער חרדישער כלל האָט יאַ אַמווייניקסטן און אין וואָס ער נייטיקט זיך גראָד אַממייסטן איז נישט אַנדערש ווי — פירער, גיבענטשטע מאַסן פירער, וואָס זייער השפעה זאָלן איינעמען און פירן די מוחות און די הערצער פון די מאַסן צום גוטן.

דער חילוק צווישן סתם גרויסע מענטשן, וועמענס גרויסקייט איבט נישט אויס קיין השפעה, אויסער די גרעניצן פון זייער אייגענער פערזענלעכקייט און אַזעלכע גדולים, וואָס עקספּלאָדירן זייער גאַנץ גייסט און נשמה-עשירות לטובת דער דערציאונג פון דער גיזעלשאַפט, איר אומאויפהערליכן אויפשטייג און אויפשוואונג — האָט פון שטענדיק אָן עקזיסטירט און זיך אָפּגערופן אויף אַ בולטן אופן, אויפן וואוקס פון קולטורעלער פּראָגרעס פון די מאַסן. נישט מער ביי יידן איז אין די אַמאָליקע דורות, דער פּראַפּאָרץ, צווישן גדולים, אינדיווידואַליסטן, וואָס האָבן זיך, ווילנדיק צי נישט ווילנדיק, פאַרשלאָסן אין זייערע ענגע ד׳ אמות און נישט גירעט צום פאָלק און אַזעלכע, וואָס האָבן טאַקע זייערע קולטורעלע כּוחות און ענערגיעס גילאָזט עקספּלאָדירן און די גימיטער און הערצער פון דעם ברייטן עולם — גיוועזן אַ גינוג באַפרידיקדיקער.

דער רוב יידישע חכמים און גדולים אין די אַמאָליקע צייטן האָבן פעסט זיך גיהאַלטן ביים אַלטן כלל פון „ללמוד וללמד״. זיי האָבן זיך באַמיט מיט אַלע כּוחות אַז זייער דערוואָרבן למדנות און מדות טובות, זאָל ווערן אויף ווי ווייט מעגלעך דאָס אייגנטום פון כלל און דינען דעם כלל. „העמידו תלמידים הרבה״ (שטעלט אויף אַ סך תלמידים) — איז גיוועזן דער אידעאַל פון אונדזערע גרעסטע און בעסטע מענטשן, וואָס האָבן שטענדיק זיך גייאָגט נאָך פּרוכטבאַרקייט און עקספּאַנסיע פון זייער פּערזענלעכער קולטורעלער גרויסקייט. ווען אַ יידישער תנא האָט אין דער באַקאַנטער אגדה, גיוואָלט העַנטשן דעם זאַפטיקן בוים מיט זיסע פּירות, וואָס ער האָט באַגעגנט אויפן וועג — האָט ער אים גיבענטשט אַז אַלע ביימער, וואָס מע וועט פון אים פאַרפלאַנצן, זאָלן אויך אַרויסגעבן אַזעלע גוטע פּירות, דאָס איז גיוועזן די גרעסטע און בעסטע ברכה, די ברכה פון פּרוכטבאַרקייט.

אַנדערש אָבער איז ליידער דער מצב אין דעם פּרט אין היינטיקן דור. די גיוואַלטיקע שינויים און איבערקעריבישן, וואו דער „צייט-גייסט״ און צייט-מהומות האָבן אַרויסגירופן אין דער סטרוקטור פון יידישן לעבן האָבן אויף אַ מוראדיקן אופן איבערגיריסן דעם לעבידיקן קאָנטאַקט פון די יידישע גדולים פון אונדזער צייט, מיט דעם ברייטן עולם.

די נאָך פאַרהעלטניסמעסיק נישט קליינע צאָל פון חרדישע גדולים אין תורה וחכמה האָט אין איר איבערוויגנדיקן רוב פאַרלוירן אירע אוממיטלבאַרע השפעה אויף דעם דורכשניטלעכן כלל-יידן. די דאָזיקע גדולים האָבן נישט דעריאָגט דעם שנעלן טעמפּאָ פון דער פאַרוווירטער צייט און נישט אויסגישולט זיך מיט אַנטשפּרעכנדיקע מעטאָדן אויפצונעמען זיינע שטורימס. ווען מיר רעדן וועגן „טעמפּאָ פון דער צייט״ מיינען מיר אוודאי נישט אינים באַקאַנטן נוסח פון די משכּילישׁ היידנישע טעאָרעטיקער, וואָס האָבן גיפּרעדיקט דאָס הכנעהדיקע אונטערגעבן זיך זיינע קאַפּריזן און מהומות, נייערט פונקט אומגיקערט פון די וואָס פאָלגן נאָך די דאָזיקע צייט-מהומות, כּדי זייער איינצוימונג אין באַשרענקן די תביעות פון אייביקייט. דער חילוק איז אוודאי דאָ אַן-עקסטרעם אַ קעגנגיזעצטער. די לעצטע זענען פירער, וואָס גייען פאַר די מאַסן און ציען זיי צו זיך, בשעת די ערשטע זענען פאַרפירער, וואָס לויפן נאָך די מאַסן און זייערע המונישע תאוות און גיבן זיי זיך אונטער.

אַן-ערנצט און שווער פּראָבלעם איז עס טאַקע יעצט, ווי אַזוי אויסצונוצן די פאַראַנענע כּוחות פון תלמידי חכמים, וואָס דער חרדישער כלל פאַרמאָגט, אַלס מלחמה-גיצייג אַקעגן דעם צייט-שגעון. סיי דער עלטערער דור תלמידי חכמים און סיי די יונגע, וואָס די פאַרשידענע ישיבות פּראָדוצירן איצט, דאַרפן ווערן אַזוי אויסגישולט און באַוואָפנט אין זייער פאַראַנטוואָרטלעכער פירער ראָל, אַז זיי זאָלן קענען דעריאָגן די מאַסן אין זייער אַריינגיטוענקייט אין די צייט-בלאַנדזשענישן און צייט-הבלים, אַזוי, אַז די דאָזיקע, וואָס זענען שוין אפילו שטאַרק פאַרקראָכן און זיי זאָלן זיך דערשרעקן און פאַרשעמען און די וואָס גרייטן זיך ערשט זיי אונטערצוגעבן זאָלן זיך באַצייטנס מיישב זיין... אָנשטאָט צו פאַרבלייבן אַ סטאַטיש ליכט, וואָס לייכט נאָר אין [illegible] פיר אײלן און לעשט זיך אויס נאָך זייער אַוועקגיין, דאַרפן זיי [illegible] ווערן אין דינאַמיש-פּרוכטבאַרע כּוחות, וואָס זאָלן אונפּרייסן און מיטרייסן די מאַסן און ציען צו זיך אומאויפהערלעך.

אַז די דאָזיקע אַרבעט וועט גילונגען קען אונדז דינען אַלס עדות די פּערזענלעכקייט פון הרב שפירא ז״ל. ער איז עס דאָך גיוועזן פון די ווייניקע היינטצייטיקע חרדישע גדולים, וואָס האָבן דורכגיריסן די שטאַרקע מחיצה, וואָס האָט זיך אַוועקגישטעלט צווישן זיי און דעם מאַסן-עולם, און פאַרברייטערט אויף אים זייער גוטס-ברענגענדיקע השפעה. ער האָט עס דאָך באַוויזן דעם לעבידיקן ביישפּיל, אויף וויפל אַ חרדישער גדול איז פעאיק נאָך היינט צו טאָג צו באַגייסטערן און מיטרייסן מיט זיך ברייטע קרייזן פאַר אַלטע צילן. און צווישן די דאָזיקע האָבן זיך דאָך גיפונען אויך אַזעלכע, ווי למשל די אויסלענדישע פאַרגויאישטע יאַהודים, פאַר וועלכע די דאָזיקע אַלטע צילן האָבן צו זייער פאַרגויאישט גימיט גירעט מיט אַזאַ בלאַסער שפּראַך און שוואַכן נשמה-אומרו, אַז מ׳האָט זיי פּשוט נימווזש פריער מחיה-מתים זיין, אַז זיי זאָלן וועלן הערן און פאַרשטיין.

הרב שפירא אַלס פירער און משפּיע האָט באַוויזן צו ווירקן אויף אַזאַ מענטשן-עלעמענט, וואָס איז גיוואוינט צו געבן פּזרנותדיק פאַר די פאַרשידענע מאָדישע עגלס, אַז ער זאָל אויך באַגייסטערט ווערן פאַרן משכּן, און זיך באַשטייערן פאַר אים, טראָץ דעם, וואָס דער לעצטער גרייט זיך דאָך אַרויסצושטראָמען אַזעלכע כּוחות און אימפּולסן, וואָס וועלן דערקלערן אַ שאַרפע מלחמה, גראָד די זעלבע צייט-עגלס מכל המינים. מ׳האָט זיך איבערצייגט, אַז דער היינטצייטיקער ירידה אין יידישקייט איז גינוג אַ חרדישער גדול אויסגישולט אַלס מדריך און פירער, ווענדיט זיך מיטן פּנים צו די מאַסן, לאָזן זיי זיך פון אים פירן און דערציען, באַגייסטערן און אויפהויבן.

ס׳דאַרפן זיך דעריבער אויף יעדן אַרבעט-גיביט פון אונדזער איצטיק קולטורעלן לעבן אָפּזוכן די אַנטשפּרעכנדע גדולים בתורה וביראה, און אין הסכּם מיט די צייט-באַדינגונגען און צייט-טעטאָדן אויסשמידן שאַרפע כּלי-זיין אַקעגן די פלינקע און גישיקטע צייט שאַטנס, וואָס פאַרקליידן זיך אַזוי הצלחהדיק אין פאַרשידענע פאַרפירערישע לבושים און פאָרמען.

ווען דאָס וועט גישען, וועלן מיר ב״ה האָבן נייע פירערס, וואָס וועלן אונדז דערזעצן די ווייטאָגלעכע אבדה, וואָס מיר האָבן גיליטן מיט דער פּטירה פון הרב שפירא ז״ל און זיינס גלייכן.

דעם טיפסטן מיטגיפיל דריק איך אויס די זייער חשובע אַבסאָלוו. יהודית רינגלבוים צוליבן טויט פון איר פאָטער ע״ה מיט גיטאָפּלטער ענערגיע באַרייכערטן שטרעבן דערציל און דערגרייך דעם אַבסאָלוטן אמת און אין דעם גיפין אַ טרייסט אין דיין צער. ביַיטש אַלטער שנור.	דעם האַרציקסטן מיטגיפיל דרוקן מיר אויס אונדזער ליבסטע און גיטרייעסטע חברות אייגערס צוליבן טויט פון זייער ל. פאָטער ע״ה, אין אייער אומערמידלעכער אַרבעט פאַר אונדזער אָרגאַניזאַציע זאָלט איר טרייסט גיפינען. לובלין לערערן: ש. לובאַרט בגות אגודת-ישראל.

הודפס מתוך הארכיון היהודי

גאַנצקייט אין דער בית-יעקב באַוועגונג *)

פון יהודא לייב אָרלעאַן

מיר האָבן נאָך אַ זייער שווערע מניעה צו דער נאָרמאַלער פאַרטשריטלעכקייט פון די קינדער אין לימודים. דאָס איז נוגע דעם פעסטן זמן לימוד. די פאַרוואַלטונג איז דאָך נאַטירלעך להוט אַריינצובאַקומען נאָך אַ קינד, אַזוי מחמת יידישקייט און אַזוי מחמת דעם אָפּצאָל, יידישע עלטערן האָבן נאָך נישט דאָס באַוואוסטזיין, אַז בית יעקב קאָן נישט זיין גרייט צו יעדער צייט, ווען זיי ווערט זיך פאַרגלוסטן איינצושרייבן. צווינגט דעריבער די פאַרוואַלטונג אָנצונעמען קינדער, ווען זיי קומען. מעג זיין אין מיטן זמן, אַבי אַריינצונעמען.

ווער שמועסט נאָך, אַז דאָס קינד איז איינגעשריבן געוואָרן צו דער צייט, נאָר האָט איבערגעריסן עטלעכע חדשים, מעג מען דאָך עס אודאי צולאָזן צו די לימודים. אַזוי אַנאָך האָט די לערערן שטענדיק אַ צופלוס פון קינדער, הייבט שטענדיק אָן דעם פּראָגראַם פון דאָס ניי און רירט זיך קיינמאָל נישט פון אוט. די קינדער ווערן לאַנגווייליק כסדר אָנצוהייבן דאָס זעלביקע, עלטערן זעען נישט קיין פאָרטשריט און די שול ווערט ווי אַ קאַרוזעלע. פון איין זייט גייען קינדער אַריין און פון דער אַנדערער זייט — אַרויס.

דערמיט פאַרלירט זיך קודם כל דער אָנזען פון דער שול. נישטאָ קיין באַשטימט לערן-יאָר ווען מ-וויל קומט מען. ס-פאַרלירט זיך דאָס גאַנצע חשיבות פון אַ שול. צווייטנס איז עס פונקט, ווי מ-וואָלט גילאָשן דאָס פייער מיט נפט. ס-דאַכט זיך, אַז דערמיט ראַטירוויט מען די שול און לסוף באַגראָבט מען זי בידים. אויב קינדער ווילן אַריינקומען צו אַ קורס, מוזן זיי באַלייגן עקזאַמין. אויב זיי פאַלן דורך, מוזן זיי זיך צולערנען. פיל שולן ליידן אויף דער דאָזיקער מחלה. דער אַנקעטע-בויגן שטעלט דעריבער אַ ריי פראַגן וועגן דער פּינקטלעכקייט אינים פּראָגראַם, כדי צו אָנערקענען נאָר אַזעלכע שולן, וואָס פאַרשטייען צו פלעגן דורך די ריכטיקע מיטלען דעם פאָרטשריט אין די לימודים.

כדי צו דערציען דאָס היינטיקע קינד פאַר מצוות מעשיות, פאַר רעליגיעזער דיסציפּלין, איז ווייניק, וואָס מ-אָגט אָן שטרענג און האַרט. ווי עס זאָל זיך פירן. דאָס איז גוט געווען, ווען די גאַנצע אַרומיקע סביבה איז יידיש געווען, ווען אַלץ האָט גיעטימט מיט יידישקייט. אין דער שול האָט מען ג לערנט, אין דער היים האָט מען זיך אויסגילעבט. היינט איז גאַנץ אַנדערש. מ מוז אויך די מצוות גופא אין דער שול מקיים זיין. מ-מוז דאָס גאַנצע יידישקייט אין דער שול דורכלעבן. די שול מוז אויך אַ היים זיין. דאָ מוז זיין דער שבת, דאָ מוז גיפּראַוויט ווערן דער יום טוב. דאָ מוז מען האָבן די פרייד, דעם טאַנץ, די שפּיל, דאָס גאַנצע יוגנט-לעבן. אויב דעם קינדס לעבן ווערט אויסגיפילט אין דער ספערע פון דער שול, בלייבט ממילא יעדע תנועה, יעדע האַלטונג, יעדער קער און ווענד — יידישלעך. דעם ריכטיקן גלאַנץ פונים שבת, דעם אמתן טעם פונים יום-טוב, דעם פּאַסיקן פאַראַד פאַר דער מצווה, קאָן דאָס היינטיקע קינד האָבן נאָר אין דער ב"י-שול.

וואָס טוט די לערערן דערצו? זי מוז דעם לימוד אין אַ מעשה פאַרפלעכטן, זי מוז על פי רוב די שעה פאַר אַ שמועס ווידמינען, זי מוז די קינדער הייסן קומען צו גימיינזאַמע תפילה, זי מוז מיט זיי דעם שבת פאַרברענגען, זי מוז מיט זיי פאַרווייליונגס אָוונטן האָבן, זי מוז מיט זיי מאַכן אויספלוגן וכדומה. אונדזערע עלטערן און פאַרוואַלטערס קוקן דערויף, ווי אויף ליידיק-גייעריי, ווי אויף פוסטע מעשיות, די לערערן זעט אויס אין זייערע אויגן, ווי זי וואָלט גיפטרט די צייט מיט גאָרנישט. האָבן מיר ווידער אין אונזער אַנקעטע-בויגן אָנגימערקט די אַלע ענינים, כדי צו זעען, ווי ווייט די לערערן נוצט אויס איר איינפלוס מיט די דאָזיקע מיטלען צו דערציען די קינדער פאַר יידישקייט. פאַרשטייט זיך, אַז דאָס מוז גימאַכט ווערן אין אַזאַ מאָס, וואָס זאָל נישט שטערן די צייט פון די לימודים. אָבער דאָס טאָר בשום אופן נישט גרינגגישעצט ווערן.

מצוות מעשיות. דאָס איז זייער לייכט זיך אָפּצורעדן. פאַקטיש איז עס אין דערציאונג דער שווערסטער פונקט. ווייסן מיר דען נישט, אַז עס זענען פאַראַן גאַנץ באַוואוסטזיניקע מענטשן, וואָס פאַרשטייען און אָנערקענען מיט דער גאַנצער קלאָרקייט געוויסע פּרינציפּן, פונדעסטוועגן איז דאָס פּריוואַטע לעבן דער פאַקטישער היפך פון זייערע אָנגינומינע פּרינציפּן. פאַרוואָס-זשע זאָל מען נישט פאַרשטיין, אַז אונדזערע מיידלעך קאָנען זייער פיל האָבן גילערנט און באַגרייפן, דאָך זאָלן זיי בפועל עובר זיין אויף פיל מצוות?

וואָסער וועג איז-זשע פאַראַן צו דערציען פאַר מצוות מעשיות? דערצו איז נאָר דער-וועג פון שטיין אויף דער וואַך אין דער פריסטער קינדער-צייט און פשוט געוויינען דעם קינד אויסצופירן יעדע מצווה מיט דער גינויסטער פּינקטלעכקייט. מ-טאָר נישט אין דעם פרט מותר זיין אויף דאָס מינדסטע. די יונגקייט פונים קינד קאָן נישט דערלאָזן דעם מינדסטן קאָמפּראָמיס. קינדער זענען נישט סובל קיין פשרות. פאַר קינדער מוז זיין קלאָר, וואָס מ-וויל פון זיי. אַ קינד רעאַגירט צום שאַרפסטן, ווען מ-וויל דער פון מאַכן „האַלב יאָקיש — האַלב פּיוויש" נישט אַהין און נישט אַהער, צוריסענע נשמות. סוף כל סוף בלייבט עס נישט ביי דעם ביסל אויך.

גראָד דערביי טרעפט די ב"י-שול אויף דעם גרעסטן ווידערשטאַנד, אַזוי מצד דער פאַרוואַלטונג, ווי מצד די עלטערן. פון איין זייט וויל מען פון בית יעקב רעליגיעזע דערציאונג און פון דער אַנדערע זייט לייגט מען די שווערסטע שטיינער. אט איז למשל דער פאַל מיט צניעותדיקע קליידונג, מיט ברכות וכדומה. בית יעקב קומט דאָ מיט דער פאָדערונג צו קליידן די קינדער עכט יידיש, אָן שום פשרות; צו געוויינען די קינדער פאַר ברכות על פי דין. אָן שום אַרויסדרייעניש. וואָס זאָגן די עלטערן? — רביצינס ווילט איהר פון זיי מאַכן? שאַדט נישט זאָלן זיי אַזוי פרום זיין, ווי מיר זענען, זאָלן זיי נישט ערגער זיין פאַר אונדז. היינטיקע צייטן קאָן מען נישט אַזוי פרום זיין.

די לערערן קאָן אָבער אויף קיין פשרות נישט איינגיין, די פרומקייט פון די עלטערן איז דאָך נאָר אויך אַ דאַנק דער פּרינציפּיעלער דערציאונג מיט דער קאָנסעקווענץ פון זייערע עלטערן. צו בלייבן האַלבע, פשרהדיקע יידן האָט דאָך נאָר זיי דאָס לעבן גיבויגן. אין דער דערציאונג איז אַזאַ עלאַסטישקייט נישט מעגלעך. מיט אונדזער פאָדערונג פון צניעותדיקער קליידונג פאַר זיבן-יעריקע-קינדער גייען מיר נישט אַרויס פונים שטאַנדפּונקט צי מע מעג על פי דין צו נישט. אין דעם קאָן אונדז דער לומדישער פאָטער גאָר נישט אויפטון. ווען מ-זאָל אַפילו על פי דין מעגן נאָכקומען די עלטערן בנוגע די גרייס פונים אַרבל וכדומה, לאָזט אונדז נישט דערויף מותר זיין דער פּעדאַגאָגישער שטאַנדפּונקט. מיר ווילן אַז פאַר אונדזערע קינדער זאָל אַן-אַנטבלויזטער גליד זיין פשוט עקלהאַפט. דאָס דאַרף ווערן ביי אַ מיידל אַ נאַטור-זאַך. ווען נישט איז אוממעגלעך, אַז דאָס מיידל זאָל אינים שפּעטערדיקן עלטער, ביי די היינטיקע מאָדעס, זיך קאָנען האַלטן מיט דער קליידונג לויטן דין.

פאַרוואָס זאָל די יידישע מוטער פאַרשטיין, אַז דאָס יינגעלע מוז פון פריסטן עלטער אָן טראָגן אַ קאַפּעלע אויפן קאָפּ, כדי צו זיין צוגיוואוינט נישט צו פאַרטראָגן קיין גילוי הראש? ווען דאָס יינגל ווערט דערוואַקסן און גייט אַפילו נישט בדרך הישר, קומט אים אָן מיט ביטערן שווייס זיך אָפּצוגיוויינען דערפון. נישט איינמאָל כאַפּט זיך דער געוועזענער „ישיבה-בחור", וואָס איז אַרויס לתרבות רעה, אויף ביינאַכט און טאַפּט זיך דעם קאָפּ, נישט זייענדיק גיוואוינט צו גיין אָן אַ קאַפּל אויפן קאָפּ. פאַרוואָס זאָלן די מיידלעך נישט זיין דערצויגן מיט אַזאַ נאַטור-שוץ פאַר צניעות? קאָן מען דאָס מאַכן ביים דערוואַקסינים קינד? דאָס מוז מען דאָך אָנהייבן פון דער ערשטער רגע אָן. אויף דעם וועג גייט די בית יעקב שול אין אַלע פרטים פון מצוות מעשיות.

אונדזערע פאַרוואַלטונגען צווינגען אָבער די לערערשאַפט אָפּצונייגן פון די דאָזיקע פּרינציפּן און שטעלן אַזוי אַנאָך די בית יעקב שול אויס אַראָפּצוגיין פונים אָנגיצייכנטן וועג. אין דערציאונג קאָן מען נישט דערלאָזן קיין פשרות. מיט אַזאַ וועג דערגרייכט מען גאָר נישט. מיר האָבן אָבער אַ פּראָגראַם פון גאַנצקייט, פון אַ מוסטערהאַפטן, אידעאַל יידיש לעבן. בית יעקב איז נישט קיין גישעפטלעכע אונטערנעמונג, וואָס צוליב עטלעכע זלאָטיס וועגט זי די פּרינציפּן, צי ס-לוינט צי נישט. אויף אַזאַ אופן דאַרף מען נישט בית יעקב. גלייכער אינגאַנצן צוריקצוטרעטן.

נישט ווייניקער וויכטיק איז אויך דער ענין פון יידישער השקפה ביי אונדזערע

*) סוף פונים רעפעראַט אויף די בית-יעקב קאָנפערענצן.

הודפס מתוך הארכיון היהודי

קינדער. יוגנט קאָן נישט אויספירן קליינע מעשים אָן דער גרויסער ראַם, אָן דעם גיפעס, וואָס נעמט אַרום און פּאַסט איין די אַלע קלייניקייטן צו איין גאַנצקייט, צו איין אידעאַל. ביי אונדז איז דער אידעאַל: מלכות שמים. צי קאָן דאָס קינד באַקומען די השקפה פון מלכות שמים אָן דער הבנה פאַר דער צייט, אָן דער אָריענטאַציע איגים אַרום, אָן דער באַקאַנטשאַפט מיט די
הייַנטיקע באַדינגונגען?

ווי אַזוי זאָל דאָס קינד פאַרשטיין, וואָס עס באַטייט היינט צו טאָג מסירת הנפש פאַר יידישקייט? אין וואָסער פאָרים דאַרף זיך היינט אויסדריקן חילול השם און קידוש השם? ווער דאַרף היינט באַטראַכט ווערן פאַר תורה-אויטאָריטעט? ווען מען מעג מען אָנטרויען יידישע אינטערעסן? ווער קאָן רעפּרעזענטירן דעם יידישן כלל? ווער איז ווערט אָנגירופן צו ווערן מסית ומדיח? מיט וואָס דינט מען היינט דעם כלל-ישראל? ווי אַזוי זעט אויס אין היינטיקן לעבן פשרהדיק יידישקייט? דאָס אַלץ איז זייער וויכטיק פאַרן קינד צו וויסן. ווי אַזוי קאָן עס אַרויסגיין אינים היינטיקן לעבן נישט צו זיין
דערין ווי גיהעריק אָריענטירט?

וואָס האָט אונדזער שול גיטון דערפאַר? כמעט ווי גאָרנישט. אונדזער שול איז פאַרוואַנדלט גיוואָרן אין אַ רעליגיאָנס-שול. עס ווערט גילערנט יידישקייט פון אַמאָל, פון טויזנטער יאָרן צוריק, אָן דעם יידישקייט פון היינט, פונים לעבידיקן טאָג. וואָסער זין האָט דער לימוד פון גישיכטע, פון תנ״ך, פון יהדות, אויב מע שטייט נישט מיטן טייטל אויפן היינטיקן לעבן? אין דער גאַס, אין דער פרייער אָרגאַניזאַציע טרעט מען נישט אַרויס דירעקט קעגן דעם געלערנטן שלחן ערוך. דער קאַמף איז קעגן דעם אברהם, יצחק און יעקב פון היינט. פאַרוואָס זאָל דאָס קינד נישט איבערצייגט זיין, אַז די דאַזיקע פרומע
יידן זענען די פלעגער פון דער גילערנטער תורה אין דער שול?

אונדזערע פאַרוואַלטערס ווייסן גאָר צו קומען צום גרייטן און קלאָגן זיך אויף דעם אַרויסגאַנג פון אונדזערע תלמידות צו אַנדערע אָרגאַניזאַציעס, קומענדיק אינים עלטער פון פירצן-פיפצן יאָר. וואָלטן זיי זיך גוט איינגיקוקט, וואָלטן זיי זיכער גיפונען די סיבה אין דעם, וואָס די לערערשאַפט האָט אין דער שול, ביי די לימודים און פאַראַנשטאַלטונגען נישט גיפלעגט דעם אַגודיסטישן גייסט. דאָס אַלץ, וואָס מיר האָבן באַרירט זענען די יסודות פון אַגודיזם. מע דאַרף נישט לערנען מיט די קינדער, ווי אַזוי צו טיילן וואַל-צעטלען, נישט קיין גאַסן-פּאָליטיק, נאָר אידעאַישע יסודות, ברייטע השקפות וועגן וועלט און לעבן, וואָס מיר טרעפן אָן יעדן טאָג. דאָס האָט גיקענט גיטון ווערן סיסטעמאַטיש, פּעדאַגאָגיש אין יעדן איינציקן לימוד, כדי ווען דאָס קינד וועט פאַרלאָזן די שול, זאָל זיך עס גלייך אָריענטירן אין דעם לאַבירינט פון דער וועלט, זאָל עס וויסן צו וועלכן לאַגער עס דאַרף גיהערן און אונטער וועלכער
פאָן ס׳דאַרף זיך שטעלן.

איז עס נאָר די שולד פון דער לערערן? ניין! אויך די פאַרוואַלטונגען טראָגן דערפאַר דאָס אחריות. אין תחילת האָט מען גיוואָלט באַקומען אין דער בית-יעקב-שול אַריין קינדער פון אַלע שיכטן. די סימפּאַטיע פאַר דער אַגו״י איז צוליב דער דעמאַגאָגישער פּרעסע נישט אַזוי שטאַרק. האָט מען גיפּרוווט אַראָפּרוקן דאָס היטל, מ-זאָל אונדז נישט זען. מ-האָט גיפּרוווט איינרעדן, אַז בית-יעקב איז אַן-אומפּאַרטייאישע אינסטיטוציע, די אגו״י האָט חלילה דערצו נישט קיין שייכות. וואָרן דאָס קאָן דאָך שאַדן ברענגען די שול. מיטן דאַזיקן טאָן האָט מען אויך ביי דער לערערן אַרונטערגיהאַקט די פליגל עפּיס
צו טון אין דער הינזיכט פון אַגודיסטישער דערציאונג.

היינט קלאָגט מען זיך אויף דעם רעזולטאַט פון פיל שולן, וואָס זייערע קינדער זענען נישט גיבליבן ביי אונדז. קוקט אייך צו צו די שולן, וואָס האָבן דאָס יאָ גיפלעגט, וועט איר זען, וואָסער גרויסע ווירקונג דאָס האָט גיהאַט. מיר לעבן דאָך נישט אויפן מאַרס, נאָר אויף דער ערד. ווי קאָן מען זיך אַרויסרייסן פונים דאַזיקן לעבן, ווי קאָן מען אין דערציאונג דולדן „אומפּאַרטייאישע״ צוקראַכנקייט?

איר האָט טענות: ס-וועט שאַדיגן די שול. זענט איר דערמיט זייער קורצזיכטיק. ווען די פּאַרטייען גופא וואָלטן אייך גיגעבן די קינדער, זענט איר זייער גירעכט. דער פּאַרטיי-מענטש אָדער דער „אומפּאַרטייאישער״ פּאַרטיי-מענטש וועט כלל-ישראל-קינדער לאָזן אפילו מפקיר זיין צוליב זיינע פאַנאַטישע פּאַרטיי-פּרינציפּן. דאָס איז נאָר ווען ס-האַנדלט זיך וועגן יענימס קינדער. אויב ס-גייט אין דעם וואויל פון זיין אייגן קינד, וועט ער אייך מוחל זיין אפילו, ווען איר וועט זיין אפילו „פּעך-שוואַרצע״ אַגודיסטן. זאָל ער נאָר צופרידן זיין בכלל פון דער שול. די אַלע איבעריקע זאַכן וועט אים

שוין נישט אַרן. ס-איז זיין קינד. דערצו איז ער עגאָאיסטיש. אמת׳ע פּאַרטייפאַנאַטיקער פון אַנדערע לאַגערן וועלן סיי ווי זייערע קינדער צו אונדז נישט
געבן. צו וואָס די פאַרבלענדיניש?

אַ באַזונדערן פעלער באַגיין אונדזערע פאַרוואַלטונגען דערמיט, וואָס זיי זאָרגן נאָר פאַר דער שול, פאַר קינדער, וואָס זענען בבחינת שילערנס. די יוגנט-אָרגאַניזאַציע, די בנות-אגודת-ישראל גייט נישט אַריין אינים טעטיקייטס-קרייז פון בית-יעקב מאַלע דאָרט, וואָס מיידלעך ווילן זיך צוזאַמענקומען, פאַרברענגען. וועמענס דאגה איז עס? קליינע קינדער, זיי מוז מען פאַרזאָרגן, פאַר זיי דאַרף מען אַ לערערן, אַ לאָקאַל, באַלייכטונג וכדומה. אָבער פאַר די גרויסע? זאָלן אַליין פאַר זיך זאָרגן. אין טייל ערטער איז מען נישט יוצא
מיט גלייכגילטיקייט. מ׳פירט נאָך גאָר מיט זיי כ״ומרשט אַ קאַמף.

די דאַזיקע יידן ווייסן נישט, וואָס בית-יעקב דאַרף אייגנטלעך זיין. הלוואי וואָלט מען אויך אין יינגל-דערציאונג פאַרשטאַנען, אַז זי ענדיקט זיך נישט ביים פאַרלאָזן צו פירצן יאָר דעם „חדר״, הלוואי וואָלט מען דאָרט פאַרשטאַנען, אַז דער אמתער חינוך הייבט זיך ערשט רעכט אָן. הלוואי וואָלט מען גיקאָנט אויסניצן דאָס „חדר״, אין גוטן זין, ביז צום עלטער פון צוואַנציק יאָר. ווען מ׳וואָלט אַזוי פאַרשטאַנען, וואָלט זיכער דער אָפּפאַל ביי דער מענער-יוגנט נישט גיוועזן אַזוי גרויס. אויב דאָס איז גיזאָגט גיוואָרן לגבי יינגלעך, וואָס לערנען מער תורה, וואָס קומען אין ביהמ״ד אַריין, וואָס פאַרן צו אַ רבין, על אחת כמה וכמה איז עס דאָך נוגע מיידלעך. ווי קאָן מען זיך איינרעדן, אַז מיט דער בלויזער קינדער-שול האָט מען גיטון די גאַנצע פליכט
פאַר דער מיידל-דערציאונג?

ביים פירצניעריקן עלטער הייבט זיך ערשט די גיפאַר אָן. ערשט דעמאָלט זענען דאָך נייטיק פיל מער תחבולות און עצות ווי אַזוי צו דערהאַלטן זיי ביי יידישקייט. ערשט דעמאָלט איז דאָך אַ פאַסיקע סביבה, ווי לופט צו אָטעמען. די יוגנט איז דאָך די אמתע קריזיס-צייט פונים מענטש. ווי אַזוי באַפרידיקט מען זיך מיט דער שול, און דאָס קינד לאָזט מען דערנאָך אין דער גאַס אַריין, אינים ווירוואַר פונים לעבן, אינים שווערן גיראַנגל פון פאַרשידענע
כוחות, אָן דער מינדסטער הילף?

פאַר לערנען, שרייבן און דאַווענען צאָלן אונדזערע עלטערן, ווי נאָר דאָס קינד וואַקסט אונטער, לערנט זיך אויס די דאַזיקע חכמות, וויל מען שוין מער נישט צאָלן. קומט אויס, אַז די גרעסטע הכנסה איז פון די יונגערע קורסן. דאַרף מען דעריבער דעם גאַנצן בודזשעט אַרויפוואַרפן אויף די יונגערע קורסן. זאָלן די עלטערע באַצאָלן פאַר אויסלערנען דאַווענען און שרייבן. די עלטערע קורסן אָדער די „בנות״ דאַרף מען אָבער מעגלעך מאַכן ביי אַ מינימאַלן אָפּצאָל צו דערהאַלטן זיך אין בית-יעקב. די פאַרוואַלטונגען מוזן העלפן מיט אַלע כוחות אָרגאַניזירן די „בנות״ און „בתיה״-גרופן און דערפירן די אָרגאַניזאַציע צו אַזאַ מדרגה, ווען זיי וועלן זיך שוין אַליין קענען האַלטן. פאַר אונדזערע עסקנים מוז אָבער קלאָר זיין, אַז בית-יעקב אָן „בנות״ איז אַן-אַרבעט פאַרן טייוול. מ-לערנט אויס ליינען און שרייבן יידיש אָדער לשון-קודש, כדי צו געבן אַ בעסער מאַטעריאַל פאַר אַלערליי פּאַרטייאישע נעסטן. „בנות״ איז די פאָרטזעצונג פון דער שול. אַפילו דאָס קליינע זעקס-יעריקע קינד מוז האָבן אויף וועמען אַרויפצוקוקן, מוז זען, וואוהין פירט דער וועג פון דער שול? צו וועלכער אָרגאַניזאַציע און צו וואָסער שטייגער לעבן? וואו ס-איז פאַראַן אַ פעסטע און איבערגיגעבענע „בנות״ מוזן די שול-קינדער גיזונטער זיין אין זייער גיזינונג, מוז די אַטמאָספערע פון דער שול זיין אַ ריינערע, אַן-אידעעלערע. אַזוי די פאַרוואַלטונג, ווי די לערערן מוז וויסן, אַז די מינדסטע אַרבעט און הילף, וואָס מ-גיט פאַר יידישער טעכטער-
דערציאונג, מוז אַדרעסירט ווערן צו „בנות״ פונקט ווי צו בית-יעקב.

אט די אַלע פראַגן זענען אַריינגיקומען אין אונדזער אַנקעטע בויגן. צו פאַרדינען זיך דעם נאָמען בית-יעקב מוז מען האָבן דערגרייכט די גיהעריקע רעזולטאַטן אויף יעדן גיביט. בית-יעקב קאָן זיך נישט צופרידנשטעלן מיט חינוך אַליין אָדער גאָר מיט לימוד אַליין. בית-יעקב מוז דורכזעצן דעם גאַנצן פּראָגראַם. ערשט דעמאָלט וואָלט אויך נישט אַקטועל גיוועזן אַזאַ שאלה ווי העברעאיש. סוף-כל-סוף דערגרייכט מען דאָך ביי אַ גוט אויסגיפירטן פּראָגראַם פּראַקטיש פיל מער ווי אין דער העברעאישער שול, אַפילו בנוגע דעם לשון גופא. אויב נישט אין דער פלאַפלעריי, איז דאָך עס אינים גיפיל פאַרן לשון, פאַרן וואָרט, פאַרן אינהאַלט. צו דעם קומט נאָך צו דער לימוד פון דקדוק, וואָס ווערט אין דער העברעאישער שפּראַך פאַרנאַכלעסיקט. גישט נאָר דאָס פּראָבלעם וואָלט פאַרשווינדן, ווייל מ-וואָלט תשוה זייער פיל גיקענט, נאָר

הודפס מתוך הארכיון היהודי

אַן-ערנצט וואָרט

פאַראַן פאַקטן אין לעבן, וואָס מ-קאָן נישט גלייכגילטיק אַריבערגיין איבער זייער פאַרלויף. אַזאַלכע פאַקטן — מעגן זיי זיין ווי נאַריש און קליינלעך, לערנין, גיבן אַ סך דער־אַרונג און פאָדערן אַ תיקון. און אַט די קליינע פאַקטן שרייען צו-הויך, העכער ווי די גרויסע ערשט-ראַנגיקע גישעענישן און זאָגן מיט קולי-קולות, מיר זענין קליין און נישט, מיר זענין גאַרנישט שבגאַרנישט אבער כּיר פולן דאך אויס א סך, מיר „פאַר עקסעלענס" זענין די, וועלכע נעמין מער אויס ווי אַלע אַנדערע, הויכע און איבער אַלע גאַסן צעקלאַנגלטע, מיט קידוש-לבנה-אותיות באַפעטיטע סענסאַציעס.

אַקייגן וואָס זאָג איך דאָס. אַקייגן דעם איבערבליק איבער די ב"י-קאָנפערענצן, וואָס זענין לעצטנס פאָרגיקומין.

כּ-מיין, אַז די באַוועגונג איז שוין אויף אַזוי פיל רייף, אַז מיר מעגן עפנטלעך באַרירן אַ פּראָבלעם, וואָס ווייטיקט און איז — צו דער חרפּה פון אונדזערע עסקנים — איינגיבירגערט אין אונדזער באַוועגונג...

כּ-מיין די ביטול-באַציאונג פון די „קאָמיטעט-הערן" צו דער לערערשאַפט. באַלד אויף דער יאַסלער קאָנפערענץ, דער אַזוי גירופינער ערשטער אַריינפאָר, האָט אונדז מזפּה גיווען איינער אַ דעלעגאַט, אויך אַ „קאָמיטעט-פאַרוואַלטער" מיט אַזאַ דרשה, און אַזאַ נאַרישן אָנפאַל אויף די לערערנס, אַז ס-האָט זיך די אויערן נישט גיגלויבט, אבער נישט דאָס איז גיווען, וואָס איינער האָט גירעדט, נאָר דאָס, וואָס דער גאַנצער זאַל האָט גישוויגן. דער שרייבער פון די שורות האָט באַוואונדערט דעם גידולד פון די לערערנס ווי זיי קאָנין אַזוי רואיק אויסהערן די אַלע זלזולים און זיין פון די הנעלבים ואינם עולבים. גיוואָלט האָט זיך אויסשרייען, נישט צום רעדנער נאָר צום גאַנצן — שטילערהייט-איינשטימיקן — אוידיטאָריום, האַ, דרך ארץ! — דרך ארץ פאַר די ייִנגע אידעאַליסטנס, וואָס אויפן מזבח פון אונדזער אמונה, זענין זיי מקריב זייער יוגנט, ענערגיע און בלוט. דרך ארץ פאַר די, וואָס האָבן זיך דורך ליידן און מסירת נפש, דערוואָרבן דעם הויכן נאָמין — מענטש. דרך ארץ פאַר די מוטערס פון אונדזער פרויען-יוגנט, וואָס בויען אויס די האַרמאָניע אין יידישע הייזער. דרך ארץ, איר אַלטע יידן, גראַבערדיקע, פּרנסים און דאָזאָריס, גבאים פון שטיבלעך און חברות, פּרעזעסן און פּרעזידענטן פאַר — די אומבאַהאַלפינע, שוצלאָזע און פון אַלע זייטן גייאָגטע אידעאַליסטנס, פאַר די איין און איינציקע, וואָס טראָגן אַזוי שטאָלץ אין מוטיק אין אונדזער שיין-לאַזיקע נאַכט פון גלות דעם אור ה'. און איצט מאי קא משמע לן?

מאי קא משמע לן דאָס שטיל-שוויגן, דאָס שתיקה-כּהודאה-דיקע סאָלידאַריטעט פון די דעלעגאַטן, אַז-בדיעבד זענין זיי צופרידן פון אַזאַ „מוטיקן" אַרויסטריט, נאָר ס-האָט זיי לכתחלה נישט „גיפּאַסט" אַזאַ דרייסטקייט.

מאי קא משמע לן די גידולדיקייט און נערוון-לאָזיקייט פון דער לערערשאַפט, אַז — ס-איז ביי זיי קיין נייעס נישט. זיי זענין גיוואוינט צו אַזאַלכע „עפיטעטן" בכל מקומות שהן.

די אונטערשטע שורה:

אַז ס-איז שוין איבער דער מאָס, ס-באַגייט שוין די ברעגן פון גידולד ביי אַנ-ערנצטן עסקן צוקוקנדיק זיך צו אַזאַ דיסהאַרמאָניע אין אונדזער באַוועגונג, צו אַזאַ דיסאָנאַנציע, וואָס הילכט שוין. פאַרדאָן: גרילצט אין די אויערן, אַזאַ באַציאונג איז נישט גיוואונטשן פון פּעדאַגאָגישן שטאַנדפּונקט. כּ-שמועס שוין נישט, וואָס ס-איז אונטער די כּללים פון מענטשלעכקייט.

דער תיקון איז נישט בלויז מ-זאָל זאָגן און אַפּעלירן, נאָר די צענטראַלע מוז אַדורכפירן * קוואַליפיקאַציע-עקזאַמינס פאַר די פאַרוואַלטונגען, קאָנטראָלירן זייער טעטיקייט אַלס די, אין וועמינס הענט ס-ליגט נישט בלויז דער מאַטעריעלער, נאָר אויך דער מאָראַלישער גורל פון דער לערערשאַפט. — כּ-וואָלט עס ברייטער אַרגומענטירט, דאָס איז שוין אבער פאַר אַ ספּעציעל-פּעדאַגאָגישן נומער, כּ-שרייב עס בקיצור, ווייל ס-איז אַ שאָד די מינוט פון פאַרנאַכלעסיקונג. און נאָך איינס: ס-גייט פאַר אַ נייעם זמן, ס-גרינדן זיך נייע שולן, דאַרף די צענטראַלע, איידער מע גיט איבער די סעמינאַר-תּלמידה אינים רשות פון נייעם קאָמיטעט. גוט באַטראַכטן די אייגנשאַפטן פון דער פאַרוואַלטונג, זייער באַוואוסטזיניק און מענטשלעך-הויכן ניוואָ. אַזוי, אַז די לערערשאַפט זאָל שפּעטער נישט באַדויערן איר גורל, וואָס איז סיי ווי סיי אויך נישט קיין „האָניקדיקער" אין אַזאַ היינטיקער אַרומיקייט. כּ-וועל פאַרענדיקן מיט די ווערטער פון ר' יהודה לייב אָרלעאַן „מע מוז באַטראַכטן די שול אַלס היים, די לערערן — אַלס מוטער".

ואנן מה נענה אבתרי':

הלוואי...

און פאַר דער לערערשאַפט, וועלכע לערנין אין אַזעלכע שווערע, ביטערע באַדינגונגען איז דאָ אַ מאמר חז"ל:

הנעלבים ואינם עולבים, עליהם הכתוב אומר „ואוהביו כצאת השמש בגבורתו" (שבת) גבורה באַשטייט נישט אין שלעכטס-טון, (המה תתהלל ברעה — הגבור) גבורה באַשטייט, אַז אין אַזאַ זון-לאָזיקייט זאָל מען שפּרודלין מיט זון, מיט וואַרימע שטראַליקייט, כּצאת השמש „בגבורתו" — דאָס איז די גבורה, די יידישלעכע און מענטשלעכע. דעריבער — איר „גבורות" שטאַרקט אייך, נישט פאַלן פון מוט, ביי די שטראַלן פון זון, וועט מען דאך דערזעען דעם אמת און דער אמת איז דאך — יושר, תּורהדיקער און יידישלעכער צדק, וואָס דאַרף אויף זיינע הענט ברענגין דעם אַחרית הימים.

אַ חרוזי

אפילו אַלע אַנדערע טענות וואָלטן אויפגיהערט. צופיל זעטיקייט פילט זיך אין דער באַוועגונג. מ-דאַרף צוטרעטן אינטענסיוו צו דער אַרבעט. פאַראַן נאָך גאָר אַ גרויס פעלד, וואָס איז גיבליבן רוי. הונדערטער טויזנטער מיידלעך אין פוילן באַקומין נישט קיין עכט רעליגיעזער דערציאונג.

די אַנ-עגונג דערצו דאַרף געבן אונדזער נייער פּראָיעקט. דער קנאת סופרים מוז אַרויסרופן זעלבסטקאָנטראָל, חשבון המעשים ביי אַלע עסקנים די לערערנס און קינדער. דאָס מוז דער בית-יעקב געבן איר ריכטיקע גישטאַלט. מ-טאָר זיך נישט צופרידנשטעלן מיט איינצלנע דערפאָלגן. בית-יעקב מוז געבן די גאַנצקייט. אויב דאָס קאָן נישט זיין קיין קאָנקרעטע פאָדערונג, מוז אבער זיין דערצו די אָנרעגונג, מוז מען פאַר-זיך די גאַנצע פּערספּעקטיוו, דאָס בילד פון דער אידעאַלער בית-יעקב-שול. די לערערשאַפט מוז זיך אין די נאָנטסטע חדשים אַריענטירן אין דער אַרבעט לויט די אָנגיצייכנטע וואונטשן. אַזוי אַנאָך וועט מען אויפהערן כּסדר נאָכקריכן די קאַפּריזן פון עלטערן, וואָס וועט די אַרבעט קיינמאָל נישט טון קיין טובה. מ-וועט אָנהייבן קוקן אויף בית-יעקב, ווי אויף אַ זעלבסטפאַרשטענדלעכקייט, וואָס ווערט נישט גיפירט אויף דעם אדער יענעמס איינפאַלן.

מיר שטייען אויף דער שוועל פון דער נייער תקופה פאַר בית-יעקב. מיר הייבן ערשט אָן צו מאַכן פון בית-יעקב דאָס, וואָס דאַרף צו זיין. אין אונדזערע און אין אייערע הענט ליגט עס. בית יעקב לכו — גייט אין די אָנגיצייכנטע ליניעס — ונלכה באור השם... וועלן מיר ב"ה זיכער גיין אין השם-יתברכס ליכט.

לערערנס!

אויב איר וועט נישט טון
פאַרן פאַרשפּרייטן
בית-יעקב-זשורנאַל
— ווער וועט דאָס טון?

הודפס מתוך הארכיון היהודי

ארכיון תשובות

ד״ר משה אשער
נירענבורג
שווייץ

צוועק פונים דאַ־זיין

יידיש:
גים.-דירעקטאר
א״א ליפמאַן

פונים בוך „סעקסועלע פראַגן לויט דער יידישער וועלט־אַנשויאונג״

דריט־האַלבן

יאָר האָבן זיך די חכמים פון בית שמאי מיט די חכמים פון בית הלל אַרומגעשטריטן מכּוח דער פראַגע, צי פאַר דעם מענטש וואָלט געווען גלייכער, נישט צו האָבן דערזען דאָס ליכט פון דער וועלט, אָדער עס איז פאַר אים בעסער, וואָס ער איז יאָ באַשאַפן געוואָרן. לסוף, אַז ס־איז געקומען צו דער אָפּשטימונג, האָט זיך אַרויסגעוויזן, אַז מ־איז געכער גענויגט צו דער מיינונג, היות נעמענדיק אין באַטראַכט די יסורים, וועלכע־שווינין קיינים נישט, וואָלט פאַרן מענטש געווען גלייכער, נישט באַשאַפן צו ווערן. אַבער אַזוי ווי מ־איז שוין פאַרט דאָ אויף דער וועלט, בלייבט דעם מענטשן נישט אַנדערש איבער צו טון, ווי נאָכטראַכטן וועגן דער פאַרגאַנגענער צייט פון זיין לעבן און חרטה האָבן אויף אויסגעפונענע פעלער, לויט אַ צווייטער אויסלייגעכץ: זאָל ער באַטראַכטן זיין קומינדיק לעבן און זיך סטאַרען אויסמיידן צו באַגיין פעלערן.

(תלמוד ערובין י״ג ב׳)

איך ווייס נישט, וואָס איך בין און וואָס ס־איז די וועלט אַרום מיר. עס איז אמת, אַז איך זאָרג פאַר פרוי און קינדער. איך מאַטער זיך כּדי אויסצואַרבעטן דערנערונג פאַר מיין פאַמיליע, זי זאָל נישט דאַרפן הונגערן. דאָס טוט דאָך אָבער אויך יעדע רויב־חיה, און איך קאָן זיך נישט פאָרשטעלן, אַז אין דעם זאָל באַשטיין דער צוועק און דער ציל פונים דאַ־זיין.

עס איז אוודאי נישט גרינג, אין אַ שפּאַן צייט, וואָס איז פול מיט מי, בויט, מורא און יסורים אויסצוקעמפן דעם לעבנס־קאַמף, נישט רעכט דערקענענדיק אפילו, וואָס עס קומט אַרויס פון דער גאַנצער יאָגעניש נאָך דעם לאַרבער־קראַנץ. איך פיל, אַז מיר זענען אויך געוואָרן געגעבן העכערע כּוחות און, אַז איך בין געוואָרן געשיקט כּדי צו דערפילן אַ הייליק שליחות. אפילו אויב איך קען נאָך נישט גענוי אַרויסזאָגן, ווי אַזוי. איך זאָל באַפרידיקן מיין טעטיקייט־באַדערפעניש. נישט שוין־זשע איז אַלצדינג אָן אַ צוועק און אָן אַ נוצן, פּוסט און אָן זינען? און אויב עס איז נישט אַזוי, און דאָס לעבן האָט דווקא יאָ אַ שכלדיקן תּוך, וועלכער זשע איז דער דאַזיקער לעבנס־אינהאַלט, וואָס איז דער צוועק און דער זינען?

איך קוק זיך אַרום און איך זע אַ וועלט, אין וועלכער עס הערשט, אָן אויסנאָם, אָרדענונג. דאָס זעלבע געזעץ באַהערשט דעם קלענצטן זאָמען ווי דעם געוואַלטיקסטן ריזן־בוים. דאָס איז דאָס גרויסע געזעץ. וואָס לאָזט זיך יעדער זאַך אַנטוויקלען, בלויז אין דעם ענגן קרייז, וועלכער איז באַשטימט פאַר זיין מין. אַלץ ווערט אין בלינדער נויטיקייט געפירט צום ציל, און עס ווערט דערלויבט אַזוי ווייט זיך צו אַנטוויקלען, אויף וויפל עס איז מעגלעך און דערלאָזבאַר לויט דיספּאָזיציע און כּוחות פונים באַטרעפנדיקן אָביעקט.

די אייביקע אָרדענונג פון די מינים באַטראַכטן מיר ווי עפּיס פּאָזיטיווס, ווי עפּיס רעאַלס און נישט באַשטרייטבאַרס. ווען מיר באַטראַכטן די וועלט אויבערפלעכלעך דאַכט זיך אונדז אָפט, אַז עס איז מעגלעך דער מענטש זאָל זיין בכּוח אין דער נאַטור אַרויסצוברענגען נייע לעבנס־פאָרמיס. אָבער ביי אַ גענויערער באַטראַכטונג באַמערקן מיר תּיכּף,* אַז יעדער אָפּווייכונג פון דער גרונט־שאַפונגס־אַרט, איז שטענדיק נאָר אַ מכלומרשטע פאַרענדערלעכקייט, וועלכע לאָזט זיך לייכט דערקלערן. ווען דער איינדרוק, וועלכן עס מאַכן די רייצונגען פון דער אויסנוועלט אויף דעם ־אָרגאַניזם, וואָלט באמת געקאָנט פאַרענדערן די דערהאַלטינע ענערגיעס, דעמלט וואָלטן מיר יידן, נאָר כּדי צו ברענגען אַ ביישפּיל, באַדאַרפט געבוירן ווערן אָן אַ פאָרהויט, דאָס אָבער ווי מיר ווייסן קומט נישט פאָר. — נישט בלויז די רעליגיעזע, אָבער אויך די פילאָזאָפישע וועלט־אַנשויאונג אַנערקענט אויף דעמזעלביקן אופן די געזעצמעסיקייט פון דער וועלט־אָרדענונג און טייטשט אַריין אינם אוניווערזום זינען און מאָס. אין יעדער דיספּאָזיציע און יעדער איינריכטונג פון דער נאַטור באַמערקן מיר אַן־אומענדלעך גרויסע צוועקמעסיקייט. אין דער פיל־פאַרביקסטער פאַרשידנקייט ווייזט זיך אַרויס אַ וואונדערבאַרע אָרדענונג און איינהייטלעכקייט, אַזוי, אַז ביי אַ שכלדיקער באַטראַכטונג קאָנען מיר גאָרנישט אַנדערש און מוזן אָננעמען, אַז אין דער שאַפונג איז נישט פאַראַן גאָרנישט אַזוינס, וואָס זאָל זיין אָן אַ צוועק, אָן אַ ציל און באַשטימונג.

בלויז די אָנהענגער פון דעם טעאָרעטישן עגאָיזם לייקענען צוזאַמענהאַנג און געזעצמעסיקייט, זיי לאָזן אים איבער די ממשלה איבער דער וועלט. דער סאָליפּסיסט ד. ה. דער, וועלכער האַלט דאָס איך מיט זיין באַוואוסטזיינס־אינהאַלט, פאַר דאָס איינציק עקזיסטירנדיקע כמעט, ווי שאַפנהויער דריקט זיך אויס, אַריינגעגעבן צו ווערן אין אַ משוגעים־הויז. אַזאַ אויגנבליק־מענטש איז קיין אַנדערער לעבנס־אינהאַלט נישט באַקאַנט, ווי דאָס נאָכיאָגן זיך נאָך יעדער הנאה, וועלכן דער טאָג שיקט אים צו, צו ברעכן יעדע בלום, וועלכע ער טרעפט אויפן וועג. דערביי בילדיט ער זיך נאָך אפשר איין, אַז ער איז אַ לעבנס־קינסטלער — אין דער אמתן איז ער אַ לעבנס־פאַרטאַטש, אַ הנאה־דורשטיקער פּאַראַזיט, וועלכער קען בכלל נישט די אמתדיקע שיינקייטן און תּענוגים, וועלכע די וועלט פאַרמאָגט.

אַ הויכע באַפרידיקונג קאָן אונדז פאַרשאַפן דער דאָזיקער פאַקט, וואָס רעליגיע און פילאָזאָפיע זענען ביידע מסכּים, אַז אָרדענונג רעגירט אין דער וועלט, און וואָס דעם אוניווערזעלן גרונט־כאַראַקטער, בילדיט אַ נישט צו פאַרלייקענדיקע געהאַרכזאַמקייט. דער דאָזיקער כאַראַקטער לייגט זיין שטעמפּל אויף אַלע כּוחות פונים אוניווערזום, סיי עס האַנדלט זיך וועגן דער שפּראַצונגס־קראַפט אין דעם זריעה־קערנדל, סיי וועגן זון־סיסטעמען, וועלכע באַלעבן אַ סך וועלטן, אַלץ ווערט אָנגעפירט פון אומפאַראַנדערלעכע געזעצן, געזעצן פון אינערלעכער נייטיקייט.

נישט אונטער דעם געזעץ פון בלינדער נאַטור־נייטיקייט, שטייט בלויז דער מענטש. מיט קלאָרער דערקענטעניש איז ער בכּוח זיך אַליין צו אַנאַליזירן, נאָכצודענקן איבער אַ ציל, מיטן פולן באַוואוסטזיין קאָן ער אַרומנעמען פאַרשידענע רעזולטאַטן, ער קאָן נאָכגיין אַ ציל, וועלכן ער האָט דערקענט פאַר ריכטיק און אים דערגרייכן. נאָר בנוגע דורכשניט־אינדיווידואומין קאָן דער געדאַנק זיין ריכטיק, אַז זייערע האַנדלונגען זענען כּסדר אונטערגעוואָרפן אונטער געוויסע באַדינגונגען; צוליב השפּעות פון פאַמיליע און שול, פונים פאָלקסטום, פון דער סאָציאַלער סביבה, פונים שטאַנד אָדער באַרוף, פון דער פּאָליטישער פּאַרטיי, פון דער קאָנפעסיע א.א.וו.

נאָר דער דורכשניט־מענטש ווערט בעיקר אָנגעפירט דורך די באַוועגונגס־סיבּות פון דער אַרומוועלט, בלויז דער אַלע טאָג־אינדיווידואום איז ריין קויזאַל אָפּהענגיק פון זיין סאָציאַלער סביבה. אַזעלכע שקלאַפן־נשמות לאָזן דער קולטור קיין שום ירושה נישט איבער. וואָס ברייטער דאָס אינערלעכע לעבן פון אַ מענטש איז, אַלץ ברייטער איז אויך די אויסוואַל פון זיינע מאָטיוון. דער פרייער מענטש שטייט אין באַציאונג צו דער אַרומוועלט נישט בלויז אין קויזאַל־פאַרהעלטניש, אָבער אויך אין פאַרהעלטניש פון אויסטויש־ווירקונג. ער גיט זיין סביבה מער ווי ער נעמט ביי איר און ער לאָזט דער מענטשהייט איבער אַ ירושה אין וועלכער מע פילט, אַז זי איז רייכער געוואָרן מיט אַן־אינדיווידואַליטעט, מיט זיין אינדיווידואַליטעט. — אויך מיר ווערן געבוירן ווי די חיה, אויך מיר דערנערן זיך ווי פלאַנץ און חיה, פונקט ווי זיי, וואַקסן מיר, ווערן עלטער און שטאַרבן. אַזוי פילן מיר אין אונדז אויך כּוחות און נייגונגען, ווי מיר באַמערקן זיי ביי פלאַנצן און חיות און זענען אַ חוץ דעם נאָך אונטערגעוואָרפן דעם גרויסן מין־געזעץ. פון דעסט וועגן דערהויבן מיר זיך פון דער מלוכה פון געבונדנקייט צו דער מלוכה פון פרייהייט. פריי נעמען מיר אין זיך אויף דאָס געזעץ פונים מין און פריי לאָזן מיר אים באַהערשן אַלע אונדזערע כּחות, נייגונגען און ווילנס־אויסדרוקן; מיט ציל־באַוואוסטער דערקענטעניש זענען מיר בכּוח צו שטרעבן צו דער דערגרייכונג און פאַרווירקלעכונג פון אַ לעבנס־צוועק, מיר זענען פריי.

צוליב דעם, וואָס דער מענטש קאָן פריי דענקן, קאָן ער נישט קוקנדיק אויף אַלע דערגרייכונגען פון זיין דענק־כּוח, זיך אויך טועה זיין, און אין אַ געוויסן זינען איז די געשיכטע פונים מענטשלעכן פּראָגרעס אויך די געשיכטע פון די

ארכיון אסופות

מענטשלעכע טעותים. די מתּנה פון דער פעאיקייט צו זיין פריי, ווערט פאַרוואַנדלט אין אַ דאַנאַערגעשיינק,*) תּיכּף ווי עס שטעלט זיך נאָר אַרויס, אַז מיר זענען נישט ביכולת צו גיפינין דעם וועג פונים אמת. גיוויס איז דאָס אַ גרויס אומגליק, ווען דער מענטש איז זיך טועה בנוגע דעם דערקענין פון זיין באַשטימונג און יאָגט זיך אַ סך יאָרן אדער גאָר דאָס גאַנצע לעבן, אין פרייען דענקן, וועלן און האַנדלען נאָך אַ ציל, וועלכער איז נאָר מכּלומרשט זיין אמתדיקער ציל אין דער אמתן אבער ווייזט זיך אַרויס, אַז דאָס איז גאָר גיווען אַ מניעה אויף זיין וועג צום ציל אדער אפילו דער קעגנטייל פונים ריכטיקן ציל.

דאָס וואָס מיר זענין זיך אפט טועה, איז גאַנץ נאַטירלעך, ווייל מיר, אַליין גישאַפינע וועזנס קאָנין נישט, אָן שום מניעות נעמין אין באַטראַכט אַלע מיטווירקנדיקע פאַקטאָרן. נאָר די העכסטע מאַכט ווייס צו וועלכן צוועק זי האט אונדז באַשאַפן און זי קען דעם לעצטן ציל. טרייסט און לעבן שענקט אונדז דער גידאַנק, אַז אונדזער באַשעפער איז עס, דער, וועלכער קערעוועט אונדזערע מעשים, ער איז עס, ווער עס באַנוצט אונדז אַלס זיין גיצייג כּדי *צו שמידן דעם אַלגימיינעם ענד־ציל. ווי באַלד מיר רעדן נאָר פון אונדזער* באַשטימונג, געמין מיר שוין דערמיט צום פאַרויס אָן די עקזיסטענץ פון אַן אַלץ־אייביק־שאַפנדיקע פאַרנונפט, וועלכע שאַפט אַלצדינג צו אַ וועלכן עס איז צוועק, אגב צו אַ גוטן צוועק. דורך גאָטס ווילן האבן מיר זיך באַוויזן אין דער דאָזיקער וועלט. ס'איז קלאָר, אַז דער זינין פון אונדזער דאָ־זיין קאָן זיין נאָר דער, דעמס ווילן צו דערפילן, ווער עס האט אונדז אין דער דאָזיקער וועלט גישיקט.

ווי אַזוי אבער קאָנין מיר אויף דעם דאָזיקן ברייטן וועג גיפונין אונדזער וועג, ווען קיין קאמפאַס ווייזט אונדז נישט אָן די ריכטונג?! גאָט אַליין קאָן דערווייטערן די נאַטירלעכע גרעניצן פון אונדזער אָפּגימאָסטינים שכל און אונדז באַקאַנט מאַכן אַזעלכע אמתן, וועלכע מיר וואָלטן, גלאַט אַזוי זיך, נישט דערקענט. אויף אַזאַ אופן האט אונדז דער אַלמעכטיקער אין זיין גוטקייט, אַנטדעקט זיין ווילן, כּדי מיר זאָלן נישט מוזן צוועקלאָז* פאַרברענגין אונדזער לעבן. עס איז פאַר דעם שיפער נישט קיין חרפּה, זיך צו קערעווען נאָך דעם לייכט־טורים. בזה האופן האבן מיר צו טון מיט אַ סאָרט פרייער גיהאָרכזאַמקייט. די דאָזיקע פרייע גיהאָרכזאַמקייט איז בלתּי שום ספק די העכסטע מדריגה. גראַד דורך דער פרייער אונטערוואַרפונג אונטער דעם געטלעכן גיזעץ, איז דער מענטש בכּוח, ריין און פול, אויסצודריקן זיין שייכות צו אַ העכערער מין באַשטימונג. דאָס געטלעכע גיזעץ לערנט אונדז: „גאָט האט דעם מענטשן באַשאַפן לויט זיין אייגינים בילד". גאָט וויל, אַז אויף דער וועלט זאָל הערשן אמת, רחמנות, רעכט און ליבע.

ער האט דעם מענטש אין דער וועלט גישיקט אַלס זיין ממלא מקום, כּדי ער זאָל די דאָזיקע באַגריפן דורכפירן אין לעבן. עס ליגט אין דעם מהות פון דעם אין גאָטס אייגנבילד גישאַפינים מענטשן, שטענדיק צו שטרעבן, צו *כּסדר העכערע מדרגות* פון גייסטיקער גרויסקייט און זיטליכער פאַרפולקומונג. דעם מענטשס באַשטימונג איז דאָס אַרויפשטרעבן צו גאָט־הייליקייט.

אויך דער יעניקער, ווער עס באַטראַכט די פולקומינקייט אדער די צניעות אַלס אַזעלכע, אדער דעם מענטשנס זיטלעכע פרייקייט אַלס זיין באַשטימונג, דאַרף נישט פאַרגעסן, אַז אויך אין דער כאַראַקטער־שטאַרקייט פון דער זיטליכקייט אדער אין דער זעלבשטענדיקער טעטיקייט לטובת דעם אמת, גוטקייט און שיינקייט ליגט שוין אַלס טיפסטער יסוד די רעליגיעזע גרונטשטימונג מיט אייגישלאָסן. אויסער דעם פאַרלאַנגין מיר דאָך אויך, מיר וועלכע באַטראַכטן די גאָט־ענלעכקייט פאַר אונדזער באַשטימונג, אַז די גאָט־ענלעכקייט זאָל זיך אַרויסווייזן אין אַן־אמתדיק זיטלעך לעבן.

אויף וועלכן אופן אבער איז דאָס מעגלעך, גאָט נאָכצוגיין און זיך אים אָנצושליסן? אחרי ד' א' תּלכו וכי אפשר לו לאדם להלך אחר שכינה והלא כּבר נאמר כּי ד' א' אש אוכלה הוא אלא להלך אחר מדותיו של הקב"ה מה הוא מלביש ערומים וגו' (סוטה י"ד). דאָס באַטייט: מאַך גאָט פאַר דיין פאַרבילד: אַזוי ווי גאָט באַקלייט די נאַקיטע, ווי ער איז מבקר חולה, ווי ער טרייסט די טרויערנדיקע א. א. וו. אַזוי זאָלסטו אויך טון. אַלס העכסטער צוועק פונים מענטשלעכן לעבן דאַרף אונדז דעריבער גילטן: גאָט־ענלעכקייט דורך זיטליכע פאַרפולקומונג. און אַזוי האבן אויך די בעסטע מענטשן פון דער וועלט, אייננשטימנדיק מיט דעם גייסט פון אונדזער תּורה, באַטראַכט אַלס העכסטן צוועק פונים מענטשלעכן לעבן, די זעלבסט־פאַראיידלונג מיט דער כּוונה צו דער־גרייכן מענטשן־מעגלעכע גאָט־ענלעכקייט.

ווייט פון יעדער אַנטראָפּאָמאָרפיסטישער גרויסקייטס־שגעון, זענין מיר זיך קלאָר באַוואוסט, אַז אין דער אמתן איז גאָטס חכמה אומענדלעך גרעסער ווי דער מענטשלעכער גייסט, אַזוי, אַז דער מענטש זאָל עס דורך זיין חכמה קאָנין משער זיין און גאָטס אַלמאַכט אין זיין גוטסקייט איז אומענדלעך גיוואַלטיקער, אַז דער מענטשלעכער גייסט זאָל דאָס קאָנין תּופס זיין.

בריך הוא לעילא מן כּל ברכתא ושירתא תּושבּחתא ונחמתא דאמירן בעלמא — „הויך איז גאָט, ער איז העכער איבער אַלע לויב־שפּרוכן און לידער, העכער איבער אַלע בענטשונגין און טרייסט־ווערטער, וועלכע זענין ווען עס איז אַרויסגיזאָגט גיוואָרן אויף דער וועלט. מיר שטערבלעכע קאָנין מער גאָרנישט *טון ווי די טוגנטן, וועלכע מיר האבן ווען עס איז אָנגיטראָפן ביי מענטשן,* ברענגין צו דער העכסטער פּאָטענץ און זיך סטאַרין זיי כּסדר אַלץ בעסער אויסצופירן אין לעבן.

דאָס באַטייט אבער בשום אופן נישט, אַז מע מוז בלויז דעם גייסט דערהויבן צו דער העכסטער הויך, און אין דערזעלביקער צייט דעם קערפּער לאָזן פאַרזינקען אין חיהשער באַפרידיקונג פון די חושים און אין שמוץ. להיפּך, די זיטלעכע הייליקונג פונים לייב דאַרף פאַר אונדז גילטן אַלס פאַרבאַדינג פאַר אַלע גייסטיקע גרויסקייטן און פאַראיידלונג. אַפילו דאָס, וואָס ביי דער חיה איז אַ ריין פיזישע האַנדלונג, ווערט ביי דעם מענטש אַ זיטליכע טאַט. נישט נאָר דער דענק־שטייגער, די נשמה און דער גייסט און דאָס גיפיל, זאָלן גישטעלט ווערן אין דעם דינסט פונים באַשאַפער, נאָר אויך דער קערפּער, דער גאַנצער מענטש. אפילו די באַפרידיקונג פון די נאַטירלעכע באַדערפינישן, וועלכע ווערן קודם־כּל דערפילט, צוליב אַליין־דערהאַלטונג־טעמים, קאָנין אבער אויך אויסגיפירט ווערן מיט דער כּוונה צו דינין דעם באַשעפער. גיזונט, כּוח, און גיביטקייט זענין ווערטפולע אוצרות פאַר יעדן מענטש, ווייל זיי פאַרשאַפן אים לעבנסלוסט און לעבנסמוט און מאַכן אים פעאיק, צו קאָנין זאָרגן פאַר זיך און פאַר אַנדערע אויף אַ גאַנץ אַנדער אופן ווי ער וואָלט עס גיטון ביי שוואַכקייט אדער חלילה גאָר קראַנקייט.

אַ גיזונטער גייסטיק לעבן פאַרלאַנגט אויך אַ גיזונט, קרעפטיק לייב, און אין אַ גיוויסן גראַד איז די פולקומינקייט פונים גייסט אָפּהענגיק פון דעם גיזונטן קערפּער. דאָס לייבלעכע לעבן איז איינער פון די אָנשפּאַר־פּונקטן פונים גייסטיקן, דאָס לייבלעכע לעבן איז אַ מיטבאַדינג פאַר דעם גייסטיקן לעבן.

דער גאָט־גידאַנק זאָל דעריבער דורכדרינגין נישט בלויז דאָס גייסטיקע לעבן, נאָר זאָל אויך באַהערשן דאָס לייבלעכע לעבן, עס זאָל באַהערשן דעם גאַנצן זיין. שויתי ד' לנגדי תּמיד — בכל דרכיך דעהו.

אונדזער גאַנצער זיין און ווילן פאַרלויפט זיך אין זיין ביי־וועזנקייט. דער טיש זאָל פאַר אונדז זיין אַ מזבח, יעדער מענטש אַ כּהן, יעדעס הויז אַ בית המקדש. אויך די דערנערונג, די זאָרג פאַר גיזונטע לופט, באַוועגונג און אַרביט, אָפּרו און שלאָף, דאָס אָפּהאַרטעווען זיך, אַזוי ווי אַלע אַנדערע לעבנס־אויסדרוקן זאָלן זיך באַזירן אויף דער אידעע פון גאָט. קערפּערלעכע ריינקייט איז דער פאַרבאַדינג צו נשמה־ריינקייט — רוחץ אדם פּניו ידיו ורגליו בכל יום בשביל קונו (שבּת נ'). — „בלויז לכבוד זיין באַשעפער אין וועמעס אייגנבילד דער מענטש איז באַשאַפן, איז ער מחויב, זיך יעדן טאָג צו וואַשן דאָס פּנים, די הענט און די פיס". יעדער האַנדלונג זאָל באַטייטן חוב־דערפילונג און דאָס גאַנצע לעבן זאָל זיין אַ גאָט־דינסט. כּל מעשיך יהיו לשם שמים. „אַלע דיינע מעשים זאָלן גיטון ווערן לכבוד גאָט".

דאָס חוש־אַרטיקע „איך" זאָל דערהויבן ווערן פון זיין נידעריקייט, די לעבנס־הנאה זאָל באַקומען איר ריניקונג און הייליקונג. דעם אמתדיקן מהות פון הייליקייט אַנטשפּרעכט בשום אופן נישט די פולקומע אונטערדריקונג פון די נייגונגען, די נייגונגען זאָלן בלויז גיבראַכט ווערן אונטער דער ממשלה פון דער פאַרנונפט און פונים געטלעכן ווילן. נאָר דעם מענטש אַליין איז איבערגיגעבן גיוואָרן אין רשות פון זיין פרייען ווילן די פונקציע פון פּרוכפּערן און מערן זיך, די דאָזיקע פונקציע זאָל אויסגיפירט ווערן אויס ליבע צו גאָט,

---

*) דאַנאַערגעשיינק איז אַ פאַלשע און אומגליקברענגנדיקע מתּנה, שטאַמט פון דעם הילצערנעם פערד, וועלכן די גריכן האבן איבערגילאָזט בשעת זייער מכּלומרשטן אָפּטרעטן פון טראָיאַ, און קעגן וועמעס אויפנעמין דער פּריסטער לאַאָקאָן האט אומזיסט גיוואָרנט.

הודפס מתוך הארכיון היהודי

אויס ליבע צום קומענדיקן דור. אפילו אויך אין דער אזוי־גירופענער חושים־ליבע קומט ביי דעם מענטשן, וועלכער באגרייפט דעם אמתדיקן מיין פון לעבן די ליבע צום אויסדרוק, וועלכע פארבינדט דעם מענטשן מיט דעם באשעפער.

קארגשאפט איז מיאוס, אבער דאס שטרעבן צו א נישט גרויס פארמעגן קאן מען אפילו לויבן; דאס יאגן זיך נאך כבוד איז א שלעכטע מידה, דאס שטרעבן צו זיין בכבודיק פארדינט א שבח. אויף אזא אופן האבן מיר פאר זיך די אויפגאבע, די ערשטישע נייגונגען גייסטיק צו באהערשן און דווקא נישט אין זינען פון נאטור־פארניכטונג, נאר אין זינען פון גייסטיקער ממשלה איבער די סעקסועלע תאווה. די תורה הקדושה שרעקט זיך נישט אפ פאר דעם קאמף אפילו מיט דער מוראדיקסטער נייגונג אין מענטשן, זי נעמט אן דעם דאזיקן קאמף אין דעם באוואוסטזיין פון א זיכערן נצחון.

כאטש פרישות איז א פאדער־שטאפל צו הייליקייט (עבודה זרה כ׳ ב׳), פון דעסט וועגן דארף מען עס נישט פארשטיין אזוי, אז מע מוז זיך אינגאנצן צוריקציען פון דער וועלט.

ר׳ שמעון בן יוחאי מיט זיין זון זענען גיוועזן גיצוואונגען צוועלף יאר זיך צו באהאלטן אין א הייל. נפקי חזו אינשי דקא כרבי וזרעי אמר מניחין חיי עולם ועוסקים בחיי שעה כל מקום שנותנים עיניהם מיד נשרף יצתה בת קול ואמרה להם להחריב עולמי יצאתם (שבת, ל״ג). „לסוף, אז זיי האבן פארלאזן די הייל און האבן זיך באוויזן אויף דער אויבערוועלט, האבן זיי אנגיטראפן פעלד־ארביטער, וועלכע זענען גיוועזן עוסק מיט אקערן און זייען, דעמלט האבן זיי אויסגירופן: ווי נאריש די דאזיקע מענטשן זענען, זיי לאזן אוועק דאס אייביקע לעבן און גיבן זיך אפ מיט וועלטלעכע באדערפינישן! איז ארויס א בת קול און האט אזוי גיזאגט: זייט איר צוליב דעם ארויסגיקומען פון דער הייל, כדי די וועלט־ארדינונג חרוב צו מאכן?!"

פארשטייט זיך, אז ווער עס לעבט איינזאמער, קאן גרינגער און אומגישטער־טער דערגרייכן זיין אינדיווידואלן — און נשמה־תכלית, אבער דעם רעלאטיוו העכסטן שטאפל פון הייליקייט באשטייגט דער מענטש ערשט דעמלט, ווען ער ווייזט ארויס זיין דערגרייכטע פארפולקומונג אין זיין מסירת הנפש פאר דעם כלל. מיר האבן אויף זיך די הייליקע התחייבות די מענטשן ארויסצונעמען פון א פארנונפט, — קולטור־און שפראך־בלויזן מצב און לאזן זיי זיך אנטוויקלין צו א פארנונפט, — קולטור־און שפראך־וועזן, די מענטשהייט צו דערהאלטן, צו באמיען זיך זי אויסצואיידלין און זיי גאט אנטקעגן צו פירן.

ווילן מיר אין קאמף פאר אונדזער גייסטיקער אליין־באהויפטונג סוף כל סוף מנצח זיין, דעמלט מוז זיך די וועלט פאר אונדז צונויפשליסן צו א גישלאסי־נער וועלט־אנשויונג און די וועלט פון אונדזער אינערלעכן לעבן מוז זיך דורכקעמפן צו אן־אויסגלייכונג פון א הארמאנישער לעבנס־אנשויאונג. אונדזער הייליקער חוב איז אין פראקטישן זינען דערזעלביקער, פאר וועלכן אברהם אבינו האט דערצויגן זיין נאכקומינשאפט.

ושמרו דרך ד׳ לעשות צדקה ומשפט — דער זיטן־ריינער לעבנס־שטייגער פאר גאט און די גיטרייע דערפילונג פון חוב און רעכט. דער ביאלאג האט צו טון מיט גרויסן וואס פארענדערן זיך, דער פיזיקער בלויז מיט דערשיינונגען, ביי וועלכע דער כסדרדיקער המשך שטעלט פאר א באשטענדיקע גרויס. וואו גיפינט זיך דא דער אמת?! עס בלייבט שטענדיק איבער א נישט אויפגילייזטער רעשט־טייל, וועלכער האט דעם פנים פון אלץ און שיינט אפצולאכן פון אלע פארמולעס איבער מאס און צאל.

אונדזער וועלט־אנשויונג אבער איז גישלאסן און פארשאפט אונדז די העכסטע באפרידיקונג: אויף דעם סמך פון די פרינציפן פון דער הייליקער תורה, דארפן מיר זיך דערציען צו א הארמאנישער אנטוויקלונג פון אלע פיזישע און פסיכישע כחות, כדי דערגרייכן צו ניצלעכקייט פאר דער וועלט און צום איי־ביקן גליק. אין פולסטער מאס נאטירלעך קאן מען עס אויספירן נאר אין אונדזער אייגן לאנד, אין ארץ ישראל. — גאטס כוונה איז לכתחלה גיוועזן, די מענטשן ביסלעכווייז אנצוציען צום גוטן און צום שיינקייט. אשר ברא א׳ לעשות. וואס גאט האט באשאפן, דאס זאל דער מענטש ווייטער אנטוויקלען דורך זיין ארבייט.

נעבן די צילן, וועלכע מיר זענען ביכולת צו דערקענין, זענען גיוויס אויך פאראן ווייטע צילן, צו וועלכע גאט וויל אונדז דערציען. די דאזיקע ווייטע צילן זעט נאר דער, אויף וועמען עס רוט גאטס חסד, און דאס בלויז טיילווייז און נישט גאנץ קלאר. אז אונדזער עקזיסטענץ קאן מיט דעם דאזיקן שפאן צייט, וואס מיר לעבן אויף דער ערד, נישט נעמען קיין סוף, מוז יעדערער מודה זיין, ווער עס קוקט נאר מיט אפינע אויגן אויף דער וועלט. די גאנצע צייטלעכקייט איז בלויז אן־אריינפיר צו דער אייביקייט, און אלץ, וואס דא קומט פאר, טראגט אלעמאל דעם כאראקטער און דעם שטעמפל פון א פאדער מדרגה. דאס איז די וועלט פון מעשים, נישט די וועלט פון אפרעכענונג. מי שטרח בערב שבת יאכל בשבת, מי שלא טרח בע״ש מהיכן יאכל בשבת (עבודה זרה ג׳) „ווער עס האט גיהארעוועט ערב שבת, וועט האבן צו עסן שבת; ווער עס האט זיך ערב שבת נישט מטריח גיוועזן, פון וואנען זאל ער האבן צו עסן שבת?!" רבי יעקב האט גילערנט: די דאזיקע גאנצע וועלט דארף בלויז האבן די באדייטונג פון א פאדער־צימער. התקן עצמך בפרוזדור כדי שתכנס לטרקלין. גרייט זיך צו אין פאדער־זאל, כדי דו זאלסט קאנין ארייננגילאזט ווערן אין פאלאץ".

מיט קלארקייט דערקענין מיר אלס ציל, אז מיר מוזן אלע אונדזערע התחייבות דערפילן, סיי די וועלכע מיר האבן קעגן גאט, סיי די קעגן אונדזערע מיט־מענטשן און סיי קעגן זיך אליין. ווען מיר שטארקן אונדזער ווילן, ווען מיר פארגרעסערן אונדזער טעטיקייט, ווען מיר אנטוויקלען אונדזערע פעאיקייטן, טוען מיר דאס בלויז, כדי וואס בעסער צו דערפילן אונדזערע, אויבן־דער־מאנטע התחייבותן. דער געטלעכער ווילן ווייזט אונדז גלייכצייטיק אן, אויף וועלכן אופן מיר קאנין דאס צום בעסטן אויספירן. באזיצנדיק די מעלה פון א גאט־גישאפינים וועזן, קאן קיין העכערע אויפגאבע, ווי די דערפילונג פונים געטלעכן ווילן, גארנישט גימאלט זיין.

מיר פארטריבינע

מיר וואלגערן זיך אין ארימקייט פון גלות צו גלות,
און טראגן טאפלט אונדזער שפלות אונדזער יאך און צער;
און ווי שווארצע שאטנס באגלייטן אונדז אויף אלע וועגן,
דער פחד און די נויט, די אימה און גיפאר...

אונדזער לעבן איז ווי אפגיהאקט און אפגישניטן,
און אנגיפולט מיט ביטערקייט, זענין אונדזערע לאגלין;
מיט טרערן און מיט בלוט, שלינגען מיר אראפ יעדן
ביסן ברויט,
און שלעפן מידע אונדזערע טעג און צובראכינע מיר
וואגלין...

אליעזר שינדלער

לאנדשאפט

ווי הייליק שטיל איז איצט אויף פעלדער
ווי הייליק שטיל איז איצט די וועלט!
און ווי אין פאטער יעקבס חלום
איז א לייטער אויפגישטעלט.

פון הימל ביז צו דער ערד א לייטער
מלאכים גייען הין און צוריק;
עס בלאנדזשען מיינע פיס אויף ערד דא
און אין הארצן — הימליש גליק...

ישראל עמיאט

שמואל פליסקין — פרייטיק־צונאַכט ביים „חפץ חיים"

ערב שבת...

די זון איז שוין דאָרט איבערן מאַרק, נענטער צו מערב...

און הגם ס־איז נאָך גרויסער טאָג, אבער דער „אַלטער" איז שוין אין דרויסן. ער קען זיך שוין נישט דערוואַרטן אויף דעם אָנקומין פון שבת, דעריבער גייט ער אים אַנטקייגן; ער איז מקבל־שבת...

ער גייט לאַנגזאַם; שלעפט איבער דער ערד, זיינע לייכטע שטעק־שיך, וועלכע ער האָט אָנגיטון, צוליב די גרויסע היץ. ער גייט מיט צוגיאיילטע טריט, ביז ער קומט צום עק פון זיין שטוב, וואָס צום מאַרק־צו.

ער הויבט אויף זיין גיגרייזטן קאָפּ, און פאַרשטעלנדיק זיך מיטן האַנט איבער די אויגן, אום כדי די זון שטראַלן זאָלן אים נישט שטערן, צו באַמערקן וואו די זון איז שוין...

ער שטייט אזוי אַ היפּשע ווײַלע, ער וואַרט מיט אומגידולד אויפן אָנקומין פון שבת

איינמאָל אין וואָך הערט ער אויף צו וואַרטן אויף משיחן, ס־איז ערב־שבת און משיח וועט שוין זיכער נישט קומין; אבער מע דאַרף אים יעצט נישט — דער שבת קומט דאָך אָן!..

און ווען מע וואַרט אויף שבת, קען מין גאָר אויף משיחן נישט וואַרטן; וואָלט מין גידאַרפט אויף משיחן וואַרטן וואָלט מין דאָך אויף שבת נישט גיקאָנט וואַרטן...

און וואָס איז דען שבת, אויב נישט אַ משיח־טאָג!

איז דאָך שבת אַ מעין עולם־הבא, אַ חלק פון יענער צייט, ווען ס־וועט זיין „יום שכולו שבת וקדושה ומנוחה לחי העולמים", נישט מער, וואָס דאַן וועט עס זיין פולשטענדיק שבתדיק, אָן וואָכ־דיקייט אינמיטן; אייביק שבתדיק אָן אויפהער...

ער וואַרט מיט אומגידולד. ער ווערט באַגאָסן מיט זון־שטראַלן און אָן שבת גייט ער אַוועק אין שטוב — — —

ארכיון אסופות

— — — — — — — —

די זון פאַלט שוין דאָרט אין מערב. אומיטום פאַרש־ייט זי וויין־רויטן ליכט־שיין: זי וואַרפט מיט ליכט אויפן הימל, זי פולט אָן מיט רויטקייט די לייכטע העלע וואָלקנדלעך; זי מאַכט רויט אַלע פענצטער ווי זי וואָלט קלאַפּן אין אַלע שויבן: —

צינט ליכט!.. ווי זי וואָלט זאָגן: —

איר זעט; אט אַזוי איז מין דעם שבת מקבל!..

און טונקלקייט כוואַליעס נידערן, אבער זיי זענין עפּיס נישט פינצטער... זיי זענין נאָר די פליגלין וואָס טראָגן אַראָפּ דעם שבת פון אויבן, פון גאַנץ הויך, דאָ אויף דער ערד... און די זון איז שוין מער נישטאָ; און דער שבת־קודש איז שוין דאָ!..

און פון די קליינע פענצטערלעך שיינין אַרויס די שבת־ליכט, וועלכע ווילן אויף די טונקעלע פליגלין, דעם נאַכט־חושך מיט שבתדיקייט באַשטראַלן...

הארכיון היהודי

*

פון וואַנין שיינט דאָס שבת־ליכט? — דאָרטן אין דעם קליינים נידריקן שטיבל, ביים טיש זיצט דער יונגער — זקן.

ער איז יעצט אַ גיוואַשינער, אַ גיטובלטער, אַן־אָפּגיפּרישטער אַ באַנייטער. זיין אַכט און אַכציק יעריקער פּנים איז יעצט יונג. קיין סימן פון קנייטשן נישטאָ. ער זעט איצט אויס נישט מער ווי אַ יאָר אַכצן, אדער אפשר נאָך ווייניקער...

און ס־שטראַלט מיט שבתדיקייט פון דעם שניי־ווייסן טישטעך, פון דעם בלאַנקן שבת־מעסער, פון די חלות, וועלכע קוקן אויס ווי דער לחם־הפּנים...

פון די מעשינע לייכטער און ס־באַשטראַלט די גלאַנצנדע בגדי־כהן־גדול; זיין שוואַרץ־זיידינע קאַפּאָטע, דאָס סאַמיטענע היטל, זיין גראָ־ווייסע קדושהדיקע באָרד און פּיאות; יעדער הערעלע איז באַשטראַלט מיט ליכט, מיט שבתדיקייט...

ער אינגאַנצן איז יעצט איינגיוועבט אין דער שבת־אַטמאָספערע וואָס פולט אָן דאָס ענגע שטיבל, מיט די הונדערטער בחורים, וואָס פולן אָן אַלע אַרומיקע צימערן. און אַפילו די קיך מיט דעם שמאָלן קאָרידאָר, וואָס פירט צו די טרעפּ פון דער קליינער סאָלקע; די עלי׳ אין וועלכער ער איז דערהויבן־גיוואָרן; דער וואַרשטאַט אין וועלכן ער האָט אויף אייביק אותיות אויף פּאַפּיר צוגישמיט...

ער זיצט אויף זיין ווייכן שטול און האַלט דעם קאָפּ אַראָפּגילאָזן און איינגיגראָבן זיינע מילדע, בלאָע אויגן אין אַ סידורל און איז מקבל־שבת.

ער זאָגט פּאַמעלעך, וואָרט ביי וואָרט, מיט אַ זיסן ניגונדל: —

„לכו נרננה..."

ווי ס־קומט צו די ווערטער: — „הבו לד׳ כבוד ועוז"... פאַרשטאַרקט זיך זיין שטים און קלאַפּט צו פייערלעך מיט זיין אויסגיאיידלטער הייליקער האַנט איבערן טיש.

ער זאָגט, און יעדיס אַרויסגיזאָגטע וואָרט זינגט, טאַנצט און פולט אָן מיט שבתדיקייט דעם גאַנצן חלל פון שטוב.

און אט די שבתדיקייט שפּרייט זיך אויס, ווי דער פרישנדיקער טוי איבערן גאַנצן תחום וואָס אַרום: איבער די הייזער, איבערן מאַרק איבער די ביימער; „אז ירננו כל עצי היער" — „דאַן וועלן זינגין אַלע ביימער; אבער דער קרייז ביימער, וואָס רינגלין אַרום דעם שטח פון דעם תחום־שבת זינגין שוין...

אַלץ וואָס אַרום זינגט: „שבתדיק; אַלץ איז איין גרויסע מנוחת אהבה.

און אט הויבט ער אָן מיט זיין מהיהדיקער שטים: —

„לא תעשה כל מלאכה אתה ובנך ובתך עבדך וזמתך ובהמתך וגרך אשר בשעריך" ווען קען זיין שבת ביי יעדערן בתכלית השלימות אויב אַלע היטן שבת...

אַלע, דער זון די טאָכטער דער גר און אַפילו די בעלי־חיים; טאָמער איז גי־ווען צווישן כלל־ישראל איין מקושש, וואָס האָט נישט גיהיטן שבת איז שוין דער שבת נישט גיווען בשלימות...

און מנוחה און שמחה שטראָמט פון דעם קליינים שטיבעלע. ס־שפּאַרט זיך דורך טיר און פענצטער און אַפילו דורך די אומדורכדרינגליכע ווענט...

יעצט וואַרט ער נישט אויף משיחן, נאָר ער בענקט נאָך אים. ער שפּירט אים — יעצט אין שבת, — בחוש. ער וויל אַז דער שבת זאָל שוין בלייבן אויף אייביק, נישט אַוועקגיין. איז דאָך שבת דער ענד־ציל פון יהדות „ליום שכולו שבת וקדושה ומנוחה לחיי העולמים"...

און מיט אַ פאַרבענקטער שטים זאָגט ער, נאָך אַ קליינער הפסקה: — ד׳ מלך תגל הארץ, ישמחו איים רבים" ווען אַ מלך בשר ודם איז מנצח דאַן פרייען זיך נישט אַלע מלוכות. ווייל די קליינע מלוכות, וועלכע ער האָט מנצח גיווען וויינין. ווען כביכול דער בורא עולם וועט קיניגן „תגל הארץ" וועט זיך פרייען די גאַנצע וועלט „ישמחו איים רבים" אַפילו די קלייניקע איגזעלעך וועלן זיך אויך פרייען...

ער רעט מיט אַזאַ שמחה און מיט אַזאַ וואַרימקייטס־גיפיל ווען ער זאָגט — אַביסל צוציגן די ווערטער: — „די קליי—ני—נקע אי—נזע—לעך.." און ס־שפּירט זיך שוין אין זיין טאָן דער יושר און גוטקייט פון מלכות המשיח.

ער שווייגט אַ ווײַלע, און באַלד ווערט זיין טאָן האַרטער שטרענגער. ער רעט מיט איבערצייגונג מיט זיכערקייט. ער דערמאַנט זיך אַז דער שבת איז נאָך דערווייל גאַנץ ווייט פון שלימות; וויפל יידן קענין נעבעך נישט היטן דעם הייליקן שבת צוליבן גלות?!

אַזוי פיל גזירות־רעות אומיטום, דאָרט וואו זיי זענין פאַרשפּרייט אין אַלע ארבע כנפות הארץ!..

און ער רעט ווייטער: — „לאסור מלכיהם בזיקים ונכבדיהם בכבלי ברזל, לעשות בהם משפט כתוב";

אַמאָל האָט אַ בן־מלך פאַרבלאָנדזשעט אין אַ פאַרוואָרפיגים ישוב. ביי די מענטשן פון יענים ישוב איז גיווען אַ תקנה, אַז יעדער פרעמדן זאָל מין אָנטון נגישות. און אויך מיט דעם בן־מלך האָבן זיי אַזוי גיטון. זיי האָבן אים נישט גיוואָלט גלויבן, דאָס וואָס ער האָט גיטענהט אַז ער איז אַ בן־מלך...

שפּעטער ווען ער איז גיקומין אין יענים ישוב מיט פיל חיילות באַשטראָפן די איינוואוינער, האָבן זיי גינומין פאַלן צו זיינע פיס, אַז ער זאָל זיי לכל־הפּחות נישט הרגנין. דער בן־מלך האָט גיזאָגט, אַז ער וועט טון מיט זיי דאָס וואָס זיי האָבן אים גיטון... „לעשות בהם משפט כתוב" דעם משפּט וואָס זיי אַליין האָבן פאַרשריבן"...

און מיט פרייד קלאַפּט צו דער אַלטיטשקער מיט זיין פויסט איבערן טיש: — אַ פיינער משפּט, אַן־ארנטלעכער. „הדר הוא לכל חסידיו"...

ער שווייגט ווידער אַ ווײַלע. ער הויבט אויף זיין גראַען קאָפּ, און קוקט זיך אַרום איבערן גאַנצן עולם און ענדיקט: —

ער זאָל איגגיכן נישט קומין איז ביז דרייסיק יאָר וועט שוין נישט זיין קיין

עמוד 11 מתוך 20

הודפס מתוך הארכיון היהודי

דער סיום אין סעמינאַר „בית־יעקב"

דער עלעקטרישער גלאק האט גיקלינגען זעקס אָוונט. אין דעם זעקס־שטאָקיקן־הויז האט אָפּגיהילכט זיין קלינג, און פון צווייטן, דריטן פערדן אין פיפטן שטאק האבן גיצויגן די תלמידות פון „בית־יעקב" סעמינאַר אין דעם פייערלעך פארפוצטן, אזוי גירופענעם „רויטן זאל". אַנדערש האט דער זאַל אויסגיזעען היינט. ווי יעדן אָוונט אין דער זעלבער צייט. יעדע נאַכט איז ער פארפולט גיוועזן מיט סעמינאַריסטנס, וועלכע האבן גיאַרבעט; עס האט גיהערשט אַ אַטמאָספערע פון וועלן עפּיס שאַפן, און אין דעם אָוונט האט גישוועבט אַ לופט פון עפּיס דערגרייכטן. און אין דעם זאַל איז פארגיקומען דער סיום פון חמשה חומשי תורה און נביאים ראשונים פון די פריש־גיענדיקטע לערערנס, אויסער אַנדערע למודים, וועלכע זענען נישט אפיציעל מסוים גיווארן

אי דורך דער צווייטער, אי דורך דער ערשטער קלאַס.

ביז לאַנג האט גידויערט און באַלד זענען באַזעצט גיווארן אַלע פּלעצער. דער זאַל האט אויסגיזעען יום־טובדיק. די טישן שיין סערווירט, באַפּוצט מיט לייכטער און בלומען. די תלמידות אין שבתדיקע קליידער; אין זאַל האט גיהערשט אַ שטילקייט.

די דערוואַרטונג־שטימונג איז איבערגיריסן גיווארן; עס איז גיענדיקט גיווארן אַ ספר, אַלע אַנוועזנדע זענען אויפגישטאַנען און פייערלעך אויסגירופן: „חזק, חזק ונתחזק". און ווייטער די פריערדיקע שטימונג — שטילקייט... ווידער האט זיך גילאָזט הערן דער: „חזק חזק ונתחזק", אָבער ווייטער האט אים באַגלייט

די פריערדיקע שטילקייט.

עס האט זיך גיקענט שטעלן די פראַגע: די תלמידות דאַרפן זיך דאָך פרייען, זיי האבן דאָך גיענדיקט חמשה חומשי תורה, נביאים ראשונים, זיי האבן דאָך תהלים, גישיכטע, משלי און נאָך אַנדערע לימודים גילערנט, פאַרוואָס ווייזן זיי נישט קיין פרייליכע פנימער? זיי האבן דאָך גילערנט, כדי צו באַלערנען,

פאַר וואָס פרייען זיי זיך נישט, ווען עס רוקט אָן די צייט פון ללמד? אמת, זיי האבן גילערנט, אָבער שווער, גאַנץ שווער, שטעלט זיך פאַר דאָס איינפירן די אידעען אינים לעבן, צי וועלן מיר עס קענען, שטעלט זיך יעדן די פראַגע? צי וועט אונדז נישט דערשרעקן און אָפּשוואַכן, דיווירקלעכקייט? יאָ, פיל ענלעכע פראַגן האבן פאַרפולט דעם קאָפּ. — אין זאַל האט גיהערשט

אַ שטילקייט.

די תלמידה שרה זאַנדער האט איבערגיריסן דאָס שווייגן. זי האט גירעט וועגן דעם, אַז די גרויסקייט פון יידישן פאָלק דערשפּירן די תלמידות ערשט אין סעמינאַר. די חומש לעקציעס, האט זי ווייטער גיזאָגט, זענען גיוועזן לעקציעס פאַרן לעבן. זי האט דערמאָנט פאַרשידענע בילדער פון פאַרברענגען אין סעמינאַר, און האט גיענדיקט אירע רייד, אַרויסרופנדיק אַן־איינדרוק ביי די

צוהערער.

עטלעכע מינוטן פון שווייגן...

עס רעט די תלמידה פייגאַ מאַנדרע, וועגן די שטאַרקע איינדריקן, וואָס עס פרעגט אויס דאָס סעמינאַר־לעבן, און וועגן זייער איינפלוס אויף שפּעטער, זי האט גישילדערט די שטאַרק איינדרוק־פולע מאָמענטן פון שבת־לעבן; אָנגיהויבן די שילדערונג פון פרייטיק־צונאַכט און גיענדיקט ביי דער גיהויבענער שטימונג פון שלש־סעודות. אַ גרויס אָרט פון אירע זכרונות האט פאַרנומען די ח. פר.

שענירער, זי האט גיענדיקט איר רעדן איבערלאָזנדיק אַ רושם.

נאָך אַ קורץ שווייגן האט גיזעגנט די סעמינאַריסטן חנה טייטלבוים, אין נאָמען פון איר קלאַס, די פריש־גיענדיקטע לערערנס, און האט זיי גיווינטשן הצלחה. די תלמידה רבקה הייטנער האט גידאַנקט דעם ערשטן קורס פאַר זייער באַגריסונג און האט אויסגידרוקט שטאַרקע דאַנקבאַרקייט דער לערערשאַפט. „כאָטש מיר האבן אפט פאַרדינט אויף דעם צאָרן פון אונדזערע פירער האט זי גיזאָגט, זענען זיי דאָך שטענדיק גרייט גיוועזן אונדז ווידער און ווידער מוחל צו זיין; און דעריבער וויל אויך אויסדריקן אונדזער טיפסטן דאַנק, און מיר

האפן, אַז מיר וועלן אונדזער דאַנקבאַרקייט אין דער אַרבעט אַרויסווייזן.

אַ גאַנץ באַזונדערן רושם האט אַרויסגירופן דאָס רעדן פון ה׳ דיר. אָרלעאַן. פאַר צוויי מיינונגס מעגלעכקייט, בשעת זייער אַרבעט, האָב איך מורא, האט ה׳ אָרלעאַן ערנצט גיזאָגט: פאַר דער מעגלעכקייט פון מינדערווערטיקייטס־גיפיל און פאַרן מאָמענט פון איבערגיטריבענע, פּראָדוקטיוו־לאָזע צופרידנקייט. אָפּטאָר מען נישט וואַרטן אויפן אָנפאַל פונים שונא, און פרייען זיך מיטן שלום, מע מוז פיל מאָל, בשעת דעם פרידן, וועגן קריג גידענקען, כדי די מלחמה צו פאַרמיידן. „זכור אל תשכח" — גידענק און זאָלסט נישט פאַרגעסן אין דער צייט פון פרידן, וועגן קריג מיטן שלעכטן, וועט סוף כל סוף אויסגימעקט

ווערן דער זכר עמלק." ה׳ אָרלעאַן האט דערמיט גיענדיקט זיין רעדן.

אַ טיף שווייגן... און ווידער האט זיך גידאַכט, אַז יעדער שטעלט זיך די פראַגע צי וועל איך באַקעמפן יעדן מכשול פון מיין וועג? צי וועט מיין אַרבעט ברענגען ברכה? צי וועל איך קענען דערציען אַ יונג, יידיש דור? דאָס ערנצטקייט האט גישטיגן.

ס־וואָרט האט גינומען רעדאַקטאָר ראַגאַווי: „ווי ווייט כ־האָב גיהערט און כ־האָב מיר פאָ־גישטעלט — האט ה׳ ר. גיזאָגט — האָב איך נישט גיוואוסט, אַז דאָס לעבן אין „בית־יעקב" סעמינאַר איז אַזוי שיין און איינדרוק־פול. כ־פאַרשטיי דעריבער פאַר וואָס עס איז אַזוי שווער צו שיידן זיך מיטן סעמינאַר, דאָ איז דאָס לעבן שיין און הויך, אָבער אין דער גאַס איז עס אַנדערש. די ווירקלעכקייט וועט אייך מער ווי איין מאָל אַנטוישן. איר מוזט אָבער דערוועגן וויסן, בעפאָר איר טרעט איבער די שוועל פונים לעבן. איך ראָט אייך דעריבער דרייסט צו קוקן דער ווירקלעכקייט אין די אויגן אַריין, קעמפן מיט מוט, דאַן

וועט איר מצליח זיין.

גאַנץ שטאַרק גיטראָפן האט די אַנוועזנדע די טרויעריקע בשורה, וועגן די פטירה פון „חפץ־חיים" זצ״ל. אַלע אַנוועזנדע זענען אויפגישטאַנען ביים דערמאָנען זיין נאָמען און מיט גיזונקענע קעפּ אויסגיהערכט, וואָס עס האט דערציילט וועגן אים דער דיר. ה׳ אָרלעאַן. בולט האט זיך גילאָזט מערקן, אַז די יידישע שמחה מוז אַ גישטערטע זיין, זי קען קיין שלימותדיקע נישט זיין צייט דעם חורבן הבית. די ערנצטקייט האט איר הויך־פונקט גיפינען ביים דערהערן

די טרויעריקע בשורה.

„די צייט, וועלכע דער „חפץ חיים" זצ״ל האט ליידער נישט דערלעבט, מוזן מיר דערנענטערן" — האבן פיל גיקלערט.

מיט [illegible] ווערטער האבן פרל. גראַספעלד און פרל. האַמבורגער גיזעגנט זייערע קלאַסן.

און צווישן איז ווידער גאַנץ שטיל גיווארן...

מיט גליענדיקע רייד האט זיך די ח. פר שענירער גיוואַנדן צו די גיענדיקטע שילערינס: „ווידער האט אַ קורס גיענדיקט זיין לערנען... ווידער ווערן אַרויסגילאָזט 60 לערערנס בלע״ה... ווי ציטערט אין מיר מיין האַרץ, צי עס גיפינען זיך נאָר נישט חלילה וחלילה אַזעלכע, וואָס קלערן שלעכטס אין זייערע הערצער? צי וועלן נאָר אַלע מיט איבערגיגעבנהייט און אידעאַליזם אַרבעטן! פר. שענירער איז פול מיט זאָרג וועגן דער צוקונפט... אַ תשובה פאַר פר. שענירער איז דאָס גירירטע אויפשטיין דורך אַלע, דאָס לאַנגזאַמע געבן זיך די הענט און דאָס פאַמעליכע, ערנצטע טאַנצן. דאָס, וואָס מ־האט שטענדיק אויסגידריקט מיטן פריילעכן און אייפריקן שפרינגען, האט מען היינט אויסגידריקט אינים ערנצטן „וטהר לבנו לעבדך באמת".

אין דרויסן האט אָנגיהויבן צו טאָגן... מיר זענען גיגאַנגען צו סליחות...

אַנ־אַנוועזנדע

אשה יראת ד׳ — און דאָס איז דאָך ווי די גזירה פון פלגש בגבעה אויפן שבט בנימין...

אַ נייער אַרגומענט. אַ נייע הוכחה, און ער פרייט זיך מיט דעם און זאָגט מיט זיכערקייט: —

ער מוז קומען אינגיכן!.. „כלו כל הקיצין ואין הדבר תלוי אלא בתשובה" דער כוח היצר איז אָבער אַזוי גרויס, אַז לאָזט נישט פועלן ביי זיך אַליין אַז מע קען גאָר ווערן אַ בעל תשובה. ער זאָגט דעם מענטשן אַז אום צו ווערן אַ

בעל־תשובה דאַרף מען טון אַזעלכע זאַכן ווי ממש שפרינגען אויפן דאַך...

אָבער מיר גיפונען אַז ס איז נישט אַזוי.

„שמע ישראל ד׳ אלקינו ד׳ אחד"... און מ־קען שוין תשובה טון. דער עיקר מ־זאָל מכוין זיין די ברכות מיט זייער פירוש המילות...

נו, זאָל מען זאָגן „ברכו"...

— — — — — — — —

אויף דרויסן איז שוין גוט פינצטער, נאָר פון די קליינע פענצטערלעך שטראָמט שבת־ליכטיקייט; און דורכן טיר שטראָמען הונדערטער יונגע נשמות, וועלכע זענען אָנגיפילט מיט קדושת־שבת, מיט מעין עולם־הבא, וועלכע וועלן עס פונאַנדערטראָגן ווייט ווייט ביז „ליום שכולו שבת"...

הודפס מתוך הארכיון היהודי

גיקליבינע פּערל

תורה־ווערטער, אפאריזמען פון יידישע גריסע מענטשן

גיזאמלט פון **א. שנור.**

(נאכדרוק פארבאטן)

בראשית

א'

די תורה ענדיקט זיך מיט למד, הייבט זיך אן מיט בית—לב. הארץ, גיפיל איז דער פאדים וואס ציט זיך דורך די תורה.

(ספרים הקדושים)

ב'

די סוף־אותיות פון בראשית ברא אלקים און פון ברא אלקים לעשות זענען — אמת, ווייל דער תחילה און סוף פון בריאה איז נאר צוליב אמת.

און אמת קאן זיין נאר ביי דעם וואס קוקט נישט אויף אמביציע. ר״איז אנ־עניו, ר״האלט זיך פאר א סוף פון א ווארט.

(בעש״ט)

ג'

אמת מארץ תצמח.

צו, היתכן, מע זעט אזא חשובע זאך אויף דער ערד און מע הייבט נישט אויף? נאר דער תירוץ איז: ס״וויל קיינער זיך נישט איינבייגן.

(ד. ז.)

ד'

די תורה הייבט זיך אן מיט בית, ווייל ס״ערשטע איז דאס בית, דאס הויז אין וועלכן ס״וואוינט דער דערצויגינער.

(דער ייד הקדוש)

ה'

בראשית ברא אלקים

ס״ע שטע פון א ייד איז צו גלייבן. אז דער באשעפער האט באשאפן די וועלט.

(רבי ר' משה לייב).

ו'

ויאמר אלקים, יהי אור.

דעמלט ווען דער מידת הדין (אלקים— איז די באצייכנונג פון דין) האט דאס ווארט, די ממשלה. מוז דערנאך ליכטיק ווערן.

(חרוזי פנינים)

ז'

ויאמר אלקים יהי אור.

דער מידת הדין אליין בעט: זאל שוין ליכטיק ווערן!

(דארטן)

ח'

ויהי אור.

ויהי—לשון צער.

אויב מע ליידט צוליב אנ־אידעע, א ציל. אזא צער קומט פון א סך מענטשי־לעכקייט. איז דער צער אליין, דאס באוואוסטזיין, אז מע ליידט צוליבן אמת שוין א סאטיספאקציע, א ליכטיקע טרייסט פאר די ליידן.

(דארטן)

ט'

דער צער פאר אמת איז שוין דער אמת.

(רבי נחמן בראצלאווער)

י'

נעשה אדם.

אדם איז דער סימבאל פון אחדות, ס״עקזיסטירט נישט דערביי קיין לשון רבים ווי ביי איש, גבר.

(עוללות אפרים)

י״א

ביי אדם האט השי״ת זיך גיפרעגט ביי די מלאכים, דאגעגן זוה׳ן האט ער אליין, מיטן אייגינים רצון באשאפן, דערפאר מאכן די פרויען א ברכה שעשני כרצונו.

(ישועות יעקב)

י״ב

שבת באטרעפט די צאל פון אהבה בכל לב, אהבה בכל נפש, אהבה בכל מאד.

(רבי ר' הירש מזידיטשוב)

י״ג *

מעין עולם הבא.

שבת, איז דער קוואל פון וועלכן מע שעפט עולם חבא.

(רבי ר' ברוכל)

י״ד

נפש חי' הוא שמו.

דאס נפשיות און חיות פון מדבר ליגט אינים נאמין.

(רבי נחמן מהורדענקע)

ט״ו

תרדימה על האדם.

דערפאר איז די פרוי באשאפן גיווארן אין שלאף, ווייל א ברכה איז נישט חל נאר אויף אזא זאך וואס איז פארהוילן פון אויג.

(עוללות אפרים)

ט״ז

ויבן ד' אלקים את הצלע.

ג — ט האט באשאנקן מיט בינה די פרוי, מער ווי דעם מאן.

(תלמוד)

באמערקונג פונים זאמלער:

בינה איז די דעפיניציע פון מבין דבר מתוך דבר. ד. ה. די עמפינדליך־אינ־טיאוטיווע רעטושירונג פונים דערהערטן אדער גילייענטן. און דאס איז שוין אנ־אקסיאם און א פולשטענדיק אנער־קענטער פאקט, אז פרויען האבן אנ־ענטוויקלטער אינטואיציע, מער ווי ביי מענער).

י״ז

על כן, יעזוב איש את אביו ואת אמו ודבק באשתו.

על כן—אפט מאל, אויב מע וויל העכער שטעלן דעם אמת (כן - אמת צדיק פון לשון כנים דבריך), יעזב איש את אביו ואת אמו — מוז מין אוועק קוקן פונים יחוס, פון טאטע מאמע ודבק באשתו — דער עיקר פאראינטעריסירונג דארף זיין אין די פרוי ב—אשתו (בתוך אשתו) אינים תוכנדיקייט, יידישן תוכן פון די פרוי.

(חרוזי פנינים)

י״ח

אדם—שטאמט פון ווארט אדמה לעליון —גלייכן זיך צום באשעפער.

(בעש״ט)

חוה - פון לשון יחוה דעת—אנ־איבער־געבערן פון דעת.

הארכיון היהודי

(דער סטריזשויבער רב זצ״ל)

י״ט

כי היא היתה אם כל חי.

זי איז די מוטער צו שאפן לעבן, פרייד און נישט מצער צו זיין.

(תלמוד)

כ'

ויהי מקץ ימים ויבא קין.

ערשט ווען ס״איז שוין גיוועזן כלו כל הקיצין, האט ער זיך דערמאנט צו ברענגיין א מתנה פארן באשעפער. דא־געגן הבל האט גיברענגט מבכורות צאנו, פון זיינע ערשטע, יונגע און רייפע יארן.

(קדמונים)

כ״א

והבל הביא גם הוא.

הבל האט זיך אליין אויכיט גיברענגט פאר א קרבן.

(רבי ר' מאירל פרעמישלאנער)

כ״ב

הלא אם תטיב שאת, ואם לא תטיב ואליך תשוקתו, ואתה תמשל בו.

אם תטיב—באשעפער! אויב יידן טון גוטס, שאת—מוזטו דאך מוחל זיין. נאר אפילו חלילה, אם לא תטיב—אויב יידן טון נישט קיין גוטס, מוזטו אויכיט מוחל זיין דערפאר, ווייל—לפתח חטאת רובץ—דער יצר הרע לאזט נישט. אבער אין דער אמתן — ואליך תשוקתו—זיין גאנצע תשוקה איז נאר צו דיר בא־שעפער, ס״זאל זיין—ואתה תמשל בו— אז דו זאלסט האבן די ממשלה איבער אים.

(ד. ז.)

כ״ג

זה ספר—תולדות אדם.

דער עיקר ציל פון מענטשנס גיבוירן איז צוליב דעם ספר.

(ר' אפרים מסדילקאוו)

כ״ד

ויתהלך חנוך את האלקים—ואיננו.

חנוך האט זיין יעדן גאנג, דערהויבן צו ג—טליכקייט, און זיין עגא האט ער גימאכט פאר אין א גארנישט.

(מעין החכמה)

כ״ה

ונח מצא חן—בעיני ד'.

נח האט גינומין דעם גשמיותדיקן חן און שיינקייט און עס דערהויבן צום שורש, צו ג—טליכקייט.

(קדושה לוי)

נח

א'

אלה תולדות נח את שם, את חם ואת יפת.

די תולדה, די אור־סיבה פון א גייסטיקע מנוחה אנ־אינערלעכע צופרידנקייט איז דאן ווען מע פארמאגט את שם — דעת פון באשעפער. את חם (פון לשון חמימות) רחמים און ווארימקייט ואת יפת און מע גיט די ביידע דעת און רחמים א פארים, אזא סינטעטישע פא־זיטיווירונג אין תפארת—מעשים.

(חרוזי פנינים)

ב'

נח איש צדיק.

נח איז גיוועזן א צדיק מיט מענטשלעכ־קייט.

(ר' חיים מדאברין)

ג'

קינים, תעשה את התיבה.

ווי א נעסט (פון לשון קן צפור) זאלסטו מאכן דיין ווארט, זאלסט וואוינין אין אים מיט דיין אינערלעכקייט, הארץ און נשמה.

(קדושת לוי)

ג'

בא אתה וכל ביתך אל התיבה.

גיי ארײַן אין ווארט ארײַן, מיט אלע איברים.

(בעש״ט)

ד'

וירבו המים, וישאו את התיבה, ותרם מעל הארץ.

דורך אנ־איבערוועגנדע מערהייט פון מים (אין מים אלא תורה), קאן מין דערהייבן דאס פשוטע ווארט, גאר הויך איבער זיין ערדישקייט.

(אור המאיר)

ה'

שפה אחת באטרעפט לשון־הקודש.

(בעל הטורים)

לך

לך לך מארצך וממולדתך אל הארץ אשר אראך.

גיי אוועק פון דיין איינגיבוירן ערדיש־קייט, צו דעם לאנד, צו וועלכן כ״וועל דיר ווייזן.

(בעש״ט)

ארכיון אסופות

הודפס מתוך הארכיון היהודי

אמרו נא — אחותי את.
זאָג אַ תפילה, (נָא — אַ לשון תפלה) בעט פאַר'ן ברודער, ווען דו ביסט צו אים ווי אַ שוועסטער.
(חרוזי פנינים)

ג'

וחיתה נפשי בגללך.
מיין נשמה באַקומט אַ חיות ווען דו גייסט אַרום מיט פרייד — בגללך גיי מיט פרייד.
(דארטן)

ד'

רעים וחטאים לד' מאד.
ס'ווערט דאָ דערמאָנט דער שם הוי', דער סימבאָל פון רחמים.
זייער שלעכטקייט און זינדיקייט איז באַשטאַנען מערסטנטייל אין די באַציאונג צווישן מענטש און מענטש און דערפאַר איז עס גיוועזן — מאד זייער און זייער שלעכט.
(ילקוט פנינים)

ה'

ויָרק את חניכיו.
ר'האט באַוואָפנט, באַפעסטיקט זיין טעטיקייט אויף די צווייערליי חינוך־געביטן חינוך הבנים און חינוך הבנות.
(חרוזי פנינים)

וירא

א'

וירא וירץ לקראתם.
אַ ראי' אַז הכנסת אורחים איז גרעסער ווי קבלת פני השכינה. (חז"ל)
ווען ר'האט גיזעהן דעם באַשעפער — והוא יושב פתח האוהל — איז אברהם ווייטער גיזעסן. ווען ער האט אבער דערזעהן אורחים, האט ער אויפגיצאַפּלט און אַ קיינגן גילאָפן. דערפאַר, ווייל דאָס לעצטע איז גרעסער פון קבלת פני השכינה.
(רבי ר' בונם)

ב'

ויאמר בי אדוני.
כאַראַקטעריסטיש די מיינונגס־פאַרשידנקייטן וועגן דעם אויסדריק, צו ס'איז קודש אדער חול.
באַמערקט דער של"ה הקדוש, אַז דער קמץ וואָס איז אונטער דעם שם א־ני איז מיט אַ כוונה, דער קמץ באַשטייט פון אַ חיריק און פַּתח, אַזוי, אַז ס'קאָן הייסן א־נַי אונדזער האר און א־נִי — מיין האר און דינין סיי פאַרן פרט, סיי פאַרן כלל.

ג'

יקח נא מעט מים, ורחצו רגליכם.
נעמט אַ ביסעלע תורה און שווענקט דערמיט, ריייניקט אייער רגילות.
(ר' מענדעלע מליסקאָ)

ד'

וסעדו לבכם - אחר תעבורו.
איר לעגט איך אָן, שטיצט אייך אויפן האַרץ און גיפיל, דאָס אַנדערע פרעמדע — זאָלט איר אָוועקוואַרפן.
(חרוזי פנינים)

ה'

והוא עומד עליהם.
אַ מענטש איז אַ הולך, אַ מלאך איז אַן עומד, ד. ה. אַ פיל קלענערע מדרגה. אברהם אבינו האט זיך, ווי דער מנהג איז, צוגיפּאַסט צו זיינע געסט און איז מאָמענטאַל גיוועזן אַן עומד.
(דגל מחנה אפרים)

ו'

והאמין בד' ויחשבה לו צדקה.
אמונה באַקומט ערשט אַ חשיבות ווען ס'האַרמאָנירט מיט צדק יושר.
(חרוזי פנינים)

ז'

צחק עשה לי אלקים, כל השומע יצחק לי.
אויב גילעכטער קאָן קומען פון מידת הדין, איז דאָך דאָ פון וואָס צו לאַכן.
(חידושי הרי"ם)

י"ח

וישכם אברהם בבוקר ויחבוש את חמורו ויקח את שני נעריו עמו.
אברהם האט זיך אין זיין פרייסטע יוגנט שוין דערהויבן. גיצוימט זיין חומריות און טאַקע מיטגינומען זיינע יינגע יאָרן מיט אים, זיך גאַרנישט גישעמט מיט זיי.
(דער ריזשינער זצ"ל)

ט'

אל תשלח ידך.
אויב מע הייסט דיך שעכטן, הער זשע נישט קיינים נאָר דעם באַשעפער. אויב מע זאָגט דיר אבער אל תש"ח ידך, הער זשע צו אפילו אַ מלאך.
(אַ פאלק־ווארט)

י'

פון וואָס איז באַשטאַנען אברהם'ס נסיון יעדער ערליכער ייד איז זיך גרייט מקריב צו זיין פאַרן בורא־עולם? — אַזוי פרעגט די וועלט.
נו, זע זשע באַשעפער, די קדושה פון דיין פאלק, אַז ביי זיי איז עס גאָר פשוט, אפילו נישט קיין נסיון, דערבאַרים זיי!
(דער חתם סופר)

ארכיון אסופות
הארכיון היהודי

פאַרלאַג „בית־יעקב" לאָדזש

שוין אַרויס פון דרוק דאָס דריטע חלק פונים לערן־בוך

„יידיש לשון"

צינויפגישטעלט און אַרויסגיגעבן דורך

אליעזר גרשון פרידנזאָן

באַשטימט פאַרן 4 און 5 לערן־יאָר

אינים בוך קומען אַריין פראַגמענטן פון די שאַפונגען פון די אויטאָריטעטסטע ארטאָדאָקסישע שרייבער און פעדאַגאָגן.
ס'גיפינט זיך אויך אינים בוך אַ פולער קורס פון יידישער גראַמאַטיק אין 32 שעורים. דאָס בוך איז אויך רייך אילוסטרירט! 200 זייטן — גידרוקט מיט פעטע שריפט!

חוץ שולן דאַרף יעדע יידישע משפחה קויפן דאָס בוך פאַר קינדער אַלס די שענצטע מתנה!

פרייז נאָר 3 גילדן. — שולן באַקומען גרויסע ראַבאַטן!

אין אונדזער פאַרלאַג „בית יעקב" באַקומט מען כל־ערליי שול־ביכער פאַר ארטאָדאָקסישע שולן:

„יידיש לשון" — דריי חלקים „לשון עבר" — צוויי חלקים. „ראשית חכמה". „עברי אנכי". „יידיש לעבן" א. א.

די גרעסטע ראַבאַטן!

אַדרעס: Bajs Jakow, Łódź, Kilińskiego 44
P. K. O. 67 795.

דער קומינדיקער היסטאָריקער...

די „גיזאַמלטע שריפטן"

פון פרוי שרה שענירער, זענען אַ מקור הברכה און אַ שפּרודלדיקער קוואַל פאַר התחזקות־האמונה. — דאָס לשון איז אמת־יידישלעך, ריין און באַחנט. ריין פון דייטשמעריזמען און סלאַוויזמען און באַחנט מיט דעם האַרציקן מתיקותדיקן שרה־אם־טובים־סיגנון... דעם טראַדיציע־גיטרייען נוסח פון אַ גרויסער יחוסדיקער אשת־חיל.

„די צען בריוו צו יידישע קינדער"

דאָס איידלסטע און טייערסטע אין דעם דאַזיקן וואונדערלעכן ווערק — דאַרפן מיט גרויס כוונה גילערנט און גילערנט ווערן אין אַלע בית־יעקב־שולן, און אַפילו אין די חדרים צווישן די יונגערע כיתות. וואָרן די „בריוו" זענען נישט דווקא פאַר מיידלעך, נאָר ווי דער נאָמען גופא זאָגט שוין: פאַר קינדער בכלל. די יידישע לערערנס דאַרף זיין בקי אין דעם ספר. (דאָס איז נישט קיין בוך!). די „שריפטן" דאַרפן פאַרנעמען דעם אויוון־אָן ביים גאַנצן בית־יעקב־לימוד. זיי זענען אויך אַ וויכטיקער צושטייער צו דער גישיכטע פון דער „בית־יעקב" און „בנות" באַוועגונג, און דער קומינדיקער היסטאָריקער, וואָס וועט שרייבן די גישיכטע פון דער דאָזיקער רעליגיעזער רענעסאַנס־באַוועגונג, וועט קודם־כל שעפּן פון דעם אוצר, וואָס טראָגט דעם נאָמען: שרה שענירער, גיזאַמלטע שריפטן.

אליעזר שינדלער

הודפס מתוך הארכיון היהודי

צו דער אַרבּיט! / שרה שענירער

פאַרבּיל איז דער חודש תשרי, דער חודש, וואָס האט אונדז כּמעט צוויי וואכן צייט גימאַכט פאַרגעסן די טאָג־טעגלעכע זארגן און אונדז אריבערגיטראָגן אין העכערע וועלטן, אין וועלטן פון אמתן גליק, אמתן לעבן. טיפע שפורן האט תשרי אין אונדז איבערגילאזט. דאָס שופר־בלאָזן, ד'ער כּל־נדרי־אָוונט און דער גאַנצער יום־כּפורדיקער טאָג, דער יו"ט סוכּות און בּיים סאַמע סוף — שמחת תורה, — אַלץ לאזט אין אונדז עפּיס אַן־אָנדענק איבער. בּעיקר שמחת תורה. אַלע טאַנצן און פרייען זיך מיט דער תורה, — כּאטש בּישט איינער וועט צומארגנס בּאַלד קיין שטיקל טרוקן ברויט אין מויל אַריַין בּישט האָבן... אַזוי איז שוין דער ייד: מיט דער תורה פרייט ער זיך שטענדיק.

אבער וואָסער מוסר־השׂכּל נעמין מיר אַרויס פון דעם גאַנצן הייליקן חודש? אין דער גרויסער תּפילה „אָבינו מלכּנו" האבן מיר גיבעטן „אַל תּשיבנו ריקם מלפניך" — זאלן מיר בּישט אַוועק גיין ליידיק פון דיר. און טרויריק בּיז גאָר ווערט טאַקע אויף דער נשמה, אויב מע גייט אַוועק פון חודש תשרי ליידיק. .

ס־רוקט אָן דער ווינטער און צוגלייך מיט אים — אַ גאַנצע ריי זארגן און זארגן. דער שווערער ערנצט פון די דאזיקע זארגן מאַכט בּישט איין מאָל דעם ייד פאַרגעסן אין זיין העכערן בּאַרוף אַלס עבד ד' — פונדעסטוועגן אבער זענין די לאַנגע ווינטער־אָוונטן פארט גיאייגנט זיך אַביסל צו פאַרטראַכטן איבער אַלע אָנגיווייטיקטע פּראבּלעמין, וואָס לאַסטן אויף אונדז, אַלס יידישע קינדער.

און ווער, מיינע ליבּע קינדער, איז מער גיאייגנט זיך צו ווידמין די דאזיקע פראבּלעמין פון עכט־יידישער פאַמיליע־אַרבּיט, ווי איר אַלע, מיינע שילערנס און בּנותקים?

איר דאַרפט זיך נעמין צו דער דאזיקער אַרבּיט און דערפאַר דאַרפט איר אויפן ערשטן פּונקט אַרויפשטעלן דאָס לערנין „ד י נ י ם" און טאַקע לערנין, בּישט בּלויז אָפּקומין מיטן אַריין שטעלן אין פּראגראַם און דערנאָך טאַקע — יעדן דין פּרואוון אַריינפירן אין לעבּן.

און כּדי דערצו צוצוקומין איז מיין פאַרשלאַג, אַז יעדע מיטגלידערן פון די יונגערע גרופּן מוז האָבן אַ בּיכל „יידיש לעבּן", וואָס שטעלט מיט זיך פאַר אַ מין „שלחן ערוך" פאַר יינגערע קינדער און יעדע עלטערע בּנות־מיטגלי‏ערן — אַ „קיצור שלחן ערוך".

די פראַגע פון געלט אויף די ספרים רעכן איך, קומט דאָ לגמרי בּישט אין בּאַטראַכט, ווארן וועלכער פאָטער וועט עס בּישט וועלן געבּן זיין קינד אַ זלאטי מיט 50 גראשן אויף אַזאַ הייליקן צוועק?

וואָסערע דינים צו לערנין - לאזט זיך אין קיין אַרטיקל בּישט אנצייכינין, ווייל דאָס איז אָפּהענגיק פון יעדער גרופּע בּאַזונדער און עס איז די אויפגאַבּע פון דער לערערן אדער גרופּן־פירערן צו לערנין די אַנטשפּרעכנדע דינים.

כּ־מיין אבער, אַז קודם־כּל וואלט מין גידאַרפט לערנין די דינים פון שבּת, וואָרן שבּת איז דאך דער אלף און תיו פון יידנטום און יידישקייט. און היות מיר האַלטן שבּת פאַרן עיקר, וועלן מיר אויך יעצט רעדן וועגן אַ שבּת־ענין; וואָס בּישט אַלע זענין, ליידער, נזהר גינוי צו היטן.

מיר מיינין אין דער ערשטער ריי „ט ר אָ ג ן" אין שבּת.

לפנים וועט דאָס אַרויסרופן אַ גילעכטער. היינט, אין די יעצטיקע צייטן, אַ שמועס וועגן „טראָגן" שבּת? אבער פון דער צווייטער זייט — צי האט דען בּישט דוקא אַ היטלער אין דייטשלאַנד אונדז גיוויזן דעם גרויסן „ווערט" פון די היינטיקע „קולטור־צייטן" און גלייכצייטיק דערמאַנט אינים אייבּיקן ווערט פון יידישקייט און יידנטום?

יאָ, די וועלט גייט „פאָרווערטס" און בּרענגט צרות אָן אַ שיעור, ווי שלמה המלך האט עס שוין לאַנג גיזאָגט: „יוסיף דעת יוסיף מכאוב" — וואָס מער וויסן — מער שמערצן...

שלמה המלך איז גיוועזן דער פון גאט־גיבּענטשטער חכם מכּל אדם און ער האט טאַקע פאַרגיזעען אַלץ, וואָס איז שפּעטער פאַרגיקומין און וואָס קומט נאך היינט פאָר. ער האט גיזעען, אַז דאָס אַלץ איז אַ פועל־יוצא דערפון, וואָס עס ווערט אין די מענטשלעכע טאָטן בּישט גימיינט גאט, נאר מע מיינט בּלויז זיך, דעם מענטש אַליין — או: דאָס האט ער גיוואלט בּאַקעמפן.

און ווילנדיק אינים פאלק בּישט בּלויז דאָס בּייזע בּאַקעמפן, נאר אויך איינ־פלאַנצן דאָס גוטע האט ער מתקן גיוועזן צוויי וויכטיקע תּקנות: נ ט י ל ת י ד י ם א ו ן ע י ר ו ב י ן.

קודם־כּל וועגן איינערלעכן שייכות פון די בּיידע תקנות.

פון דער תורה אויס, איז נטילת ידים גיוועזן בּאַשטימט בּלויז פאַרן מקריב־זיין קרבּנות און אָפּשיידן תרומות ומעשׂרות און אַנדערע מתּנות פאַר די כּהנים. שלמה המלך האט אבער גיוואלט די קדושה פון בּית המקדש און כּהנים אריינ־פירן אין טאָג־טעגלעכן לעבן פונים גאַנצן פאלק, האט ער מתקן גיוועזן נטילת ידים און אַזוי אַרום דאָס דערגרייכט. דאָס וואַשן די הענט פאַרן עסן טוט, נעמלעך, דערהייבּן דאָס טעגלעכע עסן צו דער קדושה פון קרבּנות אין בּית־המקדש. דער ייד, וואָס וואַשט זיך צום בּרויט עסן מיט דער ריכטיקער כּונה, דערמאַנט זיך דערבּיי שטענדיק, אַז די האַנט, וואָס דערהייבּט אין יעצטיקן מאמענט דאָס בּרויט אַלס קדושה, מוז זיין ריין פון גזילה, גניבה, פון אַוועק־נעמין דעם בּיסן בּרויט פון צווייטנס מויל.

אַזוי־אַרום זענין מיר יידן מיטן עסן אויך אַנדערש ווי אַלע פעלקער אין דער וועלט. ווען אַ בּישט־ייד זעצט זיך עסן, בּאַטראַכט ער דאָס עסן אַלס פּראדוקט פון זיין מענטשלעכער אַרבּיט, פון זיין אייגינים כּוח. דער ייד בּאַווייזט אבער דורך „נטילת ידים", אַז דאָס עסן איז בּישט קיין פּועל יוצא פון דער מענטש־לעכער אינטעליגענץ, נאר ווייל דער רצון ד' איז „המוציא לחם מן הארץ" — ג־ט ציט אַרויס דאָס בּרויט פון דער ערד.

און גראַד אַזוי ווי „נטילת ידים" הייליקט אונזער גינייסן פון טאָג־טעגלעכן בּרויט, אַזוי טוט די מצות עירובין אָנערקענין, אַז דאָס אייגנטום, דער בּאַזיץ־בּאַשטאַנד פאַר יעדן מענטש איז פון ג־ט אַליין אָנגיצייכנט.

מן התורה טאָר מין בּישט שבּת אַרויסטראָגן אַ געגנשטאַנד פון איין רשות אין אַ צווייטן, פון אַ יחידס רשות אין אַ רבּימס רשות און פאַרקערט. האט שלמה המלך גימאכט אַ סיג צום דאזיקן דין און מתקן גיוועזן, דאָס אפילו פון איין רשות היחיד אין אַ צווייטן רשות היח'יד טאָר מין אויך בּישט טראָגן שבּת, סיידן מ־האט גימאַכט אַן ע'רוב.

„מאַכן אַן עירוב" הייסט, אַז מע לייגט אַוועק פרייטיק אַ בּשותּפותדיקע חלה פון גאַנץ קהל אויף אַזאַ ארט, וואָס גיהערט אויך צו קהל, און מע זאָגט דערבּיי אַרויס דעם גידאַנק, אַז דורך דער דאזיקער בּשותּפותדיקער חלה זענין אַלע צווישן זיך גימיינשאַפטלעך פאַרבּונדן און קיינער וועט בּישט איינגרייפן אינים בּאַזיץ און פאַרמעגן פון אַ צווייטן. אט ד אָ ס האט שלמה המלך גיוואלט אַריינבּרענגין אינים פאלק און ווען די יידן אין ארץ ישׂראל, בּימי שלמה, האבן טאַקע אַזוי [illegible] ווערט דערציילט אין מלכים א', ד', כ' און ה': יהודה וישׂראל רבּים כּחול אשר על הים לרב אכלים ושתים ושמחים.— וישב יהודה וישׂראל לבטח איש תּחת גפנו ותחת תּאנתו מדן ועד בּאר שבע כּל ימי שלמה", — דעמלט איז יידן גיוועזן גוט און וואויל און מ־האט פון קיין צרות בּישט גיוואוסט

און היינט לאַכט מין פון דעם אַלימין. אונדזערע מאדערנע שוועסטערן שפּעטן פון אונדז, ווען מיר רעדן נאך וועגן דעם איסור פון טראָגן שבּת אָן עירוב. אבער אויך דאָס איז פאַר אונדז קיין נייעס בּישט. נאך אין דער גמרא גיפינין מיר:

אמר רב יהודה אמר שמואל: בּשעה שתיקן שלמה עירובין ונטילת ידים יצתה בּת־קול ואמרה: בּני, אם חכם לבּך ישׂמח לבּי גם אני ואומר חכם בּני ושׂמח לבּי ואשיבה חורפי דבר". (עירובין כ"א) — ווען שלמה המלך האט מתקן גיוועזן עירובין און נטילת ידים האט מין גיהערט אַ שטים פון הימל: מיין זון! ווען דיין האַרץ איז קלוג, פרייט זיך אויך מיין האַרץ; זיי קלוג מיין זון און דערפריי מיין האַרץ וועסטו ממילא קענין אָפּענטפערן ד י אַ ל ע, וואָס שפּעטן פון מיר"!

יאָ, מיינע ליבּע שוועסטערן! זאלן לאַכן די לאַכערס און זאלן שפּצטן די שפּעטער — מיר וועלן היטן דעם שבּת און אָפּהיטן די דינים פון עירוב.

צו דער אַרבּעט, אַ ניי יאָר איז גיקומין —

הודפס מתוך הארכיון היהודי

ניצול גיוואָרן...

(דאָס זיביציטע און לעצטע קיפּיטל פון דער דערציילונג „מערעלײקע")

ז. שאַכנאָוויטש

צלילט דוד איז אַהיימגיקומין פון רבין איז ער גיוואָרן אַ גאַנץ אַנדערער מענטש. ער האָט זיך אַרומגיטראָגן מיט טיפע סודות. און אין זיין גאַנצן הילוך איז אַריינגיקומין אַ גאַנצע שנוי. דידאזיקע שנוי האָט מען אויך גיקענט באַמערקן אין שמואלן. זיי זענין ביידע אָפּט גיגאַנגין שפּאַצירן איבער די בערג, גימאַכט גימנאַסטישע איבונגין, גילערנט זיך פעכטן מיט שווערדן און שטענדיק גירעט צווישן זיך פויליש. אָפּטמאָל זענין זיי אָפּגיפאָרן אויף אַ גיוויסער צייט קיין קראָקע פאַרבּרענגט דאָרט אַ פּאָר טעג און אַהיימגיקומין. סענדער האָט זיך צוגיקוקט צו דער נייער אויפפירונג פון זיין זון אין דודן און שטיל גישאָקלט מיטן קאָפּ, — מסתמא מוז עפּיס זיין — האָט ער זיך גיטראַכט. דער ייִנגערמאַן האָט גיהאַט די זכיה צורעדן מיטן רבין, מסתמא איז עס נישט גלאַטיק. סענדער איז איבערהויפּט איצט גיוועזן רואיקער, ער האָט שטאַרק גיגלייבט אין די ווערטער פונים רבין, אַז זיין טאָכטער וועט צוריק קומין אַ יידיש קינד, און אַז דער רבי זאָגט, וועט עס זיכער אַזוי זיין --

— — — — — — — — —

— — — — — — — — —

די וואָכן האָבן זיך שלעפּעריק און פויל גישלעפּט, און אין לעבן פון קלויסטער איז אַלץ נישט אַריינגיקומין קיין נייעס. איין מאָל איז גיטעלע אַריינגיקומין צו מערעלייקן, ווי שטענדיק ביינאַכט און מיט אַ גיוויין איר דערציילט, אַז אויף מאָרגן איז באַשטימט געוואָרן איר שמד.

זי האָט זיך אַרויפגיוואָרפן אויף מערעלייקעס האַלדז און זיך שטאַרק צוכליפּיט.

— ניין, שוועסטער מיינע — האָט זי גיזאָגט צו מערעלייקן. דאָס וועלן זיי ביי מיר נישט אויספירן, זעסט מערעלייקע, איך האָב מיר פאַרשאַפט אַ פלעשעלע גיפט, איך האָב עס באַהאַלטן טיף אונטערן מאַטראַץ פון מיין בעט, און מאָרגן טייערע שוועסטער, ווען די קלויסטער-גלעקער וועלן קלינגין, און די שוואַרצע קלויסטער-שוועסטער וועלן מיך קומין נעמין צו דער טרויעריקער „חופה" וועלן זיי מיך שוין גיפונין אַ טויטע, דאָך אָבער בעט איך שטאַרק, אַז גאָט וועט דיר העלפן און וועסט זיך אַמאָל אַרויסקומין אויף דער פריי אַלס יידיש קינד זאָלסטו אָפּגעבן אַ גרוס מיין אומגליקליכן טאַטן און זאָלסט אים זאָגן, אַז זיין טאָכטער איז גישטאָרבּן אַ יידיש קינד, זיך מקריב גיוועזן על קידוש השם פאַר איר פאָלק, און זאָג אויך דיין ברודער, אַז אַך האָב אים נישט פאַרשטאַנין, און אַז איך בין נישט ווערט גיוועזן זיין ליבּע.

מערעלייקע האָט זיך שטאַרק צעוויינט פון די דאָזיקע ווערטער און אַ לאַנגע צייט זענין די ביידע אומגליקלעכע מיידלעך גילעגן גישלאָסן איינע אין די אָרימס פון דער צווייטער.

גיטעלע האָט איר דערציילט וועגן איר קינדהייט, וועגן אירע פריילעכע קינדער יאָרן, און דערנאָך די דאָזיקע מיידלשע האָפנונגין אין חלומות און טרערן, הייסע ביטערע טרערן האָבן זיך גיקייקלט פון ביידנס אויגן און נאָס גימאַכט די קישנס.

ענדלעך האָט זיך גיטעלע אויפגיהויבן, זיך גיזעגנט האַרציק מיט מערעלייקן און איר נאָכאַמאָל אָנגיזאָגט: גידענקט שוועסטער מיינע, צו דערציילן מיין טאַטן, אַז איך בין גישטאָרבּן ווי עס פּאַסט פאַר אַ יידישע טאָכטער. זיי זענין זיך נאָכאַמאָל אַרויפגיפאַלן איינע אויפן האַלדז פון דער צווייטער און זיי זענין צוגיגאַנגין אַ האַרץ-רייסנדיק גיוויין.

פלוצלינג האָט זיך גיהערט עפּיס אַ מערקווירדיק גירויש אויף דעם שטענדיק שטילן הויף פונים קלויסטער. עפּיס מאָדנע קולות האָבן אַרויסגידרינגין פון דער אָפּטויפּערנס קאַבינעט. די שטימין זענין גיוואָרן דייטלעכער און דייטלעכער, עפּיס האָט מען זיך דאָרט אונטן גיאַמפּערט, די מיידלעך האָבן דייטליך גיהערט אַ פּאָר ענערגישע מענער-שטימין. און פלוצלינג האָט זיך דערהערט ווי מאַגדאַלענע שרייט: מאַריאַנקע!

מערעלייקע האָט זיך שנעל אויסגיווישט די טרערן פון די אויגן און אַראָפּגיבאַנגין פון די טרעפּ, אונטן האָט זי שוין דייטליך באַמערקט דאָס גיקלאַנג פון גיווער און באַלד האָט זי אויך גיזעען עטלעכע פּאָליציי לייט גייען ענערגיש מיט ראַשע שריט איבערן הויף.

די אָפּטויפּערין איז גישטאַנין אין דרויסן אַ דערשראָקינע ביז צום טויט און גישוויגן.

דאָס איז אומדערהערט, זיי קענין נאָך מיט באַוואָפנטער גיוואַלט זיך אַריינכאַפּן אין די צעלן פון די קלויסטער-שוועסטערן און זיי פאַרגוואַלטיקן, דאָס איז אומדערהערט און פרעך, הייליקייט פאַרשוואַכונג! מאַריאַנקא דו ביסט, א, זער גוט, אַהאַ, אַגאַדיא (אַזוי האָט מין גירופן גיטעלן אין קלויסטער) איז אויך דאָ, זער גוט, קומט אַהער.

— מאַריאַנקא — האָט די אָפּטויפּערין צו איר גיזאָגט — עס איז אָנגיקומין פּאָליציי מיט אַ באַפעל פון אייער קרייז-אַמט, אַז מע זאָל דיך נעמין אויף עפּיס אַ פאַרהער אין פּאָליציי-אַמט אַריין. האָסטו עפּיס אויף דיין גיוויסן, וואָס מע וויל דיך דערפאַר פאַראַנטוואָרטלעך מאַכן פאַרן גיריכט?

— איך האָב זער פיל אויף מיין גיוויסן — האָט מערעלייקע גיזאָגט מיט אַ פייערל אין די אויגן, וואָס האָט אויסגידרוקט שרעק און האָפנונג. גיטעלע איז גישטאַנין דערביי און אינגאַנצן גיציטערט.

יאָ, האָט די אָפּטויפּערין אָנגיהויבּן מיט אַ מילדער און זאַנפטער שטים. יאָ, אַלץ, וואָס דו ביסט באַגאַנגין אין דיין פריערדיקן לעבן, גייט דער קירך זער ווייניק אָן, איך האָב טאַקע צוריקגיוויזן דאָס פּאַפּיר פון דער פּאָליציי, און דיך נישט גיוואָלט איבערליפערן אין זייערע הענט, איצט זענין זיי אָבער גיקומין מיט באַוואָפנטער גיוואַלט און דראָען זיך אַריינצורייסן אין דיין צעלע. אָבער איך וועל דיך נישט מיט גוטן אַרויסגעבן. מיר קענין זיך אַפילו ווערן קעגן דער פּאָליציי מיט געווער, דאָס וואָלט אָבער גיוועזן אַ צו גרויסער סקאַנדאַל. די צייטונגין וואָלטן דאַן פול גיוועזן מיט די פּאַסקודנסטע פּלאָטקעס און דאָס וויל איך נישט.

די פּאָליציי-באַאַמטע פאַרזיכערן מיר אונטער אַ שבועה, אַז עס וועט דיר נישט גישעען קיין שום שלעכטס, אַז עס האַנדלט זיך נאָר אין אַ קליינים פאַרהער אויף דער פּאָליציי, ס-איז עפּיס זאָגן זיי אַ גיריכטלעכער ענין, ווילסטו מיט זיי מיטגיין, דאָס זענין פּאָליציי-לייט, העכערע פּאָליציי-פונקציאָנאַרן. און מע דאַרף האָבן צו זיי צוטרוי, אַז באַלד נאָכן פאַרהער וועלן זיי דיך צוריק ברענגין צו מיר אין קלויסטער אַריין — — — —

מערעלייקע האָט גיפילט, ווי דאָס גאַנצע בלוט קומט איר אין קאָפּ אַריין, האָט גיפילט אויף זיך דעם בעטנדיקן בליק פון איר אומגליקליכע פריינדין און זי האָט גיזאָגט ראַש:

— יאָ, ערווירדיקע מוטער, איך גיי מיט זיי מיט, כּדי די הייליקייט פון קלויסטער זאָל צוליב מיר נישט פאַרשוועכט ווערן, אָבער — —

— אָבער? — — האָט, זי די אָפּטויפּערין גיפרעגט, אָנגעמינדיק די אויפרעגונג פונים מיידל אַלס דעם זיכערסטן באַווייז פון איר טריישאַפט און ליבּע צום קלויסטער, אַז זי וויל אים אַפילו אויף קיין איין מינוט נישט פאַרלאָזן.

— אָבער — האָט מערעלייקע גיזאָגט אונטערדריקונג מיט גיוואַלט איר אומרואיקייט — דאָס זענין דאָך אַלנפאַלס פרעמדע מענטשן, וועלכע האָבן נישט די פאַרשטענדיניש פאַרן לעבנס אַרט פון אַ פרומער קלויסטער-שוועסטער — — ווען אייער הויכווירדיקייט וואָלט גיוואָלט אַזוי גוט זיין און ערלויבן, אַז די ערפאַרינע שוועסטער אַגאַדיא (גיטעלע) זאָל מיך באַגלייטן... מער האָט זי נישט גיקאָנט רעדן. דער בליק פון דער פריינדין האָט ווידער אויף איר גירוט שטום און ברענינדיק און פול מיט הייסן פאַרלאַנג.

— אַגאַדיאַ — האָט זיך די אָפּטויפּערין גיווענדיט צו גיטעלן — ווילסטו באַגלייטן דיין שוועסטער אויף דער פּאָליציי?

— יאָ! — — — —

טויט אַלזאָ אָן די קלויסטער-קליידער, אין דעם דאָזיקן טראַכט וועט מין האָבן פאַר אייך מער רעספּעקט, און גייט מיר מיט גאָט. דער האַר וואָס פירט אייך אויפן ריכטיקן וועג זאָל אייך באַשיצן און ווידער צוריק-פירן אין זיין הייםן. איבערטוענדיק זיך אין די קלויסטער-קליידער זענין די מיידלעך אַרויס אין גאָרטן, זיי האָבן נישט גירעט צווישן זיך קיין וואָרט, זייערע הערצער האָבן גיקלאַפּט פאַר פרייד און שרעק, זיי האָבן נישט גיוואוסט גינוי, צו וואָס מין רופט זיי אַרויס, דאָס האַרץ האָט זיי אָבער אונטערגיזאָגט, אַז איצט קומט די רעטונג.

הודפס מתוך הארכיון היהודי

שטום, אַן ווערטער זענען די פּאָליציסטן גיגאַנגען פאַרויס אַרומרינגלענדיק מעַ־רעלייקן פון אַלע זייטן, ווי אַ שווערער פאַרברעכער און הינטער זיי איז גי־גאַנגען גיטעלע. דאָס קלויסטער־טויער האָט זיך גיעפנט און די פּאָליציי מיט די צוויי מיידלעך זענען גיגאַנגען איבערן קליינים וועלדל צום שאָסיי, וואָס פירט אין דער שטאָט אַריין, אין וואַלד איז גישטאַנען אַ קאַרעטע גישפּאַנט אין פיר פערד. צוקומינדיק צו דער קאַרעטע האָט דער באַפעל־געבער, אַ העכערער פּאָליציי־באַאַמטער באַפוילן די פּאָליציסטן, אַז זיי זאָלן צוריקגיין אין שטאָט אַריין, ווייל די עסקאַרטע נעמט איבער ער אַליין מיט זיין גיהילף.

די פּאָליציסטן האָבן סאַלוטירט און אַוועקגיגאַנגען אין שטאָט, ביי דער קאַ־רעטע איז איבערגיבליבן דער הויכער פּאָליציי־באַאַמטער מיט זיין גיהילף אין דער פורמאַן.

ערווירדיקע שוועסטער — האָט זיך דער פּאָליציי־אָפיציר גיווענדיט צו גיטעלין אַוועקדרייענדיק דאָס פּנים פון די מיידלעך — איר קענט אייך שוין צוריקגיין אין קלויסטער. מיר דאַרפן נאָר האָבן מאַריאַנקאַן, ביטע, גייט צוריק אין קלויסטער.

— ניין האָט גיטעלע גישריגן אָפּשטויסנדיק פון זיך דעם באַאַמטן, איך וועל זי נישט פאַרלאָזן. ניין! ניין! איך מוז מיט איר מיטגיין. אויך מערעלייקע האָט גישטעלט אַ ווידערשטאַנד און גיזאָגט, אַז זי וועט אַנדערש מיט זיי נישט גיין, סיידן זיי וועלן אויך מיטנעמען די צווייטע קלויסטער־שוועסטער.

— נו, אויב אַזוי - האָט דער פּאָליציי־אָפיציר גיזאָגט האַרט — זאָל זיין אַלזא מאַרש! פאָרווערטס, אַן גיפילדער? ער האָט זיי באַפוילן זיך אַריינצוזעצן אין דער קאַרעטע. די מיידלעך האָבן זיך שטיל שווייגנדיק אַריינגיזעצט, די צוויי פּאָליציי־לייט האָבן זיך גיזעצט אויף די קאָזליס און דער קוטשער האָט אַ קנאַק גיטון מיט דער בייטש.

די קאַרעטע האָט אָנגיהויבן צו פליען פייל פון בויגן. די מיידלעך האָבן צווישן זיך נישט אויסגירעדט קיין וואָרט. די קאַרעטע איז גיפלויגן איבער בערג און איבער שטיין אַלץ ווייטער און ווייטער פונים קלויסטער, דער פור־מאַן האָט גייאָגט די פערד מיט אַלע כּוחות, קענטיק, אַז ער האָט גיוואָלט גי־כער צוקומען צו אַ ציל. די קאַרעטע האָט זיך גיטרייסלט אין אַלע זייטן, די מיידלעך האָבן זיך גיהאַלטן פעסט איינע ביי דער צווייטער און מיט שרעק און אַנגסט זיך איינע די אַנדערע אָנגיקוקט.

וואוהין פאָרן מיר? האָט ענדליך גיטעלע גיפרעגט שטיל מערעלייקין.

איך ווייס נישט, אָבער אַלץ ווייטער פונם קלויסטער, און דאָס איז שוין גוט. די קאַרעטע איז דערווייל ווייטער גיפלויגן, ווי גייאָגט פון טייוואָלאָנים, די צוויי פּאָליציאַנטן אויף די קאָזליס האָבן די גאַנצע צייט קיין וואָרט נישט אויסגירעדט צווישן זיך, זיי זענען שוין גיפאָרן אַ שיינע פאָר שעה, די נאַכט איז גיווען אַ פינצטערע און אַ טריבע. מערעלייקע איז ענדליך איינגישלאָפן צו־טולינדיק איר קאָפּ צו דער פריינדן.

— גיטעליס אויגן האָבן זיך אויך גיקלעפּט פאַר שלאָף, זי האָט אָבער מורא גיהאַט איינצושלאָפן, זי האָט באַמערקט, אַז די פּאָליציאַנטן זענען צו איר* נישט אַזוי גוט גישטימט.

עס האָט אָנגיהויבן צו טאָגן, די קאַרעטע איז צוגיקומען צו עפּיס אַן־אָרט און איז גיבליבן שטיין.

— גאָט זיי דאַנק! — האָט גיטעלע גיהערט ווי עס זאָגט דער פורמאַן: — דאָס איז שוין איינמאָל גיווען אַ טייוואָלאָנישע יאַזדע, ווי די שדים זענען זיי גילאָפן מיינע צוויי שוואַרצע אָדלערס, און איצט איז מען שוין גאָט צו דאַנק אַריבער די גרעניץ און מע קען זיך שוין אַ ביסל אָפּרוען. אָבער זענען מיר שוין דאָ אַר'ס פון דער גיפאַר?

— יאָ, וואַנקאַ — האָט גיענטפערט איינער פון די צוויי באַאַמטע, מיר זענען שוין ענדלעך ביים ציל, מיר גיפינען זיך שוין אויף יענער זייט פון די עסטריי־כישע גרעניץ, יעצט איז שוין פאַר קיינים נישטאָ וואָס מורא צו האָבן.

גיטעלע האָט נישט יעצט פאַרשטאַנען דעם צוזאַמענהאַנג פון די ווערטער, זי האָט נאָר גיפילט, אַז איצט זענען זיי גירעטיט.

— און וואָס טוט מען אָבער מיט דער באַגלייטערן — האָט זי גיהערט אַ פראַגע פון באַאַמטן.

— די אַנדערע — האָט גיענטפערט רוי. דער פורמאַן — דאָס איז דאָך אַ שוואַרצע קלויסטער־מויד, איך וועל זי פּשוט ערמאָרדן, איינס צוויי און פערטיק. און זאָל זי שפּעטער אונדז גיין פאַרקלאָגן פאַר דער גינעריקער־פירשטין און פאַר דער עסטרייכישער פּאָליציי, וואָס האָט זיך גילאָזט אַזוי פירן פאַר דער נאָז.

— שטיל, דו נאַרישער פּלאַפּלער! — האָט דער פירער פון דער עסקאַרטע גיזאָגט דראָענד, דאָס איז אַ פרומע קלויסטער־שוועסטער, און אפשר אַן־אויפ־ריכטיקע פריינדין פון דעם מיידל, אַלנפאַלס אַזאַ אייבע, וואָס אין מיט איר מיטגיפאָרן זי צו באַשיצן. מיר וועלן זי גלייך אָפּשיקן צוריק אין קלויסטער אַריין, מיר וועלן איר געבן געלט אויף דער רייזע־הוצאות.

— ניין! — האָט זיך פלוצלינג גיהערט אַ גישריי פונים וואָגן, דערהרגיט מיך בעסער, איידער איר זאָלט מיך צוריק אָפּשטעלן אין קלויסטער! מיט איין זעץ איז אַרויסגישפּרינגען אַ גישטאַלט פונים וואָגן אין אָנגיהויבן שנעל צו אַנטלויפן.

— גאָט אין הימל איז דאָס מעגליך, ס'איז דאָך גיטעלע האָט איינער פון די יוגנט־לייט אַ גישריי גיטון.

דאָס מיידל איז גיבליבן שטיין, זי האָט זיך אומגיקוקט מיט חשד, און דאַן האָט זי גיגעבן אַ גישריי: „שמואלי!" און גיפאַלן אין אָנמאַכט.

אַ רגע האָבן זיי זיך ביידע אָנגיקוקט און דאַן איז זי צו צו דער קאַרעטע און אַ גישריי גיטון „מרים!" אין דעם דאָזיקן אייבים וואָרט איז גילעגן: גליק, פרייד, און דאַנקבאַרקייט.

מערעלייקע האָט לאַנגזאַם גיעפנט די אויגן און גיזאָגט: וואָס איז דאָ גישען, וואו בין איך?

— גירעטיט, מרים, ביסט גיראַטיוויט, האָט גיטעלע זיך גיוואָרפן אויף איר און זי באַדעקט מיט הייסע קושן. מיר זענען ביידע גירעטיט, אָט איז דיין ברודער איז דוד...

די סצענע וואָס דאַן איז פאָרגיקומען איז שווער צו באַשרייבן.

מיטן ערשטן צוג זענען זיי אַלע אָפּגיפאָרן קיין האַמבורג. אין אַפּאָר טעג אַרום איז אָנגיקומען סענדער מיט דבורהן און דער אַלטער ר' יונה. דאָס גליק פון די עלטערן און פון די קינדער איז גיווען אומבאַשרייבליך. אין אָוונט זענען גישטעלט גיוואָרן צוויי חופּות, פון דודן מיט מערעלייקן און שמואל מיט גיטעלען.

צומאָרגנס האָבן זיך אַלע אויפגיזעצט אויף דער שיף וואָס האָט זיי גיפירט צו אַ ניי פריילעך לעבן, אין דעם נייעם פריילעכן לאַנד.

אַרויפגייענדיק אויף דער שיף האָבן זיי גיקויפט אַ יידישע צייטונג פון עסטרייך און גיזען, אַז דאָרט איז באַשריבן די גאַנצע גישיכטע, ווי אַזוי צוויי דרייסטע יונגע־לייט האָבן גיפירט די עסטרייכישע פּאָליציי אין באָד אַריין און אַרויס־גיראַטיוויט צוויי יידישע מיידלעך פון קלויסטער.

עס האָט זיך גיהערט אַ לאַנגער פייף און די שיף האָט אָנגיהויבן אָפּצושווימען פון פּאָרט.

סוף

אילעער הייליקער חוב
איז תיכּף אַדורכצופירן אַ ברייטן פאַרקויף פון די

גיזאַמלטע שריפטן
— פון —
שרה שענירער

אין אַלע בית־יעקב שולן, צווישן אַלע בנות־חבירות און בכלל ביי רעליגיעזע יידישע פרויען!

פּרייז פון אַ בוך 2 זל. מיט 25 גר.
נעטאָ נאָר

אָן געלט ווערט נישט גישיקט!

געלט שיקן: פּ. ק. א. 67.795

הודפס מתוך הארכיון היהודי

ביילאַגע צום
בית־יעקב־זשורנאַל
נומער 109

בנות־בלעטער

חשוון
תרצ״ד

וועגן די „בנות״־בלעטער

נאָכן געבן אין אונדזער זשורנאַל צוויי מאָל די ביילאַגע „בנות־בלעטער״ איז ווידעד דערשינען צוויי נומערן „בית־יעקב״ און די „בנות־בלעטער״ האָבן זיך אין זיי נישט געפינען. דער ערשטער שטער איז געווען די פעריעס, בעת דאָס אָרגאַניזאַציע־לעבן איז בכלל איבערגעריסן און די צווייטע סיבה — די הויפּט־סיבה — ס׳האָט זיך פּשוט נישט אָנגעזאַמלט קיין געהעריק מאַטעריאַל פאַר דער ביילאַגע.

אמת איז, אַז „בנות־בלעטער״ איז אומיטום אויפגענומען געוואָרן זייער וואַרים. פירערנס און סתם חברות האָבן זיך ממש דערפרייט מיט דעם נייעם וויכטיקן ווינקל אין אונדזער זשורנאַל און מיר האָבן אויך באַקומען אַ סך אָנערקענונג־בריוו פאַר דער איניציאַטיוו. פון דער אַנדערער זייט זענען מיר אָבער חייט נישט צופרידן דערפון, וואָס ס׳שווייגן די פירערינס, די טעטיקסטע אין אַ סך ערטער פון די וואָס זענען אונדז באַקאַנט.

די „בנות־בלעטער״ וואָס מיר האָבן בדיעה צו געבן כסדר אין יעדן נומער פון אונדזער זשורנאַל, זענען דאָס איינציקע אָרט וואו ס׳דאַרף קומען צום אויסדרוק, אַלץ וואָס קען ברענגען חיזוק דעם קיום פון אונדזער באַוועגונג. די „בנות־בלעטער״ זענען אַ פרייע טריבונע פאַר אַלע פראַגן, צי זיי זענען פון אָרגאַניזאַציאָנעלער נאַטור, צי פון קולטורעלער און סאָציאַל־עקאָנאָמישער נאַטור, איז דאָ פאַראַן אַן־אויער, וואָס הערט און אַ האַרץ וואָס פאַרנעמט, האָט אַ פירערין פון „בנות״ ערגיץ וואו געפונען אַ גוט מיטל צו פאַרשטאַרקן דאָס רעליגיעזע באַוואוסטזיין ביי די חברות, זאָל זי דאָס דערציילן. איז אין אַן אָפּטיילונג אויפגעטון געוואָרן אַ נייע זאַך זאָלן אַנדערע אָפּטיילונגען דערפון וויסן. אויף דעם אָרט מוזן מיר אויך דערמאָנען, אַז די אַרבעט פון דער צענטראַלע קען נאָר דעמאָלט מצליח זיין, ווען די אָפּטיילונגען ווילן אַליין האָבן דאָס פאַרשטענדיניש צו זיין דיסציפּלינירט לגבי דער צענטראַלע. אַזאַ אָפּטיילונג, וואָס אירע מיטגלידער דערפילן נישט זייערע התחייבותן, האָט גאַרנישט פון דער צענטראַלע עפּיס צו דערוואַרטן. די „בנות־בלעטער״ ווילן שאַפן אַ דערנענטערונג פון דער צענטראַלע צו די סניפים און פון די אָפּטיילונגען צו דער צענטראַלע. אגב, בעטן מיר אויך, אַז די וואָס האָבן עפּיס צו זאָגן, זאָלן דאָס זאָגן בקיצור און נישט מאריך זיין דאָרטן וואו מע קען מקצר זיין. די „בנות־בלעטער״ האָבן נישט קיין ליטעראַריש־קינסטלערישן כאַראַקטער, נאָר אַ ריין פּובליציסטישן; עס דאַרף דעריבער פאַר זיי געשריבן ווערן אָן מליצות, נאָר פּשוט און קלאָר, כדבר איש אל רעהו.

עס ווענדט זיך אין אייך, טאַקע אין די בנות־פירערנס אַליין, אַז די „בנות־בלעטער״ זאָלן ווערן דאָס, וואָס מיר ווילן אין זיי זען.

* * *

דאָס „טאָגבלאַט״ פאַר אונדז

זייער דערפרייען האָט אונדז „בנות״ געקענט דער אַרטיקל פון דער ח׳ פרוי שענירער אינים נומער 107 פון בית יעקב־זשורנאַל, וועלכער האָט אונדז ברייט דערקלערט אונדזערע ווייטערע אַרבעט איבער זיך. אָבער נישט בלויז אויף דעם אַרטיקל האָט מען זיך [illegible] אין די „בנות־בלעטער״. דען דערוואַרט האָט מען פון אונדזערע חברות, אַז זיי וועלן לאָזן הערן ברייטער זייער שטים, אַרויסזאָגן מיינונגען, פּראָיעקטן, פאַרלאַנגען, אינים ענין פון „בנות״־אַרבעט, וואָס שטייט אַצינד אויפן סדר־היום. אָבער מע שווייגט און ווייניק רופן זיך בכלל אָן. איך וויל דאָ באַהאַנדלען דעם ענין פון „באַוואוסטזיניקייט״, וואָס פעלט ביי אונדז, ד. ה. אָרגאַניזאַציע־באַוואוסטזיין און אָריענטאַציע אינים לעבן בכלל. אָרגאַניזאַציע־באַוואוסטזיין מיין איך, דאָס שפּירן זיך אַלס גליד פון דער אַלגעמיינער אגודת ישראל און איר העלפן צו אַנטוויקלען און דערפילן אירע פאָדערונגען.

איך רעד דאָ נישט בלויז וועגן די אידעאישע זייט, וועגן אידעאישן באַוואוסטזיין פון אגודת ישראל, נאָר וועגן האָבן אַ שייכות מיט אַלע אירע מלחמות און נצחונות. איך קום שוין צום עיקר, וואָס איך מיין צום „טאָגבלאַט״, וועגן דעם אָרט וואָס עס דאַרף פאַרנעמען אין אונדזער „בנות״־לעבן. „טאָגבלאַט״ איז די איינציקע טאָג־צייטונג, וועלכע פירט אונדז אַריין אין אונדזער אגודה־לעבן. ווער נאָך אַזוי פירט אונדז אַריין אין דעם וועלטל פון אונדזער אידעען־וועלט? ווער גיט אונדז דען נאָך אַזאַ ריכטיקע איינשטעלונג צו די פראַגן, וועלכע קומען פאַר אין דער יידישער וועלט און אין דער גרויסער וועלט בכלל? ווער טוט אונדז דען אַלע יידן צוזאַמעננעמען אין איין גאַנצקייט און רופט אונדז געמיינזאַם צו זאָרגן פאַר אונדזער פאָלק, אויב נישט דאָס „יידישע טאָגבלאַט״.

איך זאָג עס פון דער פּראַקטיק, אַז קיינער אַזוי ווי „טאָגבלאַט״ קען אונדז קיינער נישט געבן דאָס אָרגאַניזאַציע באַוואוסטזיין און דעם אגודיסטיש יידישן שטאָלץ, און דעריבער חברות איז אונדזער חוב צו זאָרגן דערפאַר, אַז עס זאָל זיין ביי אונדז דאָס ריכטיקע פאַרשטענדיניש פאַרן לייענען דאָס „טאָגבלאַט״.

יעצט קום איך צו אַ צווייטע פראַגע, דאָס וועלט־פּאָליטישע באַוואוסטזיין, דאָס זיין באַקאַנט מיט יעדן [illegible], וואָס קומט פאַר אין דער וועלט־פּאָליטיק און אין די וועלט־קולטורן, זייער זינקען אָדער דערהייבן זיך. דאָס לעבן פון די פעלקער און די ענדערונגען ביי זיי. זאָל דער טיפּ פון „בנות״ זיין דער טיפּ פון אַ מענטש אַן־אַלזייטיקן, זאָל מען אין אונדזערע רייען שאַפן דעם אַלזייטיקן טיפּ. זאָלן אונדזערע מיידלעך דערקענען דעם יסוד פון די וועלט־השקפות.

יאָ, עס זענען דאָ ביי אונדז איינצעלנע וועלכע האָבן דאָס פאַרשטענדיניש פאַר וויסן אַלץ, אָבער פון וואו ווייסן זיי דאָס און פון וואַנעט באַקומען זיי עס? פון צייטונגען, וועלכע זענען נישט אין הסכם מיט אונדזערע אידעאַלן פון אַ פּרעסע, וואָס איז אונדז פרעמד. עס איז דעריבער וויכטיק, אַז אַט אַלץ זאָלן זיי פון אונדז הערן, קוקן דערויף מיט אונדזער אויג און דעריבער חברות מוז קומען ווידער דאָס באַקענען אונדזערע חברות מיט דעם אַלים, פון דער אייגענער פּרעסע.

איך האָב דאָ דערמאָנט וועגן באַקענען זיך מיט די שטרעמונגען, וואָס הערשן ביי אונדז אויף דער יידישער גאַס, איך מיין למשל ציוניזם, סאָציאַליזם און זייערע אָפּצווייגונגען — זייער יעצטיקע אַנטוויקלין זיך גיט אונדז טאַקי דאָס „טאָגבלאַט״ אָבער נישט דעם יסוד, דאָס וועזן פון זיי, און דאָ איז נייטיק דאָס באַקענען זיך אין אונדזערע רייען מיט אַלע ענינים. זאָלן אונדזערע חברות וויסן, וואָס אַנדערע ווילן און דאַדורך פעסטער זיין ביים אייגענעם. זאָלן זיי האָבן אַ קלאָרן שטאַנדפּונקט, אַ געזונטן קוק און נישט וואַרפן בלויז מיט פראַזן און באַגנוגן זיך בלויז מיטן געבן פון צייט צו צייט אָפּהאַנדלונגען וועגן היסטאָרישן אַנטשטיין פון די אידעען און דערנאָך אונדזער שטאַנדפּונקט. דאָס וואָלט זייער וויכטיק געווען און איך וואָלט געוואָלט פון די חברות הערן זייער מיינונג. — דאָס קען אונדז איך גאַנצן טאַקע קיין טאָג־צייטונג נישט געבן. דאָס אָבער וואָס זי גיט אונדז יאָ, איז אונדזער חוב עס אויסצונוצן און דעריבער חברות מוזן מיר זען דערציען שלימותדיקע יידישע רעליגיעזע פרויען אָרגאַניזאַציאָנעל־באַוואוסטזיניקע און שטאַרקע גלידער פון אגודת ישראל, שטאַרקע יידישע מענטשן. אַזאַ טיפּ טאַקע וועט דערוועקן כבוד צו זיך.

רבקה האַראָוויץ.

פון דער בנות־צענטראַלע

דעקלאַריר־בויגנס

דער צענטראַל־סעקרעטאַריאַט פון „בנות״ אין לאָדזש האָט פונאַנדערגעשיקט צו אַלע בנות־אָפּטיילונגען ספּעציעלע דעקלאַריר־בויגן אויפצוגעבן אַ רשימה פון נעמען און אַדרעסן פון אַלע חבירות. די דאָזיקע רשימה מוז תיכף צוגעשיקט ווערן אין דער צענטראַלע, כדי ווייטער צו קענען פירן די טעטיקייט אינים זין פונים דריי־יאָר פּלאַן.

רעגיסטריר־צעטל

דער צ. ס. האָט אויך פונאַנדערגעשיקט צו אַלע אָפּטיילונגען ספּעציעלע רעגיסטריר־צעטלין פון די אָפּטיילונגען. דאָס ציל צו האָבן אַ גענויע עווידענץ פון אַלע אָפּטיילונגען און זייער טעטיקייט. אויפן רעגיסטריר־צעטל מוז זיך אומבאַדינגט געפינען דער איינהייטלעכער סטעמפּל פון בנות־אגודת־ישראל אַזאַ סטעמפּל קאָן באַקומען יעדע גרופּע אין צ. ס.

די שטעט וואָס וועלן נישט אָפּשיקן די דעקלאַריר־בויגנס און דעם רעגיסטריר־צעטל ווערן בכלל נישט פאַררעכנט אַלס עקזיסטירנדע אָפּטיילונג.

אַדרעס פון דער בנות־צענטראַלע:

Centrala „Bnos" Łódź
skrz. pocz. 146.

הודפס מתוך הארכיון היהודי

פון דער פראווינץ

פון די שטעט, וואו ס־ווערט נישט כסדר יעדן חודש פארקויפט לכל־הפחות 10 העפטן פון „בית יעקב" ווערט אין קיין פאל נישט גידרוקט קיין באריכט.

באוולי-טארג. חוהמ"ס איז אין אונדזער בית-יעקב-שול גיוועזן א בחינה. פאר מיטיק פאר מענער, וועלכע האט גיעפנט דער ה' פרעזעס ר' בנימין דארף, אנווייזנדיק אויפן גייסטיקן און מאטעריעלן מצב פון דער שול, וועלכער איז א צופרידנשטעלנדער. נאך מיטיק איז די בחינה פארגיקומען פאר פרויען ביי א גרויסן עולם. די חגיגה עפנט די לערערן פרוי זיסמאן מיט א באגריסונג פאר אלע פארזאמלטע. די קינדער האבן זייער טרעפלעך גיענטפערט אויף די גישטעלטע פראגן. ביי גרויס בייפאל האבן דעקלאמירט פאלגנדע. קינדער: שרה קארנגיט, פעניע פערלשטיין, לאה שפיץ. - א גיוואלטיקן רושם האבן גימאכט די רעפעראטן פון די שילערנס: חי' לאנגער, אסתר דארף און יהודית קעלער. אין זייערע רעפעראטן האבן זיי אנגיוויזן אויף די גרויסער באדייטונג פון די שמירת המצוות צוו. אנר. וועגן שמירת-שבת. די רעפעראטן זענין באגלייט ביווארן מיט אפלאדיסמענטן. זייער איינדרוקספול איז גיוועזן דער רעפעראט פון דער ח' לערערן. ביי קלאנגען פון בית-יעקב-הימן איז די בחינה בישלאסן גיווארן. א יישר-כוח פארדינען די ח' עסקנים פאר זייער ארביט פאר בית-יעקב און גאנץ באזונדער די ח' לערערן פרל. זיסמאן, וועלכע קארגט נישט קיין מי אוועקצושטעלן די בית-יעקב-שול אויף איר הויך.

א בנותקע.

טורעק. שבת שופטים האבן די ב"י שילערנס פון די 4 און 5 קורס איינגיארדנט א שלוש-סעודות אין וועלכע ס-האט אויך אנטייל גינומען די „בנות" מיט דער לערערן פרל. גרינבערג. די קינדער פארברענגען ביי גימיטלעכע חברישע שמועסן און דברי-תורה, זמירות-ביזאנגען ביז שפעט אין אוונט.

א בנותקע.

כשאנאוו. צום ערשטן מאל האט אונדזער „בנות" דעם הייעטיקן זומער איינגיארדנט א זומער-קאלאניע אין משאנא-דאלנע. די אנפירערן פון דער קאלאניע איז גיוועזן די לערערן פרל. ל. קליין, וועלכע האט צוזאמין מיט דעם קאלאניע-קאמיטעט אינטענסיוו גיארביט. בס"ה זענין גיוועזן 30 מיידלעך אויף דער קאלאניע. מיר איבערגיבליבינע חברות איז צו-ווייניק גיוועזן מיט ב"ויז גרוסן און מיר זענין דארט אהין ניפארן, בכדי צוזאמין מיט די קאלאניסטקיס בייוואוינין דאס שייגע לעבן אויף דער קאלאניע ביים אנקומין אויף דער סטאציע באגריסן אונדז די חברות מיט א ווארימין ברוכות הבאות! מיר בייען אין דער ווילע. ווי שיין איז דא! די ציכטיקייט און זויבערקייט בליקט דא פון יעדן ווינקל ארויס. מיר זענין פארנומען מיטן באטראכטן די אינערלעכע איינריכטונג, און ווען מע קוקט ארויס פון פענצטער, זעט מען ערשט ווי וואונדערבאר ס-איז ג—טס שאפונג. די הויכע בערג ווינקען צו אונדז אזוי מאיעסטעטיש שיין און פון אלע רייסט זיך ארויס פון הארץ: מה רבו מעשיך ד' כלם בחכמה עשית, מלאה הארץ קנינין! דריי טאג זענין מיר גיוועזן אויף דער קאלאניע, אבער מיר זענין נישט ביכולת איבערצוגעבן די איינדרוקן און גיפילן, וועלכע מיר האבן דארט דורכגילעבט. די צוזאמינקונפטן, די שמועסן, דאס חברשאפט און אלץ אין תורה-גייסט, אין גייסט פון אונדזערע אבות-לאנג וועט דאס בלייבן אין אונדזער זכרון. זייער פייערלעך איז אויך גיוועזן דער אפשייד פון דער קאלאניע און מיט דער האפינונג אז לשנה הבאה וועלן מיר זיך ווידער צונויפטרעפן אויף דער קאלאניע אין לאנד פון אונדזערע אבות.

א באזוכערן.

קינצק. הוהמ"ס איז ביי אונדז פארגיקומען א פייערלעכע בחינה אין דער ב"י שול. גיעפנט די חגיגה האט דער פרעזעס פון דער בית-יעקב-פארוואלטונג ה' פייטלאוויטש מיט א קורצער רעדע, אין וועלכער ער האט גיגעבן אן-איבערבליק פון דעם פעדאגאגישן אויפשטייג פון דער שול במשך דעם לעצטן יאר. נאכדעם ווי די בחינה פירט דורך לערערן פרל. שטייער האלטן רעפעראטן די שילערנס: מרים קירשנבוים, ש. פייטלאוויטש. דאן רעט צו די שילערנס א פאר הארציקע ווערטער לערערן שטייער און ס-ווערן פארטיילט אויף א פייערלעכן אופן די די תעודות צווישן די תלמידות. דער פארשטייער פון דער רעדאקציע „בית יעקב" אין לאדזש, וואס איז ספעציעל גיוועזן פארטרעטן אויף דער חגיגה, פרנס ר' דוד צבי זילבערשטיין האלט א לענגערע התלהבותדיקע רעדע וועגן דער אידעע פון בית יעקב און דאן ווערט די חגיגה גישלאסן דורכן פארזיצער ה' פייטלאוויטש אין זייער א גיהויבינער שטימונג.

א קינצקער.

באדזאנאוו. אונדזער שול וועלכע עקזיסטירט שוין ב"ה 4 יאר אנטוויקלט זיך בייסטיק זיך גייסטיק זייער גוט. לעצטנס האט זיך דער מאטעריעלער מצב פון דער שול פארערגערט, האט דער מענער-קאמיטעט צוזאמינגירופן א גרעסערע פרויען-פארזאמלונג. עס האבן גירעט פרע עס ר' בערל קלאץ, און הר' בנימין מענדעלזאן. די רעדנערס ווייזן אן אויף דער נויטווענדיקייט פון בית-יעקב ביים היינטיקן טאג, וואס רופט ארויס ביי די פארזאמלטע פרויען א גיהעריקן אפקלאנג און די פארזאמלטע פרויען ערקלערן זיך פייערלעך מיט צו העלפן דעם בית-יעקב. ס-האט זיך טאקע באלד גישאפן א פרויען-קאמיטעט פון: פרע עסן פרוי קלאץ, וויצע — פר. יוטע קאהן און פרוי מענדעלזאן. מיר לייגן פיל האפינונג אויף דעם ניי-גישאפינים קאמיטעט. דער קאמיטעט איז צוגיטרעטן צו דער ארביט און מיר וויגטשן זיי דא פון דעם ארט פול דערפאלג. א ספעציעלן יישר-כוח פארדינען די ה' ב"י עסקנים פרעזעס ר' בערל קלאץ און הר' בנימין מענדעלזאן.

א בנותקע.

מיעליץ. לעצטנס האט זיך ביי אונדז רעארגאניזירט די בנות-ארגאניזאציע, אונטער דער לייטונג פון דער ח. פרוי מרים שעכטער. ס-קומין פאר פארשידינע קורסן אין איינינים לאקאל.

ב א"י.

קראשניק. זונטיק פ' האזינו איז אין דער היגער ב"י שול גיוועזן א בחינה ביי דער אנוועזנהייט פון הרב. ר' דוד ווייסבראט שליט"א, קהלה-פארשטייער און השובי העיר. די בחינה האט גיגעבן די בעסטע רעזולטאטן און האט אנגיוויזן אויף דעם הויכן ניווא פון דער שול, א דאנק דער גיטרייער ארביט פון דער לערערן פרל. חיזנפעלד און דער מיטהילף מצד דער פארוואלטונג. די שילערנס האבן זיך גוט ארויסגיצייכנט אין יידישן רעליגיעזן באוואוסטזיין און זענין גיוועזן באדאנקט דורך די אנוועזנדע. צום שלוס זענין גיהאלטן גיווארן דאנק און לויב-רעדיס פארן בית-יעקב דורך הרב ווייסבראט, פרעזעס אדלער, דאזאר פייער, וועלכער אלס צייכן פון דאנק און אנערקענונג פאר דער ב"י שול האט גישפענדיט אויפן ארט א גיוויסע סומע געלט פאר די שילערנס אויף א באנקעט ה' האפפערט א. אנד. מיט א דאנקזאגונג מצד דער ח. לערערן פאר די בעסטי פאר זייער סימפאטיע און פאר אינטערעסירונג מיט ב"י ווערט די בחינה ביי א גיהויבינער שטימונג פארענדיקט. שבת-תשובה איז גיוועזן א צוזאמינקונפט פון א גרעסערע צאל פרויען און בנות-חברות, אויף וועלכע ס'האט רעפערירט וועגן תשובה און די באדייטונג פון די ימים-נוראים די ח. לערערן פרל. ווינזנפעלד. דער פארזאמלטער עולם איז גיוועזן שטארק באגייסטערט.

י. מ. ר.

נאשעלסק. זונטיק כ"ו אלול איז אין אונדזער בית-יעקב גיוועזן אן-עפנטלעכע בחינה ביי דער אנוועזנהייט פון ב"י קאמיטעט, נכבדי העיר און פרנסים. די חגיגה עפנט ה' קאטשינסקי, וועלכער רעדט וועגן דער גרויסער אבידה וואס איז גישעען דעם יידישן פאלק מיט דער פטירה פון חפץ חיים זצ"ל, וועמינס אנדענק ווערט באטאנט דורך אלע אנוועזנדע מיט אויפשטיין. עס באגריסן שו"ב קופערשטיין און ה' רובינשטיין. עס באגריסן נאך שילערנס פון ערשטן קורס סאקאלקא, פון 5-טן מרים באלדוואסער. דאן פירט אדורך די בחינה לערערן פריסקאטש פון אלע קורסן. די קינדער צייכינין זיך אויס, פון וואס די אנוועזנדע זענין מתפעל גיווארן. צום שלוס רעדן די שילערנס קופערשטיין, האפפמאן און באהאריער. אלע ווענדן זיך צו די קהלה-פארשטייער צו שטיצן דעם בית-יעקב. א. נ. פון די נעסט דאנקט ה' קאטשינסקי די לערערן פר. טקאטש פאר איר ארביט און דעם ה' מילכבערג פאר זיין מסירת הנפש בנוגע דעם הינן בית-יעקב. דער עולם גייט זיך פונאנדער אין א גוטער שטימונג.

ב—ה.

בייטש. זייער אימפאזאנט איז ארויסגיפאלן דער ארץ-ישראל-אוונט איינגיארדנט דורך דער היגער „בנות" מיט די באטייליגונג פון די שכנותדיקע בנות-גרופן פון גארליץ און יאסלא מיט די דארטיקע ב"י לערערנס. דעם אוונט עפנט די בייטשער לערערן פרל. לאנגזאם מיט א קורצער איינלייטונג וועגן אונדזער באציאונג צו א"י. ס-רעציטירן חברות פארשידינע פראגמענטן, לידער און נאוועלן און דאן ווערט ארויסגיפירט א פארשטעלונג אין צוויי אקטן „ייד און לאנד", אין וועלכן ס-איז גיקומין צום אויסדרוק די בענקשאפט פונם רעליגיעזן ייד צום יידישן לאנד, וואס האט גימאכט א גרויסן רושם. לערערן פרל. גיווירץ (גארליץ) דאנקט די ארגאניזאטארנס פונים אוונט, פארן עונג-רוחני, וואס דער אוונט האט פארשאפן און וויגטשט זוכה צו זיין די פארווירקלעכונג פון די פארשטעלונג אין ארץ-ישראל. עס איז אויך גיוועזן א באנקעט ביי וואס מ-האט פארברענגט און גיזינגען א"י לידער און אונטער די קלאנגען פון בנות-הימן — שליסט די פארזיצערן דעם אוונט.

מלכה קירשנבוים — קראקע
קלמן טראטנער — לעסקא

מאורשים

רישא, בחודש אלול תרצ"ג.

א הארציקן מזל-טוב ווינטשן מיר דער גיטרייער אידעאליסטן, גאר באזונדער די ענערגישע טוערן פון אונדזער אלט-גייער רעליגיעזער ליטעראטור לערערן **מלכה קירשנבוים** צו איר תנאים מיט דעם חשובנא רטאדאקסישן חינוך-עסקן ה' **קלמן טראטנער**.

רעדאקציע „בית יעקב" לאדזש.

מייגע ליבע חברטיס פרל. **זעלדא קעסטנבערג** (וואלבראם) צו איר תנאים-שרייבן און פרל. **צירל גליקזאן** (ווארשע) צו איר חתונה ווינטש איך א הארציקן מזל-טוב.

באנט אייער וועג צום הר ד'.

בענדין. — יהודית ווייסבעקער.

א הארציקן מזל-טוב ווינטשן מיר אונדזער חברה **ברכה קארנוואסער** צו איר חתונה מיט ה' **גוטערמאן**.

לערערן **לוואוויטש**

וויערזבניק. — בנות-אגודת-ישראל.

מזל-טוב!

די הארציקסטע מזל-טוב-וואונטשן שיקן מיר אונדזער גיטרייע חברת **רייזל דאברזינסקא** צו איר תנאים מיט ה' **דאווידאוויט** (לאסק). השי"ת זאל אייער בונד באגליקן מיט הימלישע ברכות. אויך ווינטשן מיר מזל-טוב דער ח' פאמיליע **קאדזיאל** צו דער חתונה פון זייער זון.

בעלכאט׳ו. — בנות-אגודת-ישראל.

א הערצלעכן מזל-טוב און א גליקלעכע צוקונפט ווינטשן מיר די ל. לערערנס פ"ל. **קירשנבוים**, פרל. **קעסטנבערג** און פרל. **סאלניק** צו זייער פארלאבונג. יהא צעדכם מעוטר בחיים מאושר על ארץ אבותינו תחת נס תניעתנו.

פאמיליע **זשימנאוודא**.
" **האנדעלסמאן**,
טויבע גאלדהאמער,

וולאצלאוועק. — **חי' דארעמבוס**.

צו דער פארלאבונג פון אונדזער בנות-חברה **חנה אפעל** מיט ה' **צבי כעלעמער** ווינטשן מיר א הערצלעכן מזל-טוב און א גליקלעכע צוקונפט.

שרה שארפהארץ, עטל פרידמאן,
הרכה מאנדעלבוים,
שיינדל גראספארשטאנד,
בתיה-פארבאנד.

אכטונג!

אלע אנאנסן פארן שעני־רער־נומער מוזן זיין ביי אונדז אין רעדאקציע שפעטסטנס ביז ח' כסלו. דער פרייז פון א באגריסונג־אנאנס פאר פרוי שענירער איז 2 גילדן, פאר יעדערן ווייטערן ווארט 10 גר. אנאנסן וואס ווערן נישט גיצאלט לויטן פרייז, ווערן דורך דער רעדאקציע אליין פארקלע־נערט. אן געלט ווערט נישט גידרוקט.

אנאנסן שרייבן נאר אויף א פאסט-טשעק:

P. K. O. 67.795.

Opłata pocztowa uiszczona ryczałtem — פרייז 60 גראשן

BAJS JAKOW | ŁÓDŹ, 31 Październik 1933 roku | zeszyt 109

Adres Redakcji: „BAJS JAKOW" Łódź, Kilińskiego 44 Telefon 109.77 P. K. O 67.795

גרייט צו אנאקציע צו פארשפרייטן דעם גרויסן שענירער נומער 110

שבדלעך זענען מיר אייך מודיע, אז שוין דער קומענדיקער נומער בית=יעקב זשורנאל 110 וועט זיין דער גרויסער שענירער נומער! א פאר חדשים האבן מיר גיזאמלט דאס מאטעריאל פאר אט דעם נומער, וואס וועט זיין אלס מתנה דער באשאפערין פון בית-יעקב גיזאנק צו איר 50 גיבוירן-טאג.

מיט פרייד שטעלן מיר פעסט, אז כמעט די באדייטנסטע שרייבער אין דער ארטאדאקסישער וועלט האבן גיגעבן צו-שטייער פון זייערע בעסטע שאפונגען אזוי, אז דער שענירער נומער וועט זיין ממש א צירונג אין יעדער ייד. שטוב.

אין שענירער-נומער קומען פאלגענדע אפטיילונגען:

די יידישע פרוי

א גאנצע ריי מאמרים וואס רעדן ארום די ראל פון דער יידישער פרוי אין דער פערגאנגענהייט, הווה און צוקונפט. אויך קומען אייניקע מאנאגראפיעס פון באריטשע יידישע פרויען-פערזענלעכקייטן אין דער יידישער גישיכטע.

ליטערארישער טייל

דא וועלן קומען א ריי דערציילונגען און לידער, וואס זענען גישריבן פון גיניטע קינסטלערישע פעדערס. אלע ליטערארישע שאפונגען אין דעם נומער זענען גיווידמעט דער יידישער פרוי און שאכטער.

ארץ-ישראל

דא וועלן קומען באשרייבונגען פונים לעבן אין יידישן הייליקן לאנד. א חוץ דעם וועלן אויך ארומגישמועסט ווערן די אקטועלע פראבלעמען פוגים אויפבוי פון ארץ-ישראל אינים גייסט פון דער תורה.

אין בית-יעקב סעמינאר

א ריי שילדערונגען און בילדער פונים לעבן, לערנען און ארבעט אינים צענטער-הויז פון אונדזער באוועגונג.

שרה שענירער

דא קומען ספעציעלע זכרונות וועגן דער באשאפערין פון בית-יעקב גידאנק. באזונדערס אינטערעסאנט זענען די איינדרוקן און זכרונות פון די לערערנס, וואס שרייבן וועגן זייער גייסטיקער מוטער.

בנות-בלעטער

א גרעסערער אפטייל, וואס וועט ארומרעדן אלע פראבלעמען פון דער באוועגונג אין אלע פראגן, וואס זענען נוגע דער אנטוויקלונג און פארשטארקונג פוגים גיזעלשאפטלעכן בנות-לעבן.

זכרונות וועגן לובלינער רב זצ"ל

אייניקע מאמרים וועלן קומען וועגן לובלינער רב זצ"ל. גישריבן דורך מענטשן, וואס האבן גילעבט א לאנגע צייט צוזאמען מיטן לובלינער רב זצ"ל און די דאזיקע זכרונות זענען זייער אינטערעסאנט.

*

גידענקט תיכף אויפצונעמען

אבאנעגטן פארן שענירער נומער

דער נומער וועט אויך זיין זייער רייך אילוסטרירט און מיט א שיין שער-בלאט.

אלע פארערערנס פון פרוי שענירער זענען מחויב צו געבן גראטולאציעס

צום 50 לעבנס-יאר פון פרוי שענירער, וועט זיין אין שענירער-נומער א ספעציעלער אפטייל פון אנאנסן-זייט, זעט אז אייער נאמען זאל נישט ארייספעלן!

אנאנסן פרייז:

20 ווערטער 2 גילדן. פאר יעדן מערערןווארט צו 10 גר. די אנאנסן נאר אויפשרייבן אויף א טשעק פון פ.ק.א. 76,795.

ברכת מזל טוב

הרינו מביעים בזה את ברכתנו העמוקה לידינו העסקן הנכבד הרבני החסיד מר יודל הערץ נ"י לרגלי ארושי בנו מר ישראל חיים נ"י את העלמה מרת לאה לנדה תחי', נכדת אדמו"ר הרה"ק מסטריקוב (בזגירזה) שליט"א. יהי רצון, שיהא להם למזל ולהצלחה, והוריהם ירוו מהם רב נחת עד בלי די!

ידידיו:

העורך אליעזר גרשון פרידנזון

נטע ירוחם ברלינר.

א סך ברכות און פיל גליק ווינטשן מיר אונדזער ליבער און איבערגיגעבינער גיזו. לערערן פריילין גאלדא באגוכוואל (קראקע), צו איר פארלאבונג מיט ה' דוד האכבוים (קשאנאוו) און פריילין מרים אפענהיים (שעראדז), מיט ה' אייזנער (לאדוש). זאל השי"ת געבן אז אייער בונד זאל זיין א קשר של קיימא.

שעראדז.

בנות-אגודת-ישראל

יוגנט-קרייז ביי „בנות"

לערערן קיימאוויטש

אונדזער חברה חוה רחלע! מיר ווינטשן דיר א הארציקן מזל-טוב צו זיין פארלאבונג מיט ה' ווייגנארטן (קינצק). זאל אייער צוקונפט זיין א קשר של קיימא.

שוועסטערן קריגער, פערל שילת, שוו. יאסקאוויטש,

זד. וואלע מאכטשע ראזענבלאט.

אונדזער אידעען-שוועסטער חוה רחל צו דיין תנאים-שרייבן מיט ה' ווייגנארטן (קינצק), ווינטשן מיר דיר א גליקליך צופרידן לעבן, זאל עשירות און תורה זיין פאראייניקט ארום אייער טיש.

פעסע איגעלבערג, שרה פירשטענבערג, שוו. קנאבלעוויטש, מייטע בענדלאוויטש.

זד. וואלע

פיל גליק, בליענדע צוקונפט און אייביקע צופרידנהייט, ווינטש איך מיין ליבע און הארציקע פריינדן ב"י לערערן פרל. שרה בוים, צו איר פארלאבונג מיט ה' שמואל ווייזער (וויערזבניק), זאל השי"ת אייער צוזאמענבונד בענטשן מיט זיין פולער ברכה און אייביקע הארמאניע.

רחל צוקער

פזשיטיק.

אויך איך ווינטש א הערצלעכן מזל-טוב

הדסה ביעזשונסקא

ראדאם.

א הערצלעכן מזל-טוב ווינטשן מיר אונדזער פארזיצ. פריידע שטערנפעלד צו איר פארלאבונג מיט ה' שאפרין (קאזשיניץ), דו זאלסט זוכה זיין צו בויען דיין הויז אויף די בערג פון ציון און ירושלים אין גייסט פון אונדזער אידעאל.

בנות-אגודת-ישראל

לערערן ב. עפשטיין

סעקר. ציעשינסקא

אטוואצק.

צו דער פארלאבונג פון אונדזער איבערגעגעבענער מיטארביטערן, שטאלצע פיאנערן פון אונזער אידעאל חוה רחל ווייגנאט מיט ה' ווייגנארטן (קינצק) ווינטשן מיר א ברכה-פולן מזל-טוב, מתוך הרחבה זייט זוכה צו בויען אייער הויז אויף די בערג פון ירושלים.

לערערן געלבלום, פרויען-קאמיטעט, בנות-אגודת ישראל, בתיה-פארבאנד, ב"י תלמידות.

זד. וואלע.

אונדזער טייערע חברה גאלדע באגוכוואל (קראקע) צו איר פארלאבונג מיט ה' דוד האכבוים (קשאנאוו), און חוה רחל ווייגנאט (זד. וואלע), מיט ה' ווייגנארטן (קאנסק), ווינטשן מיר א הארציקן מזל-טוב, זאל אייער צוזאמענבונד גיבענטשט זיין מיט דער ברכה: „ודרכך תהא סוגה בשושנים.

שעראדז. שוו. באקאלארז.

אבאנאמענטס = פרייז

א יאר 7 גילדן, א האלב יאר 4 גילדן

א פערטל יאר 2 גילדן.

אנאנסן-פרייז:

א גאנצע זייט 200 ג. א האלבע זייט 100 ג.

א פערטל זייט 50 ג., א אכטל זייט 25 ג.

דער אבאנאמ. מוז גיצאלט ווערן פריערדיג
געלט-שיקן: P. K. O. 67 795
א גראטולאציע-אנאנס ביז 20 ווערטער 3 זל.
געלט פאר אנאנסן פריעראויס!

Red. i wyd. Luzer Gerszon Frydenzon. Nakl. centr. B. A. J. (Agudas Israel) w Polsce Druk. J. Djament Łódź, Kilińskiego 50

גי. עצט ביי ליבעסקינד לאדז, אלעי 1. מאי 8

ארכיון אסופות

הודפס מתוך הארכיון היהודי